EDİRNE'DE OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE SU YAPILARI

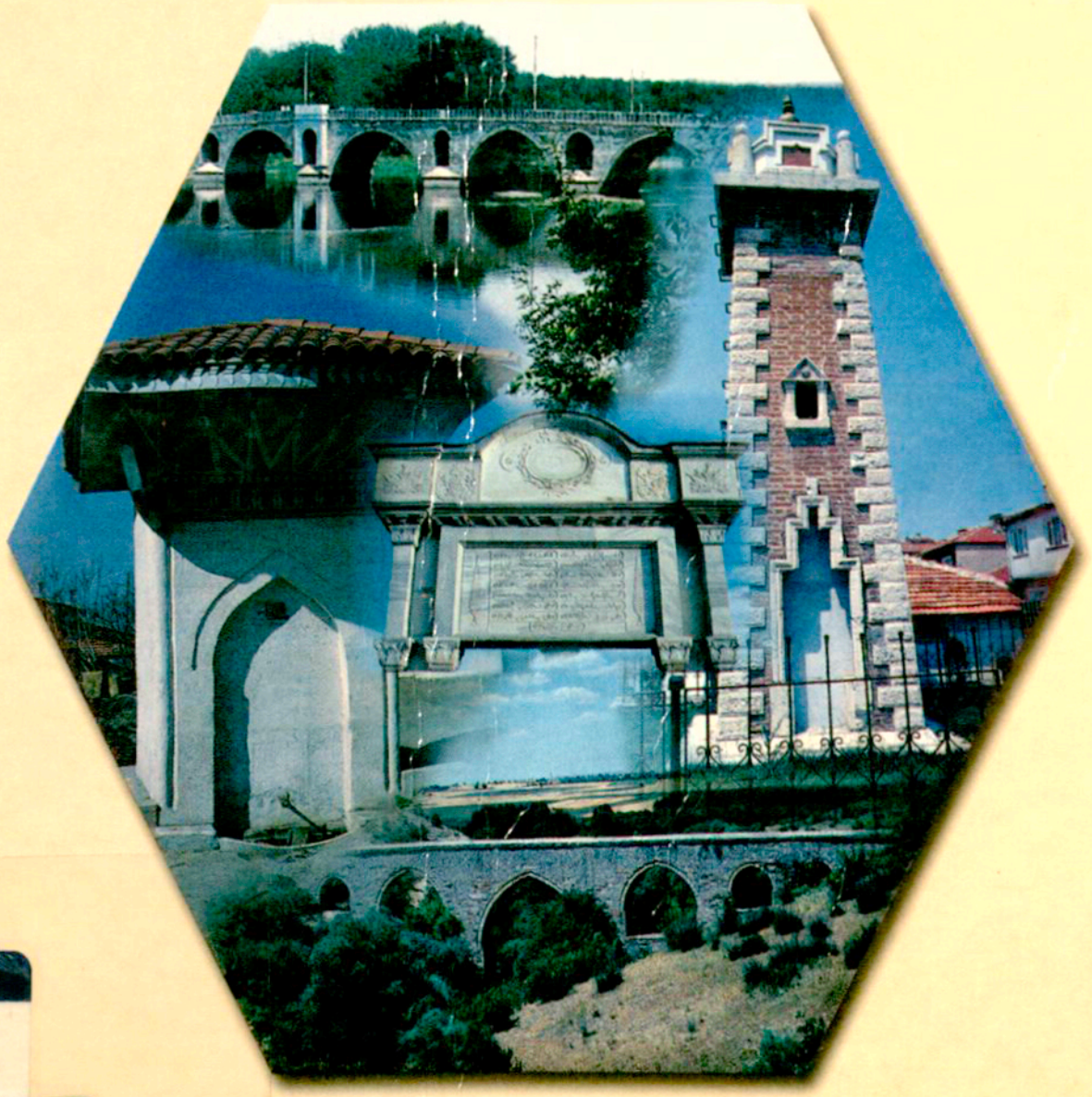

Neriman Meriç KÖYLÜOĞLU

Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:33

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ
627.1/KÖY
2001

EDİRNE'DE OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE SU YAPILARI

Neriman Meriç KÖYLÜOĞLU

Edirne-2001

Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:33

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ
D. No.: 28299

Babam Ahmet Meriç Anısına,

627.1
2001

Köylüoğlu, Neriman Meriç

Edirne'de Osmanlıdan günümüze su yapıları / Neriman Meriç Köylüoğlu.-- 1.bsk.-- Edirne:Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi,2001.

VI+163s. : 39 res.; 23 cm.-- (Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No:33)

ISBN 975-7653-88-8

1- Tarihi Eserler-Edirne 2- Tarihi Eserler-Su yapıları
3- Su Yapıları 4- Edirne Tarihi

ISBN 975-7653-88-8

© Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi

I.Baskı

Ocak 2001

Yayın Koordinatörü : Ender BİLAR
Kapak Fotoğrafları : Prof.Dr.Murat TUĞRUL
Sayfa Fotoğrafları : Tayyip YILMAZ-Rasim SEZEN
Erdoğan KÖYLÜOĞLU
Bilgisayar Dizgi, Sayfa Düzeni: Edcom Bilgisayar Limited Şirketi
Baskı : Trakya Üniversitesi Matbaası

Tel: 0-284-2352941

İÇİNDEKİLER

Sunuş..... V
Önsöz..... 1
I. Giriş..... 2

II. Edirne Su Yolları..... 4
a- Su Yollarının Tarihçesi..... 7
b- Sarayda Su İle İlgili Yapılar..... 10
c- Su Kemerleri..... 16
d- Su Terazileri..... 20
e- Su Maksemleri..... 24

III. Nehirler..... 26
IV. Köprüler..... 27
V. Sebiller..... 46
VI. Çeşmeler..... 57
a- Çeşmeler Hakkında Genel Bilgi..... 57
b- Çeşmelerin Tarihçesi..... 62
c- Edirne Çeşmeleri..... 64
d- Çeşme Ayna Taşları Üzerindeki Motiflerin Özellikleri.... 66
e- Katalog..... 75
f- Yapıların Mahallelere Göre Dağılımı 121
VII. Sonuç..... 133
VIII. Fotoğraflar..... 137
XI. Bibliyografya..... 160

SUNUŞ

*T*ürk Tarihi ve kültürü içinde 92 yıl başkentlik yapmış ve 18. yüzyıl başlarına kadar II. başkent olma özelliğini koruyan Anıt-Kent Edirne; Osmanlı mimari uslûbunun bütün örneklerine geçirdiği tarihi süreç içerisinde sahip olmuştur.

*T*ürk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi adı altında faaliyetlerini sürdüren derneğimiz, kütüphanecilik hizmetlerinin yanında kentimizin tarihi, kültürel ve sosyal etkinliklerinde de yer almaktadır. Özellikle Anıt-Kentimizin tarihi, kültürü ve evrensel değerlerine sahip çıkmak, korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla 33 eseri yayın hayatına kazandırmıştır.

*B*u tarihi sorumluluğunun bilinciyle Trakya Üniversitesi öğretim görevlilerinden Sayın Neriman Meriç KÖYLÜOĞLU'nun **"Edirne'de Osmanlıdan Günümüze Su Yapıları"** adlı araştırması derneğimizin 33. yayını olarak yayınlanmıştır. Araştırmacı bu eserde, Edirne'de Osmanlılardan günümüze kadar gelen su yapıları (Nehirler, Köprüler, Kanallar, Kemerler, Su Terazileri, Maksemler, Sebil ve Çeşmeler) hakkında bilgi vermektedir.

*Y*üzyıllar öncesinden süregelen yaşam süreci içinde, canlıların yaşamasını sağlayan bu su kaynaklarının, korunması ve insanoğluna sunulması amacıyla yapılan bu yapıları, yaptığı araştırmalar neticesinde dökümünü çıkartıp gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan ve kitabın satışından elde edilecek geliri derneğimize bağışlayan Sayın **Neriman Meriç KÖYLÜOĞLU** ile eserin basımında emeği geçenlere teşekkür ediyorum.

Ender BİLAR
Edirne Şube Başkanı

SUNUŞ

ÖNSÖZ

Su, canlıların yaşamasını sağlayan en önemli maddedir. İnsanlık tarihi boyunca kutsallığını korumuş, her dinde ayrı ayrı saygı görmüş, su kaynaklarının korunması için özel itina gösterilmiştir. Bazı dinlerde etrafına yapılar yapılmış, bunlar bazen bir ayazma bazen de bir çeşmedir. Bu sular, kaynaklardan kanallar, kemerler ve köprülerle uzaklara taşınmış, daha iyi akıtılması için de su terazileri, maksemler, sebil ve çeşmeler de yapılmıştır.

"Edirne'de Osmanlıdan Günümüze Su Yapıları " adlı bu çalışmada, eserler tek tek ele alınarak incelenmiştir. Danışmanım Sayın Yard.Doç.Dr. Özkan Ertuğrul'a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca beni çalışmalar esnasında destekleyen Yard.Doç.Dr. Engin Beksaç'a da teşekkür ederim. Eski yazmaların okunmasında her türlü yardımını esirgemeyen Sayın Yard.Doç.Dr. Ratip Kazancıgil'e minnetim sonsuzdur. Fotoğrafları çeken Tayyip Yılmaz, Rasim Sezen ve eşim Erdoğan Köylüoğlu'na, bu eserin hazırlanmasında yardımları dokunan Türk Kütüphaneciler Derneği Başkanı Ender Bilar ile Bilgisayar Uzmanı Nükhet Aydın'a, ayrıca İstanbul'dan bana bilgiler ulaştıran yeğenim Ayşe Yetişkin Kubilay'a, kitabımın bu eserde yer alan çizimleri yapan kızlarım Nilüfer Umut ve Ceyda'ya sonsuz teşekkür ederim.

Neriman Meriç KÖYLÜOĞLU

I. GİRİŞ

Edirne, Arda, Tunca ve Meriç Nehirlerinin suladığı bereketli topraklar üzerine kurulmuş bir şehrimizdir.

Antik çağlardan beri halkın temel ihtiyacı olan suyun bu üç nehirden karşılandığı bilinmektedir.

Su yapılarına önem veren Romalılardan sadece günümüze o döneme ait sikkeler üzerinde Nimfeum kalmıştır.

Edirne de Bizans dönemine ait su ile ilgili yapılardan sarnıçlar zaman zaman ortaya çıkıyorsa da, şehir yolları yapılırken tahrip edildiği için fazla bilgimiz yoktur.

15. yy. Osmanlı döneminde su ihtiyacı Tunca Nehri üzerine konulan dolaplarla karşılandığı bilinmekte ise de şehre suyun sistemli bir şekilde gelmesi ancak 16. yy. Kanuni döneminde Haseki Hürrem Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Şehre suyu taşımak için kanallar, kemerler, maksem, su terazileri yapılmış, nehirler üzerine köprüler kurulmuştur. Suyu dağıtan sebiller ve çeşmeler de yapılmıştır.

Taşlımüsellim kaynağından şehre gelen suları taşıyan kemerler kesme taştan yapılmış sivri kemer gözlü, sade yapılardı. 12 kemer bugün sağlamdır.

Maksemler, suyu toplayan ve dağıtan kesme taştan yapılmış dikdörtgen yapılardır. Bugün sadece ikisi ayaktadır. Diğerleri yıkılmıştır. Taşlık maksemi ile Sarayiçi makseminin kurşun boruları sökülmüş, onarım beklemektedirler.

Suyu yukarılara çıkarmak için yapılan su terazileri dikdörtgen kule şeklinde kesme taştan yapılan sade yapılardır. Çoğunun yapıldığı tarihleri belli değildir.

Şehre suyu taşıyan yapılan, su kemerleri, su terazilerinin ancak 6 adedi ayaktadır. Bunlardan bir tanesi süslüdür. Nehirler üzerinde yapılan köprülerin en eskisi Gazimihal Köprüsü olup, onarımlarla özelliğini kaybettiği için orjinal hali bilinmemektedir. Çoğu Tunca Nehri üzerinde inşa edilen köprülerden bazılarının kitabesi olmadığı için yapıldığı tarihler de bilinmemektedir. Bunlar Fatih Köprüsü, II. Bayezid Külliyesi ve Yalnızgöz Köprüsü gibi. Sivri kemer açıklıklı olan

köprülerin en sağlamları gene de Mimar Sinan'a ait olan köprülerdir. Bunlar Kanuni Köprüsü ile Yalnızgöz Köprüsüdür. Kitabeleri belli olan köprülerin Tarih Köşkleri de vardır.

Halka bedava su dağıtan küçük mimari yapılar da Sebiller olup bugün 5 adedi ayaktadır. Ayşekadın Sebili hariç çoğu Köşe Sebilleri niteliğindedir.

Diğerlerinin kitabeleri vardır. Bu nedenle yapıldıkları yıl kesin olarak bilinmektedir. Ayşekadın Camii'nin önündeki Ayşekadın Sebilinin tamir kitabesi ne yazık ki onarım esnasında yerine konmayıp kaybolmuştur.

Şehrin çeşitli yerlerine dağılmış olan çeşmelerin inşa tarihleri bilinenler yani kitabesi olanlar ve inşa tarihleri bilinmeyenler olarak incelenmiştir. Yapıldığı döneme ait olan isimleri ne yazık ki kitabeleri sökülünce değişmiştir. Ancak halkın koyduğu mahalli isimlerle anılmaktadır. Bunlar suyu soğuk olduğunda Soğuk Çeşme, suyu acı olduğunda Acı Çeşme, suyu kesildiği için de Kuru Çeşme gibi bazen de bulunduğu yerin ismini alır. Saraçhane Çeşmesi (Sinan Ağa) nde olduğu gibi.

Eserin hazırlanması esnasında yazılı kaynakların azlığı gözönüne alınırsa çalışmanın zorluğu anlaşılır. Buna rağmen bütün eserler tek tek kataloglanıp fotoğrafları çekilmiş, eski fotoğraflar da bulunarak bunlara katılmıştır.

Edirne su yolları için yapılan bu çalışmanın, ileride yapılacak araştırmalara kaynak olması dileğimizdir.

II. EDİRNE'NİN SU YOLLARI

Edirne'nin en eski halkı, Traklar soyundan Odris'lerdir. Odrisler'in yörede Meriç ve Tunca ırmaklarının birleştiği bugünkü Edirne'nin bulunduğu yerde bir kent kurdukları bilinmektedir. Halk Meriç ve Tunca ırmaklarında su içer, bahçelerini de bostan kuyularından sularlardı.(1)

Roma Döneminde Hadrianopolis adını adını alan şehirden günümüze su yapılarına ait örnek gelmemiştir. Ancak Hadrianopolis şehir sikkelerinden birinde Nymphaeum (Nimfeum) resmi vardır.(2-3)

Bizans döneminden de günümüze pek bir şey kalmamıştır.

Osmanlı döneminde Sultan I. Murad'dan itibaren Edirne'ye yakın köylerden sular getirilirdi. Şehir Çelebi Mehmed ve II. Murad Dönemlerinden de gittikçe büyümüş, hayır eserleri ile süslenmiştir. Hatta Edirneliler arasında yaygın bir söz bunun en iyi belirtisidir. "Edirne I. Murad döneminde alınmış, II. Murad döneminde imar edilmiştir."

Ondan sonra gelen Fatih ve Bayezid dönemlerinde de yapılan pek çok köprü, çeşme sebil gibi su ile ilgili eserler günümüze gelmiştir. Bu eserlere Tunca Nehri kenarında kuyulara dolaplarla su çekilerek verilmiştir. Su çekme işlemi için de dolaplarda atlardan faydalanılmıştır. Bu kuyularla ve dolaplarla ilgili elimizde belgeler vardır. Bunlardan biri XV. yy. ait olup, Hacı İvaz Paşa'ya aittir.(4)

II. Bayezid döneminde Tunca Nehri kenarlarında yapılan su dolaplarına bir örnek de Sultan II. Bayezid Külliye su değirmenidir.

---

1) Besim Dargot; Edirne Coğrafi Giriş, **600. Fetih Yılı Armağan Kitabı**, Ankara 1963, s.4

2) Metin Sözen-Uğur Tanyeli; **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1986, s.173

3) Doğan Kuban; **100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi**, 1981, s.58

4) İ.H. Uzunçarşılı; Hacı İvaz Paşa'ya Dair, **Tarih Dergisi** CXXIV, 1959, s-36-37 "H. İvaz Paşa (XV. yy.) Edirne'de bulunduğu sırada Delikkaya mevkiinde Tunca suyu ile şehre su vermek için nehir kenarına kuyular koydurmuş ise de.." demekte ve **Sai, tezkire**, s.58'den aldığı şu ilave bilgiyi vermektedir. "Tunca kuyusundan su getirtip dolapla ol su çekip Edirne şehrinin içine tevzi eddib yer yer çeşmeler peyda etse gerekti. O kuyuya su çıkmak olmadı." Gene **TSMAD** 6800 numara ile kayıtlı bir defter kuyu masrafı ile ilgili olup H.1198/1784 tarihlidir. I. Abdülhamid'in sadrazamı Halil Hamid Paşa (1782-1785) zamanında açılan bir kuyuya aittir. Aynı şekilde kuyulara su sağlama işi Osmanlıların geç devirlerinde de kullanılmıştır.

Külliyenin köprüsünün solundaki değirmendir. Vakfiyesine göre "Yeni İmaret yakınında adı geçen nehir üzerinde vakıf sahibi Sultanın inşa ettirdiği, yeni köprü (Bayezid Köprüsü) altında iki değirmen ve bir kendi döner dolap.." "Kendi döner" sözünden, değirmeni döndüren dolabın, nehrin akıntı gücü ile döndüğünü anlıyoruz. Külliyede ayrıca atla çevrilmek suretiyle nehirden ihtiyaçlar için su çeken başka dolaplarında bulunduğu, atlara ve dolaplara vakfiyeden ödenek konduğu da bilinmektedir.(5)

Abdurrahman Hibri(6), nehirlerden su çeken dolaplar hakkında şu bilgiyi verir. "Edirne'nin tüm bahçeleri bu üç nehrin kıyısındadır ki hepsi dört yüz elli adet bahçe olmak üzere bahçıvanlar kethüdası defterinde yazılıdır. Bu sular o bahçelerin etrafında olan yüksek ağaçlar sayesinde güzel akarlar, amma, bahçeler bunlardan biri için su almayıp ancak kendi dolaplarının gözyaşları ile geçinirler."

Buradan da hem külliyenin, hem de bahçelerin su ihtiyaçlarının dolaplarla sağlandığı anlaşılmaktadır.

Salname-i Vilayet-i Edirne (Edirne Yıllığı), H. 1309 (1894) tarihli yıllığında hamam, değirmen ve dolaptan söz edilmekte ve sonunda "İmaretin müştemilatı ile hamam harab olmuş ve Darüşşifa vesaire mevcut bulunmaktadır." denilmektedir. Eski bir fotoğrafta değirmen ve dolaplar görülmektedir.

Zamanla şehre gelen bu su yollarının yetmediği görülerek, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Haseki Sultan adına şehrin kuzey doğusundaki su kaynakları derlenerek şehre bu sular getirilmiştir. Edirne'ye su getiren bu kaynaklar üç tanedir:

1- Edirne'ye beş saat uzaklıkta Taşlımüsellim Köyü civarındadır.

2- Edirne'ye iki saat uzaklıktaki Hıdırağa Köyü yakınındadır.

3- Su yollarının en eskisi ve en büyüğü Kurtalçağı deresinden getirilen ve sonra Pravadi ve Ortakçı vadilerinden geçilerek çoğaltılan yoldur.

Pravadi bağlarının güneyinde Bağlıkdere civarında çıkan bir su Pravadi deresi yakınında değirmenin yanındaki kaynağın suyuyla birleşip ve Kanlıdelik ile Kavurderesi arasındaki üç kaynaktan gelen suları da alıp Pravadi deresinin doğusundan geçerek güneye döner. 1.100 m.

---

5) Ratip Kazancıgil; **Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi**, İstanbul 1988, s.100

6) Abdurrahman Hıbri Çelebi; **Enis-ül müsamirin**, İstanbul Millet Genel Kütüphanesi

kadar yol aldıktan sonra Kayapa Köyü şosesinin Vaysal caddesiyle birleştiği noktanın batısında ve Kayapa Kavurderesi kuzeyinde Sultan Süleyman ve Rüstempaşa kaynakları ile diğer dört önemli kaynağın suyu ile çoğalarak Kayapa Köyünün batısından geçerek o civardaki bir kaynağın suyunu alıp Yayaderesi, Kemerderesi, Kurtkemer deresinin bir mil güneyinde Kavakalçağı deresine ulaşır ve Çiftekemere gelir.[7,8,9]

Taşlımüsellim köyünden kaynayan su, gayet sağlam yapılmış, harçlı bir taş yol içine alınarak indirilmiş, Kavaklı Köyünün alt tarafından geçirilerek Hançerlikemer denen iki kaynağın suları (bu kaynaklardan birinin suyu çok kireçli olduğu için Sağlık Müdürlüğü'nce dereye verilmiştir.) alınıp Ortakçı köyünün alt tarafından Ortakçı kemerine, oradan Arap kemerine gelir. Buradan da Arapkaynağı suyunu alarak Sarıkazal denilen yerden geçirilip Karayusuf Satrancı denen yere gelir. Oradan dönüp Karayusuf kemerine ve oradan da 330 m. uzunluğunda bir tünele girerek Çiftkemere gelir.

Bu iki su birleştikten sonra Döllük köyü sırtlarından ve Kanlısavak'tan geçerek Kurtkemeri'ne gelir. Kurtkemeri'nden sonra gelir, Kasımpaşa, Kofçaz ve daha üç kaynağın sularını alıp Yedigöz kemerine, oradan da Ahi Çelebi suyunu alarak Büyük Tünele girer ve oradan döner, doğru sırt, takip ile Hasanağa kemerine, oradan da Karayokuş kemerine gelir. Oradan dönerek Gülaltı denen yere gelir. Oradan yine bir tünele girer ki bunun ilk giriş noktası 18 metre derinliğinde yeraltındadır. Bu tünel tahminen 800 metre uzunluğunda olup oradan da Karaboğa Çeşmesine, oradan Kimyalar bağlığının üst tarafından Devebağırtan tüneline gelir, oradan Defterdaralcığına ve Dörtkayabağlığı kemerine, oradan da Kavakbaşına gelir. Kavakbaşından İbrahim Ağa mahallesinden, Dibekfırını yanındaki bacaya gelir. Oradan bir kol Kıyık yönüne, Zincirlikuyu ve Muradiye'ye ayrılır. Bir ikisi kırk altı evdeki sarnıçlardan geçerek Taşlıkbacasına gelir.

Oradan bir kol Kirişhaneye bir kol Kurşunlufırına biri de Şevket Bey'in konağına ayrıldıktan sonra kalan su da Yahya Bey Mescidi'nin alt tarafındaki su terazisine gelir. Oradan da şehrin diğer taraflarına ve

---

7) Osman Nuri Peremeci; **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939, s.100
8) Rıfat Osman; **Edirne Rehnüması**, İstanbul 1994, s.71
9) Oral Onur; **Su Kültürü**, İstanbul 1985, s.36

saraya taksim olurdu.

Taşlımüsellim Köyü civarındaki su yolları[10]

Kat: 150 m.

Uzunluk: 15 km.

Suların Debisi: 35 Lt/sn veya 3024 m²/gündür.

Kemer Sayısı: 12 Kemer

Kemerlerin üst uzunlukları: 20 m ile 105 m arasında hepsinin toplamı 520 m. etmektedir.

Kemer açıklıkları: Yedigöz 7 açıklıklı diğerleri tek açıklıdır.

Galerilerin toplam uzunluğu: 3,8 km. en uzun galeri 1,5 km'dir. Bunun 10 lt/s Taşlımüsellim pınarlarından, 7 lt/s Sinanköy'den, gerisinin de bu iki kol üzerindeki katmanlardan sağlam olduğu ifade edilmektedir.

a- Su Yollarının Tarihçesi

Hibri[11] "Şehrin içme suyunu Kanuni Sultan Süleyman bir menzil mesafeden borularla (Kariz) getirip Kıyık semtinden şehre ithal eylemiştir. Yol boyunca birçok vadilere uğradığı için bazı yerlerde kemerler bina olmuştur. Sonradan vezirlerden bazı büyük bina sahipleri de bir kısım suları buna katmıştır. Hepsi borularla Kıyık'dan aşağıya doğru Saruca Paşa mahallesindeki bir depoya akar ve buradan şehre taksim edilerek camiler, hamamlar ve hanlardan başka mahalleler arasından da 160'dan fazla çeşmeye ve 17 Sebilhaneye tevzi ve taksim olunur." demektedir.

Taşlımüsellim su yollarının Mimar Sinan tarafından inşa edilmiş olmakla birlikte R.M. Meriç[12] kendi beyanı olarak "Tezkiret-ül ebniye yazmalarda yer almaktadır." demektedir.

Kazım Çeçen[13] "Tezkirelerde bu tesislerin Sinan tarafından yapıldığına

---

10) Kazım Çeçen; **Sinan'ın Köprü ve Sukemerleri**, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İstanbul 1987, s.83

11) Tayyip Gökbilgin; **Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler**, 600. Fetih Yılı, Ankara 1963, s.1

12) R. Melül Meriç; **Mimar Sinan, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul 1965, s.129

rastlanmamakla beraber Haseki Hürrem Sultan tarafından yaptırılan tesislerin vakıfnamelerinde kayıtlar bulunduğu Ahmed Badi, Tosyavizade Rıfat Osman tarafından Ata Tarihi cilt I'de rastlandığı bildirilmekte ise de Ata tarihinde böyle bir kayda rastlanmamıştır." demektedir.

a) Taşlımüsellim su yollarının, katmalar dışında, tamamının 1530'larda inşa edildiği[14]

b) Daha basit bir derleme sistemiyle 115 m. rakımdan çevrilip, iletim hattının ortalama %0,1 meyline uygunluk gösteren Sinanköy (Pravadi) kolunun 1530'larda inşa edilip, 1.50 m. rakımdan derlenip, daha dik bir eğimle birleşen, Taşlımüsellim kolunun 1554'lerde veya 1570'lerde eklendiği,

c) Süleymaniye Camii'nde olduğu gibi tamamının Selimiye Camii inşaatı döneminde yapılıp, benzeri şekilde Tezkiret-ül ebniye gibi yazmalarda beyan edilmediği,

d) Esas su yollarının Selimiye'den önceki dönemde yapılıp, bazı katmaların bu dönemde yapılmış olduğu seçenekler arasındadır." Öziş-Arısoy"[15]

1319 tarihli Edirne Salnamesinde Edirne su yollarına ait şu satırlar bulunmaktadır.[16] Ana su yolları: Edirne'deki suların menba, şehre 6 saat mesafede bulunan bir ovada ve Taşlımüsellim kariyeleri civarında olup iptida cennetmekân Kanuni Sultan Süleyman Han Hazretleri tarafından Sarıca Paşa mahallesine kadar Kargir kemerli su yolları inşası ile şehre getirdiği gibi sonradan vezirler, bazı kişiler tarafından da bir miktar su katılması ile 2000 küsur çuvaldıza erişilmiş ve geçen 1306 senesinde şehre 5 saat mesafede bulunan diğer bir menbaadan 8000 çuvaldız su daha çekilerek akıtılmıştır. Bu suyun kaynağına dair sütun dikilmiş ve üzerine eski valilerden merhum Hacı İzzet Bey tarafından tarihe kazınmıştır.

---

13) Kazım Çeçen; **a.g.e.**, s.83

14) Ünal Öziş- Yalçın Arısoy; Mimar Sinan'ın Su İletim Sistemleri, **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı**, İstanbul 1987

15) Ünal Öziş- Yalçın Arısoy; Mimar Sinan'ın Su İletim Sistemleri, **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı**, İstanbul 1987.

16) Tayyip Gökbilgin; Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler, **600. Fetih Yılı**, Ankara 1963, s.111

Eyledi icra Edirne şehrine ab-ı hayat
Padişah hızır-ı rekber saye-i rabb-ı vahit
Yazdı izzet bendesi tarih cevher darını
Yaptı bu mecrayı meali hazreti Sultan Hamid

Bir kol Kirişhane'ye, bir kol Kurşunlufırına, biri de Şevket Beyin konağına ayrdıktan sonra kalan su da Yahya Bey Mescidinin alt tarafındaki su terazisine gelir. Ve oradan da şehrin diğer taraflarına ve saraya taksim olurdu demektedir.[17]

Saraya su eskiden Sarayakpınar'dan kanallarla getirilir, hatta kışlalara da su verilirdi. Zamanla kışlaların çoğalmasıyla su yolları yetmemiş II. Ordu Kurmay Başkanı Miralay Hacı Mehmet Hayri Paşa tarafından (H.1312./1894) tarihinde su yolları onarılmış ve depolar tamir ettirilmiştir.

Saraya su H.1106/1694 tarihinde Sultan II. Mustafa zamanında Hıdırlık civarındaki (Bönce suyu) kaynağından Yıldırım ve Yeni İmaret mahallelerinden geçirilerek Edirne sarayına ve Namazgah ovasına temiz su verilmiştir.[18]

Edirne'ye gelen suyun çeşitli dönemlerde azaldığı görülerek önlemler araştırılmıştır. Bunlardan biri de Hahambaşı Efendinin oğlu Mühendis Sevr Efendi (H.1327/1909) senesinde Pravadi su kaynağına giderek araştırma yapmış, suyun Edirne'ye gelinceye kadar %45 oranında azaldığı tespit edilmiş yeni 6 kaynak ilavesi ile daha fazla su geleceği bildirilmiştir.

Balkan Savaşının çıkması bu projenin uygulanmasını önlemiştir. Yine bu amaçla H.1326/1910-11'de bir Fransız kumpanyası tarafından Arda Nehri suyu arındırılarak demir borular içinde şehre su verilmesi için haritalar hazırlanmış ise de Balkan Savaşının çıkması ile bu projede uygulanmamıştır.

H.1329-30/1914-15 yıllarında Demirtaş suyunun yeni ve eski (Tunca) köprü üzerinde motor ile getirilmesine başvurularak Üç Şerefeli Camii ve Yediyol ağzına kadar demir borular döşenmiş ve Avrupa'dan

17) O.N. Peremeci; **Edirne Tarihi**, İstanbul 1939, s.101
18) R. M. Meriç; **a.g.e.**, s.129

getirilen madeni küçük çeşmeler de şehrin çeşitli yerlerinde konmuş, hatta çeşmelerden biri bugün Karaağaç Gar Binası önündedir.

Son Bulgar hududunun düzenlenmesinde Demirtaş kaynağı Bulgarlara verildiği için su yolları ve çeşmelere su verilmemiştir.[19]

Hatta 1912-13 senesinde Bulgarlar Edirne'yi kuşattıkları zaman, Çiftekemerlere dinamit atarak Edirne'yi susuz bırakmaya çalışmışlardır.

Zamanla bu eski su yolları ihmal edilmiş, harap olmuştur. Bugün çok azı kullanılmaktadır. Edirne Belediyesince yeni yeni kuyular açılarak sular çoğaltılmıştır.

Şu anda Taşlımüsellim su yollarından şehre su verilmemekte, civarında bulunan 9 köy ve askeri birlikler faydalanmaktadır.

Kanımızca Taşlımüsellim su yolları 1530'da inşa edilmiş Selimiye Camii inşaatı esnasında yani 1570 bazı katmanlar ilave edilmiş Süleymaniye Camii'nde olduğu gibi Tezkiret-ül ebniye gibi yazmalarda beyan edilmemiştir.

b- Sarayda Su İle İlgili Yapılar

Saray-ı Cedid-i Amire (Yeni Saray)

Edirne Yeni Sarayı şehrin kuzeyinde ve Tunca Nehrinin batısında bir düzlükte kurulmuştur. Sarayın yapılmasına Sultan II. Murad'ın buyruğu ile (H.854/1450 yılında başlanmıştır.[20] Onun (H.855/1451 yılında vefat etmesi üzerine inşaat bir süre durmuş ve yine o yıl içinde Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden başlatılmıştır.[21]

Fatih Sultan Mehmed'in hekimlerinden, Karamanlı Beşir Çelebi bu mevkide bulunan pınarın suyu ve havanın güzelliği hakkında bilgi vererek "Padişahın kasrı bunda gerek idi" demiş ve sarayın o mevkide inşası için emir verilmiştir. Bu sahne ile ilgili Edirne şairlerinden Kisbi Çelebi manzum eserde yazmıştır.[22] Bu manzumeye ait bazı beyitlerini nakletmektedir.

---

19) Rıfat Osman; **a.g.e.**, s.72

20) Ratip Kazancıgil; **Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı**, İstanbul 1994, s.8

21) Ratip Kazancıgil; **a.g.e.**, s.9

22) Tayyip Gökbilgin; **Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler**, 600. Fetih Yılı, İstanbul 1965, s.90

"Eyledi davet şehr-i sabih-i serir
Kıldı zemin bûs oturdu
Beşir şiddet germ idi eyyâm-ı harr
Vakit temmuz idi o günler meğer
Yine soğuk geçmese deyû hemin
Giydi hakîm iğnine bir postin"

Aşık Ali Ağa risalesinde adı geçen kaynağın yerini Babüssade ile Arz Odası arasında bulunan taşlıkta olduğunu yazmıştır.(23)

Daha sonra kaynak üzerine demir çarklı su dolabı konmuş, üzeri kiremitli bir çatı ile örtülmüştür. Sarayın arası ile, Tunca üzerindeki Fatih Köprüsü, rıhtımlar ve Tunca'nın bir kısım yatağında döşenmiş mermer levhalar Fatih Sultan Mehmed'in eseridir.(24)

II. Sultan Bayezid döneminde sarayda yeni bir inşaat yapılmamış, sadece sarayın batısında ve bir kilometre uzaklıkta Tunca Nehri sahiline (890/1484-88) senelerinde inşa ettirilen II. Bayezid Külliyesinin önündeki sahiline rıhtımlar yapılmış ve camiden saraya kadar nehrin yatağı temizlenmiş ve saraydan nehir yoluyla camiye gidilmesi mümkün olmuş rıhtım merdivenleri ve nehir yatağının bir kısmı halen durmaktadır.(25)

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre saray Kanuni Sultan Süleyman döneminde çeşitli ilavelerle zenginleşmiş. Sultan Süleyman "Kanuni", "Tekke Kapısı", "Sarayiçi" ismi ile anılan Saray Köprüsünü yaptırmış, daha önce de Haseki Sultan namına Edirne'ye getirilen sudan bir bölümü saraya ayrılmış ve bu köprü üzerinden borular geçirilmiş ve Eski Saray civarında bugün harabesi bulunan Tepe Mezarlığı yakınında bir su haziresi de inşa edilmiştir.(26)

Saraya getirilen suyun en yüksek katlarına ve uzakta bulunan kasırlara çıkması için su terazilerine gerek duyulmuş(27) ve teraziler yapılmıştır. Bu terazilerden biri Sultan Süleyman Köprüsünün Sarayiçi girişinde "Terazi Kasrı"dır. Diğeri de Fatih Köprüsünün Sarayiçi girişindeki "Adalet Kasrı"dır.

---

23) Rıfat Osman; **Edirne Rehnüması**, İstanbul 1994, s.88
24) Rıfat Osman; **Edirne Sarayı**, İstanbul 1989, s.22
25) Rıfat Osman; **a.g.e.**, s.7
26) Rıfat Osman; **a.g.e.**, s.27
27) Rıfat Osman; **a.g.e.**, s.27

Terazi Kasrı

21.60 metre yüksekliğinde, 7.20 metre genişliğinde tuğla ve horasan ile örme duvarlarının içinde yükselen 90 santimetre yüksekliğinde mermer kademeli merdivenleri kubbesinin altında süslemeli bir odası da varmış. Bu odanın etrafi sedirli zemin katıyla birinci katında ise uşak ve hizmetçi odaları, üçüncü katında ise su haziresi bulunmalı.[28]

Bu kasır Vali Abdurrahman Paşa'nın emriyle (H.1311/1893) yıkılarak taşları Saray Mektebini (Erken Sanat Enstitüsünün) inşaatında kullanılmış[29] "Adalet Kasrı" Terazi Kasrının benzeridir ve üst katındaki oda saraylının dinlenme yeri ve ortasında fiskiyeli havuzu vardır.[30]

Kanuni Sultan Süleyman sarayla ilgili sohbetlerini burada yapar, adaletle ilgili hükümlerini de burada verirmiş. Önünde sengi ibret denilen 6 adet taş bulunur, idam hükümlerinden sonra başlar burada halka gösterilmiş, yüksekliği nedeniyle bu oda aynı zamanda saraya hakim bir görüntüdedir. Bu odanın altında su haziresi Rıfat Osman Bey'in çizimlerinde de görülmektedir.[31] Bu oda içten kubbe ile örtülü, dıştan ise piramidal külahlıdır. Üzeri kurşun kaplı olup, kubbesinde süslü alemi varmış, yıkılmak kaydıyla üst katın duvarları indirilmiş ise de dönemin Edirne Rus Konsolosu Mösyö Lişin'in girişimiyle yıkım Sultan Abdülhamit tarafından durdurulmuştur.

Kasım 1969'da geçirdiği onarımla üst katı yeniden inşa edilmiş ve eski bir Edirne evinden getirilen havuz üst kata konmuştur. Halen bu kata çıkan su borusunun izi durmaktadır. Avusturya seferleri nedeniyle Edirne'ye sık sık uğrayan Kanuni, Harem Dairesinde (Hünkâr Sofası) denilen büyük bir salon yaptırmış, karşı duvarına altın yaldızlı muslukla bir selsebil konmuştur. Daha sonraki yıllarda ortasına çok süslü bir mermer havuzda inşa edilmiştir.

II. Sultan Selim döneminde Edirne'de Selimiye Camii ve Yalnızgöz Köprüsü inşa ettirilmiş, sarayda da Mumuk Sarayı yapılmış ise de bu padişahın saraya da su ile ilgili herhangi bir yapısına dair kayıt yoktur.

Fotoğrafta Alay Köşkünün önünde klasik tarzda bir çeşme de ayrıca

---

28-31) Rıfat Osman; **a.g.e.**, s.27

meydanın ortasında muntazam set halinde bir namazgâh vardı ki (Han Ahmed'indir secdegâh) tarihi düşürülmüş (1021/1621)dir. Namazgâhın kıble yönünde cephesi secdegaha mihrap olarak yapılan çeşme set ile birlikte yapılmıştır. (H.1089/1678) da bir alay esnasında meydandaki halkın susuzluk çektiği görülerek I. Ahmed döneminde yapılmıştır. Halen çeşme sağlam durumdadır.

I. Sultan Ahmed (H.1022/1678) yılında tekrar gelmiş ve kışı Edirne Sarayında geçirmiştir. İstanbul'da piyade kayığı (hanım iğnesi de denilen bir çift kürekli hafif kayık) getirilerek Tunca üzerinde gezintiler yapılmıştır. Bu tarihten sonra Tunca da kayıkla gezintiler saraylı için adet olmuştur. Bir gezinti esnasında şair Nef'i de maiyette bulunarak Edirne Divanı'nın baş tarafında yer alan ve saray hakkında bir kaside okumuştur.(32)

"Edirne şehri mi bu yâ gülşen-i me'vâ mıdır.
Anda kasr-şi padişahi Cennet A'lâmıdır."

Sultan Ahmed sık sık Demirtaş Kasrına da giderdi. Bu ada Adaiçi mevkiinde ve Tunca kenarında idi. Avcı Mehmet döneminde tamir edilerek yabancı misafirlere tahsis edilmişti. Kasra Tunca üzerinde ahşap bir köprüden geçilerek gidilirdi. Dönemin Defterdarı Edirne'li Ekmekçioğlu Ahmed Paşa tarafından Sedefkar Mehmed Ağa'ya yaptırdığı Kargir Tunca Köprüsünü padişaha takdim etmiştir.

II. Sultan Osman Lehistan Seferi nedeniyle (H.1031/1621) Edirne'ye gelişinde saraydan cerağ (evlat) edilmiş Hoşilhan isminde bir kadın Bayezid Camii civarında Tunca Nehri kenarındaki bahçesini padişaha takdim ederek, bu bahçede Hadaik-i Hassa "Saray Bahçeleri"ne ilave edilmiştir.

IV. Sultan Mehmed Han yedi yaşında Osmanlı tahtına çıkan (Avcı Sultan Mehmed) otuz beş senelik saltanatının çoğu günlerini Edirne'de geçirerek sarayda süslü kasırlar ile havuzlar, selsebiller inşa ettirerek harab olanları da tamir ettirmiştir.

Bunlardan en önemlisi, Edirne Sarayı halkınca Çeşme Meydanı da denilen Enderun Taşlığıdır. Diğer eserlerinden Aynalı Kasır (Tebdil Kasrı) denilen oda ile önündeki köşklü revakı ayıran duvarın ortasında

---

32) Abdulkadir Karahan; Klasik Türk Edebiyatında, Milli Saraylar Konusu, **Milli Saraylar Sempozyumu**, 1985, s.188

her iki tarafta bulunan şahısların akan suyun arasında birbirini görebilecek şekilde oyulmuş şebeke tarzında mermerden selsebiller vardır.[33] Gudenus'un çizdiği planın kenarındaki nottan anlaşılır.[34]

IV. Sultan Mehmed'in yaptırdığı Bülbül Kasrı, Tavuk Ormanı denilen mevkiide idi. Fotoğrafta da görüldüğü üzere Kasrın önünde çiftemermer merdiven ve merdiven sahanlığı altında süslü bir çeşme de görülmektedir. Kasır yıkılmış olup bugün sadece müştemilatı (ek kısmı) ayaktadır. Şehvar Havuzu da Avcı Sultan Mehmed'in eseridir.

II. Sultan Mustafa döneminde, Valide Sultan dairesine havuzlu büyük bir divanhane (geniş sofa) ve çeşme ilave edilmiştir.(H.1115/ 1703).

III. Mustafa (H.1182/1760) de Edirne'ye bir defa gelmiş bu ziyaretten sonra sarayda sultanlardan kimse oturmamıştır. Saray harap olduğu için ilki 18. yy. ortalarında, diğeri de III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde olmak üzere iki parti halinde saraya tamirler yapıldı.[35] Bunlara ait tamir belgeleri vardır. Saray 1829 Birinci Rus Savaşında 1817-18 Rus Savaşı esnasında pek çok daire havaya uçurulmuştur ve yapıtlar harap olmuştur. O dönemde sarayın suları bol ise de içmeğe uygun değildir. Mermer havuzları çabuk kirlettiklerinden Hızırlık Kasrı civarında (Bönce) denilen tatlı su kaynağından Bostancıbaşı Karayılan oğlu Ali Ağa vasıtasıyla saraya su getirilmiş, önce harem dairesine ve Namazgâh civarında Nezir Ağa çeşmesine ve Adalet Kasrı civarına yeniden yapılan çeşmeye su getirilmiştir. Çeşme üzerine şu tarih yazılmıştır. "Hoşgüvar abın için kami dedi tarihini Akdı bu ayrı üs şifa ber hükmü Sultan Mustafa sene 1115"

Bugün Edirne Sarayından Kalan Su İle İlgili Yapılar

1- Kanuni Köprüsü (Saray Köprüsü)
2- Fatih Köprüsü
3- Adalet Kasrı
4- Namazgâhlı Çeşme
5- Su maksemi

33) Süheyl Ünver, Yılmaz Önge; **Vakıflar Dergisi**, XVIII. sayı, 1981, s.339.
34) Sedat Hakkı Eldem; **Köşk ve Kasırlar**, s.115-122
35) Mustafa Cezar; Sanatta Batıya Açılışta Saray ve Kültürün Yeri, **Milli Saraylar Sempozyumu,** İstanbul 1985, s.47

6- Bülbül Kasrından müstemilat (eklentiler) kısmı

7- Fatih Köprüsü altından geçen Tunca Nehri içindeki mermer yataklar

8- II. Bayezid Külliyesi önündeki rıhtım merdivenlerinin basamakları

9- Valide Sultan Namazgâhlı Çeşmesi (Rabia günus Emetullah Valide Sultan)

10- Müzede bulunan mermer selsebil cephesi

Edirne Sarayına ait arşiv vesikaları M. Cevdet tasnifi (s) 6736226 1094, 2 Defter Edirne Sarayında Valide Sultan için ihdas olunan köşk, çeşme vesairenin inşa ve tefris mesarıfatını havi çürümüştür.[36]

1155, N. 2841, 3 vesika: Kanuni Sultan Süleyman Edirne'ye tatlı su getirtmiş, zamanla inhidam etmiş ve harabe yüz tutmuş, şehre ve saraya gelen su miktarı azalmış, Edirne miri Su Nâzırı Bostaniyan-ı Hassa Elhac Süleyman Ağa keşifnamesini İstanbul'a yollamış, tamir ücreti tarafi miriden veriliyor. Buna da Edirne kadısı, Ser Bostaniyan-ı Hassa Ağa, Hassa Mimarı Esseyid Ahmed, Taşçıbaşı, Suyolcubaşı ve saire tamire ve nezaretine memur olanlar keşifnâmeyi yaptırıyorlar. Yeni defteri tekrar merkeze yollayacaklar keşif 3312 kuruş.

Lakin 2589 kuruşla ikmal olunmuş Elhac Süleyman Ağanın arzı var. Bunda saray köşkleri yazılı değildir. Sarayda bozukluk yok. Harici bozuk yollar tamir edilmiş.

Tamir keşifnamelerine göre Edirne Sarayı 1242-1243 (18216/ 1827) seneleri Sarayı Humayunun mai leziz tarik keşfi[37]

Sarayı Humayuna cari mai leziz tarihi menbaı Taşlık Camii kurbinde Başkebir mahzenden, Tepe mezarlığında kain mahzeni sagireci varında Mefruş Paşa künkleri

Tepe mezarlığında mahzeni sağirden Ayvalık nam mahalden Sepetçiler Kasrı kurbinde terazuyu Kebir ile Sarayı Humayunun Derununda Dairelerde hamam ve çeşmelere vesair iktiza eden mahallere cari maileniz

Taşlık Camii kurbünde Zehrimar ve Hızır Ağa mahallerinde ve Hatice Sultan Sarayı ile Tepe Mezarlığında Kain Baş mahzene varınca mevcut kargir taksim mahzenleri.

---

36) Rıfat Osman; **Edirne Sarayı,** Ankara 1989, s.129

37) Rıfat Osman; **Edirne Sarayı,** Ankara 1989, s.129

c- Su Kemerleri

1- Hançerli Kemer: Taşlımüsellim kaynağından çıkan su Kavaklı köyünün alt tarafında bu kemere gelir.
2- Ortakçı Kemeri: Ortakçı Köyünün alt tarafındadır.
3- Arap Kemeri: Ortakçı Köyünden sonradır. Sarıkazal denilen yerden geçer.
4- Karayusuf Kemerinden sonra tünele gelinir.
5- Çifte Kemer
6- Kurt Kemeri
7- Yedigöz Kemeri
8- Hıdırağa Kemeri
9- Bahçe Kemer
10- Üçgöz Kemeri
11- Oğlanlı Kemer
12- Hasanağa Kemeri

ADI : Hançerli Kemer
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Kavaklı Köyünün Alt Tarafında
BİBLİYOGRAFYA : O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, 1940, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması 1994, s.71

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)[38]

38) Ahmet Badi; **Riyaz-ı Belde-i Edirne,** 1890 Elyazması

ADI : Ortakçı Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Ortakçı Köyünün Alt Tarafında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.36

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Arap Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Ortakçı Köyüne yakın
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.36

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Karayusuf Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Karayusuf Köyünün yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Çifte Kemer
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Hıdırağa Korusu başında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Kurt Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Döllük Köyü yakını Kurtkemer Deresinde
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Yedigöz Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Hıdırağa Köyü yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Kemer yükseklikleri farklıdır. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.) İki başında dört köşe havalandırma bacaları vardır.

ADI : Bahçe Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Değirmen Sırtlarında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Hıdırağa Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Hıdırağa Köyünün yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Üçgöz Kemeri (Ağa Hamamı)
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Ağa Hamamı Suyu yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Oğlanlı Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Hasanağa Köyü yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

ADI : Hasanağa Kemeri
YAPTIRAN : Kanuninin Hanımı Haseki Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Hasanağa yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü, 1978, s.76

Kesme taştan inşa edilmiştir, tek kemer gözlüdür. Kemer şekli sivridir. Üzeri kesme taşlardan iki tarafa hafif meyilli örtü sistemiyle (semender çatı şeklinde yapılmıştır.)

d- Su Terazileri

Osmanlılarda su dağıtım şebekesi künk veya kurşun boru ile yapılır, son dönemlerde pink boruda kullanılmıştır. Osmanlılar künklerin sızdırmazlıklarını sağlamak için özel bir izolasyon maddesi yapmışlardır. Ağırlık olarak 6 ölçü keten yağı, 8 ölçü kalker taşı tozu ve bir ölçü pamuk karıştırılmak suretiyle yapılan hamur birleşim yerinde künklerin arasına yerleştirilir. Bu madde haftalarca plastikliğini korur ve genellikle 10 m. su sütunu veya 1 atmosfere kadar dayanır.(39)

Bu yüzden basıncı ayarlamak için su terazileri yapmak zorunlu olmuştur. Su terazileri bileşik kaplar prensibine göre çalışır kesik piramit şeklinde bir kulenin üstünde sandık tabir edilen küçük bir havuz yapılır. İsale veya şebeke hattından gelen bir boru düşey olarak bu havuzun tabanına açılır. Eğer debi ölçülmeyecek ve yalnız basınç kontrol edilecekse ikinci bir düşey boru vasıtasıyla şebekeye su verilir.(40)

Su terazilerinin fonksiyonları şunlardır.(41)

1- Şebekedeki basıncı sınırlandırarak aşırı basınç önlenir.

2- Su terazileri, künkler içerisinde akıma engel olan hava birikimini de önler. Engebeli arazide bu yüzden genellikle yaklaşık 200 m'de bir su terazisi yapılır.

Su Terazileri

-Tophane Su Terazisi: Tophane bayırı üzerinde Ticaret Lisesine karşı idi. Bu teraziden su, Edirne Saraylarına ve şehre doğru olmak üzere iki yönde akıtılmaktaydı. Son yıllarda yıkılmıştır. Tamamen kesme taştan kule görünüşlü idi. Hıdırağa Camii restorasyonu sırasında su yolları bulunmuştur.

2- Zehrimar Su Terazisi: Selimiye Camii doğu yönünde Zehrimar Ahmed Bey Mescidi köşesinde idi. Belediyece yıkılmıştı. Ancak 1993 yılı Zehrimar Mescidi haziresi onarımı sırasında kaide kısmı

---

39) Kazım Çeçen; **İstanbul Vakıf Sularından Halkalı Suları**, İstanbul 1991, s.144
40) Kazım Çeçen; **a.g.e.**, s.145
41) Kazım Çeçen; **a.g.e.**, s.146
42) Oral Onur; **Su Kültürü**, İstanbul 1978, s.43

bir metre yüksekliğe kadar kaidesi onarılmıştır.

3- Atik Ali Su Terazisi: Yeni yapılan Gazi İlkokulu bahçesinin Muradiye Bayırı köşesindeydi. Belediyece yıktırılmıştır.

4- Kavak Altı Su Terazisi: Tepe Mezarlığı girişindeydi. Mezarlık içinde bulunan su maksemi ile birlikte yıkılmıştır.(42)

5- Kurşunlu Fırın Su Terazisi: Şimdi Ebe Sağlık Okulu yanında Köşe Balabanağa Mahallesindeydi, yıktırılmıştır.

6- Üç Şerefeli Camii Su Terazisi: Camiin haziresindedir. Camiye ve Sokullu Hamamına su verirdi. Halen sağlamdır.

Kaleiçi'nde Bulunan Su Terazileri:

Kaleiçi yangınından (H.1324-1906) sonra inşa edilmişlerdi. Türk-Barok stilindeydiler.

1- Büyük Su Terazisi: Balıkpazarı ile Arif Paşa Caddelerinin kesiştiği yerde idi.

2- Kule Kapı Caddesi ile Osman Nuri Peremeci sokağının kesiştiği yerde idi.

3- Manyas Su Terazisi: Maarif Caddesi ile Manyas Karakol Sokağının kesiştiği yerde idi.

4- Maarif Su Terazisi: Eski Maarif Öğrenci yurdu bahçesindedir.

Edirne Sarayı Su Terazileri:

1- Adalet Kasrı: Kanuni döneminde inşa edilmiştir. Fatih Köprüsünün başındadır.

2- Terazi Kasrı: Kanuni (Saray) Köprüsü başında idi yıktırılmıştır.

Yeniimaret Mahallesinde Bulunan Su Terazileri:

1- Bademlik Su Terazisi: Bademlik-Yıldırım Yolu üzerinde Terazi Çeşmesi yanında, Alaca Camii önündedir.

2- Sinanağa Su Terazisi: Yeni İmarette Polis Karakolu ve Sinanağa Hatun Çeşme karşısında idi. Belediyece yıktırılmıştır.

3- Dibek Su Terazisi: Dibek Sokağında ve şimdi Dertli Mustafa Bey Çeşmesi diye anılır. Kesme taştan kule şeklinde ve kitabesi vardır.

4- Bayezid Su Terazisi: Bayezid Camii avlusundadır ve külliyenin su bölüşümünü sağlamaktadır. Kesme taştan olup, haraptır. Kurşun

42) Oral Onur; **Su Kültürü**, İstanbul 1978, s.43

boruları sökülmüştür.

Edirne'de çeşitli tarihlerde yapılan su terazilerinin üzerlerinde kitabeler bulunmadığı için kesin tarihlerini bilememekteyiz. Çoğu bilinçsizce yıkılmış, kalanlar da ilgi beklemektedir.

ADI : Maarif Su Terazisi
TARİH : H.1324- M.1906
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Edirne Su Kültürü, s.43

Kaidesi taştan, gövdesi tuğla ve köşeler kesme taştan (taşlar atlamalı yapılmıştır) tavanı blok taştan olup üzerinde hafif yuvarlak çatısı vardır. Cephelerde antik mimari tapınak cephelerine benzeyen taştan küçük pencereleri vardır, demir kenetleri de bulunmaktadır.

ADI : II. Bayezid Camii Su Terazisi
YAPTIRAN : Sultan II. Bayezid olabilir.
TARİH : H.889- M.1484-1488
BULUNDUĞU YER : II. Bayezid Camii dış avlusunda
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Edirne Su Kültürü, s.43

Düzgün kesilmiş taşlardan inşa edilmiş dikdörtgen planlıdır. Üzeri düz çatılıdır. Su dağıtan borular sökülmüştür. Külliyenin su dağıtımını temin ederdi. Bugün oldukça haraptır. Onarım beklemektedir.

ADI : Bademlik Su Terazisi
TARİH : H. 1008- M.1599 olabilir.
BULUNDUĞU YER : Yeni İmaret Mah. Bademlik Camii (Alaca Camii) Terazi Çeşmesi Yanında
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Edirne Su Kültürü, s.43

Düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş dikdörtgen kule şeklindedir. Taşlar arasında demir kenetler vardır. Üzeri düz çatılıdır. Terazi çeşmesi yanındadır. Çeşme ile birlikte yapılmış olmalıdır. Çeşmenin inşa tarihi H.1008/1599'dur.

e- Su Maksemleri (Maksim)

1- Sarayiçi Su Maksemi[43]

Cihannüma Kasrı arkasındadır. Kitabesi olmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmemekle birlikte Kanuni'nin hanımı Hürrem Sultan tarafından H.936/1530'da yapılmış olmalıdır.

2- Taşlık Su Maksemi[44]

H. 936/1530'da Kanuni döneminde yapılmış, mimarı Sinan'dır.

3- Tepe Mezarlığı Su Maksemi

Tepe Mezarlığı arkasında idi. Edirne Saraylarına, Tekke Kapı'ya ve Sanayi kışlasına su buradan bölüştürülürdü. H.936/1530'da Kanuni döneminde yapılmış, mimarı Sinan'dır.

ADI : Tepe Mezarlığı Su Maksemi
YAPTIRAN : Kanuni'nin Hanımı Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan olabilir.
BULUNDUĞU YER : Tepe Mezarlığında

BİBLİYOGRAFYA: Rıfat Osman; Edirne Sarayı/ O.N. Peremeci; Edirne Tarihi, s.101/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması/ Oral Onur; Edirne Su Kültürü

---

43) Tahsin Öz; Edirne Yeni Sarayında Kazı ve Araştırmalar, **Edirne 600. Fetih Yılı,** Ankara 1965, s.217

Savak: Osmanlı su dağıtım şebekerlerinin merkezinde yer alan taş tekne. Kentin aynı yörelerine gönderilecek su, önce bu savaklara gelip oradan lüleler aracılığıyla borulara verilirdi.

Maksem: Metin Sözen- Uğur Tanyeli; **Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü,** geçmişte kent dışından getirilen suyun kullanım yerlerine dağıtılmak için toplandığı, lüleli havuz ve tekneleri bulunan üstü örtülü yapı. Maksemlerin Romalılar tarafından icat edildiği söylenebilir. Osmanlı döneminde de, maksem su dağıtım sisteminin ana donatı ögelerinden biri olarak yapılmaya ve kullanılmaya devam edilmiştir.

Metin Sözen- Uğur Tanyeli; **a.g.e.**,s.150, Lüle: Osmanlı döneminde kente verilen su miktarını ölçmek için kullanılan bir ölçü birimi ve aracı. Lüle 30 derhem ağırlığındaki kurşun bir kürenin girebileceği çapta bir borudur. Her Lüle 14 maşuradan ve her maşura da 4 çuvaldızdan oluşur, demektedir.

44) Kazım Çeçen; **Halkalı Suları**, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul 1992, s.169,

Bir lüle 26 mm iç çapında ve uzunluğu 8. 10 cm. olan bir borunun ekseninden itibaren 96 mm'lik bir su yükü altında akıttığı debidir. Bu debi 0,6 lt/sn= 36 lt/dakika ve 52 m^3/gün'e karşıdır.

Bir Hilal, 2 Bir Çuvaldız, 8 4 Bir Masure,16 8 2 Bir Kamış, 64 32 8 4 Bir Lüle

Tepe Mezarlığı arkasında idi. Edirne Saraylarına, Tekke Kapı'ya ve Sanayi Kışlalarına su buradan dağıtılırdı.

ADI : Yahya Bey Su Maksemi
YAPTIRAN : Kanuni'nin Hanımı Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Taşlık Yahya Bey Camii arkasında, Soğuk Çeşme Sokak'ta
BİBLİYOGRAFYA : Ahmed Badi; Elyazması, 1890/ O.Nuri Peremeci; Edirne Tarihi/ R.O. Tosyavizade; Edirne Rehnüması, s.71/ Oral Onur; Edirne Kitabeleri, s.441

Bir sıra kesme taş ve tuğla hatıllarla örülmüştür. Üzeri kubbeli kare bir yapıdır. 1920'lerde çekilen bir fotoğrafta yanındaki ahşap evin üst katı maksemin üzerini kapatmaktadır. Taşlımüsellim'den gelen su bu maksimden şehrin çeşitli yerlerine dağıtılırdı.

Uzun yıllar yıkık bir halde iken yakın zamanda onarım görmüştür. İçinde maksimin dört duvarını çepeçevre saran su kanalları vardır. Su, kanal ağzı ile maksimin dört duvarındaki su yalaklarına verilirdi. Sandıklar lüleli olup şehrin çeşitli yerlerine dağıtılırdı.

ADI : Sarayiçi Su Maksemi
YAPTIRAN : Kanuni'nin Hanımı Hürrem Sultan
TARİH : H.936- M.1530
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Cihannüma Kasrı'nın arka tarafında
BİBLİYOGRAFYA : Tahsin Öz; Edirne Yeni Sarayında Kazı ve Araştırmalar, s.217, Edirne 600. Fetih Yılı Armağan Kitabı

Kesme taştan inşa edilmiş, dikdörtgen planlıdır. Alta tonozlu bir bodrum katı üzerinde de ikinci kat vardır. Terazilerden (Terazi Kasrı ve Adalet Kasrından) gelen sular binanın yukarısındaki depolarla toplanmakta ve oradan sağ tarafta bulunan uzunlamasına bölümle kalın taş dağıtma levhalarıyla sevk edilmektedir.

Binanın etrafında yapılan kazılarda üçer yollu toprak su künkleri bulunmuştur.

III. Nehirler

Arda Nehri:[45] Yunanca Ardhas, Meriç ırmağının kolu. Bulgaristan'ın Smolyan kasabası yakınlarında, Orta Rodop Dağlarından doğan, doğuya doğru 290 km. yol alarak Kırcaali ve İvaylovgrad'ı aşar. Yunanistan'da 37 km. ilerledikten sonra Türkiye'de Edirne'nin hemen batısında Ardakule yöresinde Meriç Irmağıyla birleşir. Arda'nın Türkiye sınırları içindeki uzunluğu yaklaşık 1 km'dir.

Tunca:[46] Bulgarca Tundja (Tonzos), Balkan yarımadasının güneydoğu kesiminde akarsu. Meriç ırmağının üç önemli kolundan biridir. Toplam uzunluğu 330 km. olan akarsuyun yalnızca 61 km.'lik kesimi Türkiye sınırları içinde kalır.

Bulgaristan'daki Balkan dağlarından inen suların Kazanlık (Kızanlık) ovasında birleşmesiyle oluşur. Bir süre tektonik çizgileri izleyerek doğuya doğru aktıktan sonra, Sliven (İslimye) ile Yambol (Yanbolu) arasında güneye döner.

Daha sonra Istranca Dağlarının batı uzantılarını Tunca Boğazı olarak da adlandırılan dar bir boğazla yararak Türkiye sınırlarına girer. Edirne'yi kuzeyden ve batıdan çeviren bir yay çizdikten sonra kentin hemen güneybatısında Meriç Irmağına katılır. Edirne kenti ilk çağda Tonzos adıyla anılan akarsuyun çizdiği yayın ortasında kalan korunaklı alanda kurulmuştur.

Meriç:[47] Bulgarca Marista, Yunanca Evros (Hebros) Bulgaristan'da doğup Ege denizine dökülen akarsu, uzunluğu 490 km'dir. Bulgaristan'ın güneybatısındaki Rila Dağı'nın kuzey yamaçlarından doğan kaynaklarla büyüyen Meriç, doğuya doğru akarken Balkan Dağlarından gelen kolları da alır, Plovdiv'den (Filibe) geçtikten sonra Rodop Dağları ile Balkan Dağları arasında tektonik kökenli çukurluğu izleyen batı-doğu doğrultulu bir vadide akar.

Dimotrovgrad'dan geçtikten sonra kuzeyden gelen Sazliyka

---

45) Anonim; Arda Nehri, **Encyclopaedia Britannica,** Volume 4, page. 386
46) Anonim; Tunca Nehri, **Ana Britannica,** Cilt 13, s.252
47) Arif Müfid Mansel; **Edirne 600. Fetih Yılı Armağan Kitabı,** Ankara 1965, s.22
Arda (Arpeassaos), Tunca (Tonzos), Meriç (Hebros)

(Sazlık) deresi kolunu alan ırmak daha sonra kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda akmaya başlar ve Doğu Rumeli Ovasını terk ederek engebeli bir alana girer. Türkiye sınırlarına iyice yaklaştığında geçtiği Svilengrad (Mustafa Paşa) ile Kapıkule arasında Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki doğal sınırı oluşturur. Rodop Dağlarından kaynaklanan Arda Irmağı ile Balkan Dağlarından gelen Tunca Irmağı, Edirne kenti yakınlarında Meriç'e katılır. Meriç Edirne ili ile Yunanistan arasındaki devlet sınırını çizer. Binde 2'lik eğimle 185 km. akarak Enez yakınlarında denize dökülür. Meriç'in genişliği 130-300 m. arasında değişir. Meriç'in Arda ile birlikte debisi, saniyede 193 m^3'tür. "Meriç"in[48] sözlük anlamı "çağıltılı akan su"dur.

IV. Köprüler

Edirne, Meriç, Tunca ve nehirlerinin suladığı bereketli topraklar üzerine kurulmuştur. Bu nehirler üzerinde bugün 8 adet kagir köprü bulunmaktadır. Bunların 7 adedi Tunca Nehri üzerinde, 1 tanesi Meriç üzerindedir. "Rıfat Osman" Edirne Rehnüması adlı eserinde, "Edirne'nin fethinde bu üç nehir üzerinde sadece Gazimihal ve Yıldırım Köprülerinin bulunduğunu ileri sürüyor. Edirne'de bu nehirlerden ilk önce Tunca üzerine kagir olarak Gazimihal Köprüsü yapılmıştır. Öncelik Sarayiçi mevkiinde ve Tunca Nehri üzerinde iki köprü vardır. Bu köprülerden birincisi, Adalet Kasrı yanındaki Fatih Köprüsüdür. Cephanelik Köprüsü de denir.

İkinci köprü Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü olup, Saray Köprüsü olarak da tanınır.

Bu köprüden geçen Tunca Nehrinin suları yaklaşık iki kilometre sonra bir başka köprü ile karşılaşır. Şahabeddin Paşa veya diğer ismiyle Saraçhane Köprüsü'dür.

İkinci Bayezid Köprüsü, yine Tunca Nehri üzerinde olup, şehirle ikinci Bayezid Camii arasında yer alır.

Gazimihal Köprüsü de, Tunca Nehri üzerindedir. Üç bölümlüdür. Bunlar fonksiyonu ortadan kalkmış bulunan Yıldırım ve Seferşah köprüleridir. Yıldırım Köprüsünün yerinde fetihten öncede bir köprü olduğu

48) Anonim; Edirne, **Yurt Ansiklopedisi**; Cilt 4, s.2354

söylenir. Yıldırım Bayezid Camii yakınlarında olduğundan bu isimle bilinir.

Seferşah Köprüsü, bu iki köprü arasında yani Yıldırım ile Gazimihal Köprüleri arasındadır.

Tunca Nehri üzerindeki son köprü, Ekmekçioğlu Ahmed Paşa Köprüsü ve Tunca Köprüsü olarak bilinir. Diğer bir ismi de Eski Köprü'dür.

Bu köprülerden başka Dr. Rıfat Osman'ın sözünü ettiği birkaç köprü daha vardır. İlki Sarayiçi Mevkiinde Tavuk Ormanı'nın kuzeyindeki Topçular Köprüsüdür. Bostancıbaşı Kasrı civarında Sepetçiler Köprüsü ve Tavuk Ormanı içerisinde Değirmen Köprüsü, bu alanda ahşap olarak inşa edilmiş, sonradan kaldırılmıştır.

ADI : Fatih Sultan Mehmet Han Köprüsü
YAPTIRAN : Fatih Sultan Mehmet
TARİH : H.856- M.1452
MİMARI : Belli değil
BULUNDUĞU YER : Tunca üzerinde Adalet Kasrı yakınında

BİBLİYOGRAFYA: Evliya Çelebi; Seyehatname II., s.464-465/ Ahmed Badi; Elyazması/ O. Nuri Peremeci; Edirne Tarihi, s.83/ R.O. Tosyavizade; Edirne Sarayiçi Köprüleri, Milli Mecmua, 1927, sayı: 97, s.1562-64 ve sayı 98/ E.H. Ayverdi; Fatih Devri Mimarisi, 1953, s.69 ve II, Osmanlı mimarisinde Fatih Devri 1973, s.266/ Orhan Bozkurt; Koca Sinan'ın Köprüleri, İstanbul 1952, İTÜ

Hibri; "Sarayın kendi bahçesi içinde taşla yapılmış bir köprü vardır."

Evliya Çelebi; "Hünkar bahçesi içre, Tunca üzerinde pek sanatkarane yapılmış cisr-i Sultaniler-Padişah köprüleri vardır." demektedir.

Edirne'de Tunca Nehri kenarında ve Tunca'nın iki kolu arasındaki adacık üzerinde 1451'de inşa olunan sarayın bahçelerine Sarayiçi denilmektedir. Köprü bu kısımda, Tunca üzerinde ve Adalet Kasrı yakınındadır. Sarayın 1844'de cephanelik olarak kullanılmasından dolayı köprüye de Cephanelik Köprüsü denilmeğe başlanmıştır. 1878 savaşından ve Edirne Sarayının yanmasından sonra süvari kışlalarına yakınlığı nedeniyle Süvari Köprüsü de denilmiştir. Edirne Sarayının ma'mur ve meskun bulunduğu zamanlarda ise Hasbahçe Köprüsü diye anılırdı.(Rıfat Osman)

Fatih Köprüsü yerinde yaptığımız tetkiklerle de kani olduğumuz gibi Sinan'a ait olmayıp Fatih devri eseri olması lazım gelir. (Orhan Bozkurt)

Hasbahçe-Tavuk Ormanının sağ sahilinde Demir Kapı'ya ve oradan da saraya bağlanan tamamen kesme taştan yapılmış Üçgözlü bir köprüdür. (E.H. Ayverdi)

Köprünün Şekli: Tamamı kesme taştan inşa edilmiş bir köprüdür. Ortada büyük, yanlarda daha küçük olmak üzere üçgözlüdür. Köprünün boyu 34,20 m., dıştan 4,40 m.'dir. Kemerleri hafif sivridir. Büyük gözünün sağ ve solunda birer boşaltma (tahliye) gözü ve altlarında sel yaranları vardır.

Köprünün bulunduğu yerden başlamak üzere Tunca'nın her iki kıyısına birer km. boyunda rıhtım yapılmıştı, II. Bayezid Köprüsüne kadar devam ederdi. Köprü yerinde nehir tabanına da mermerler döşenmiştir. Bugün su çekilince mermerler yer yer görülmektedir. Buraları uzun süre mesire yerleri olduğundan nehir üzerinde sandal sefaları yapıldığı sarayla ilgili belgelerden bilinmektedir.

ADI : Kanuni Sultan Mehmet (Saray Köprüsü)
YAPTIRAN : Kanuni Sultan Mehmet
TARİH : H.961-(1553/4)
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Sarayiçi
BİBLİYOGRAFYA : Rıfat Osman Tosyavizade, Edirne, Sarayiçi Köprüleri, Milli Mec. 1927, sayı 97, s.1562-1564 ve sayı 98, s.1579/ Orhan Bozkurt; Koca Sinan'ın Köprüleri, İstanbul, 1952/ Cevat Çulpan; Türk Taş Köprüleri, 1975/ Kazım Çeçen; Sinan'ın Su Kemerleri ve Köprüleri Mimar Sinan Dönemi; Türk Mimarlığı...,/ Pars Tuğlacı; Osmanlı Şehirleri, İstanbul, 1985, s.109

Tosvayizade'den, Edirne'den Sarayiçine geçirilen ilk köprüdür. Tunca Nehri üzerindedir. Köprünün yapılışı başında bulunan ve sonradan yıktırılan, Terazi Kasrının yapılış tarihi olan 1553-54 yılı kabul edilir. (A.Rıfat Osman)

Sinan'ın yapıtı olan bu köprünün özelliklerini şöyle saptıyor.

Muntazam köşe planlı, başlık kısmı piramit biçimli, orta ayak seviyesine kadar dolu olan bir kitle halinde çıkmakta ince korniş ve çok az bir eğimle son bulmaktadır.(Orhan Bozkurt)

Kitabesi yoktur. Dört gözlüdür. Boyu 60 m.'dir. Açıklıkları 9.75 m.'dir. Köprü yolunun genişliği 4,5 m. eğimi %4'dir. (Kazım Çeçen)

Köprünün Şekli: Köprü, düzgün köşe planlıdır. Başlık kısmı piramit şeklindedir. Orta ayak korniş seviyesine kadar dolu kitle halinde çıkmaktadır. Köprü gözleri orta ayağın sağ ve solunda yer almakta ve eşit görünüş yaratmaktadır. Ayaklarda boşaltma gözleri yoktur. İki, üç ve dördüncü ayaklarda üçgen prizma biçimli selyaranları vardır.

1902 yılındaki selden iki kemeri sakatlanmış ve onarılmıştır. Son onarımı 1990'da yapılmıştır.

ADI : Şahabeddin Paşa (Şihabeddin) Saraçhane Köprüsü
YAPTIRAN : Hadım Şahabeddin Paşa
TARİH : H.855-M.1451
MİMARI : Belli Değil
BULUNDUĞU YER : Tunca Nehri üzerinde

BİBLİYOGRAFYA: Hıbri/ Evliya Çelebi, s.281/ Rıfat Osman; Edirne Köprüleri, Milli Mecmua 1928, 102, s.164, s.48/ Badi Ef; Riyaz-ı Belde-i Edirne, Yazma, s.145/ Edirne Salnamesi; 319,s.934-38/ Oktay Aslanapa; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri/ Cevat Çulpan; Köprülerde Tarih Köşkleri, Sanat Tarihi Yıllığı II, 1966, 68, s.24,35/ E.H. Ayverdi; Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. S. Murad Devri, II., 1972, s.479/ Cevat Çulpan; Türk Taş Köprüleri 1975/ Oral Onur; Edirne Kitabeleri, Yedi İklim/ Dr. Rıdvan Canım; s.47, Şubat 1994/ Osmanlı Turan; 12 Hayvanlı Türk Takvimi, 1941.

Tamir Kitabesi

Padişahı Heft kisver Şehriyârı bahr-ı-ber
Hazreti Han Mustafa Şahinşehi Nusret liva
Edirne şehrine teşrif idecek emreyledi
Çün-bucisri yapmağa ol dâveri ferman revâ
Çeşmi dünya görmemiştir böyle bir muhkem bine

Şevketiyle günbegün ömrünü efzûn eyleyip
Böyle çok hayra muvaffak eyleye bari Hüda
Faika tekmil olunca didiler tarihini
Eyledi Ferman bu cisri yaptı Sultan Mustafa

113-1702
H.855-1451

1- Banâ hazihi'l-Kantarate'l-maymûnete'l-mubarek o sâhıbu'l-hayrâti ve'l- hasenât
2- al-vaziru'l-a'zam ve'd-düstürû'l-mu'azzam el-mustehir al-mad'uvv bi- Şihâbuddin bi-Şihabu'd-din
3- Başâ'edrakahu'llâhmâ yeşâ'fi zamani's-Sultan al-mücahid al-gazi Murâd
4- Muhammed Hân min nesli Osmân sene hamse vehamsine ve şamânami'e hicriyaye hilâliye

Köprü ve Karakola Ait Kitabe

1- Ber karar eyleye tahtında Şeh-idevrânı
2- Ömrü ikbal-i müebbetle Hüdavendi mecid
3- Mülkünün her ciheti kesb-i imaret etti
4- Köhne bünyân-ı cihan oldu zamanında cedid
5- Kat ederdi reh-i kerem işte bu cizri temdit
6- Kat'ederdirehi Tunca feyzanettikçe
7- Yaptırıp yanına bir de Karakol dairesi
8- Etti asayiş ebnâ-yi-sebili teyid
9- Yakışır takma tarih-i cevheri izzet
10- Yaptı bu daire-i Hazreti Sultan Hamid

H.1304-1886

(Hıbri) (1): Yeni padişah sarayı yakınında Saraçhane Köprüsü demekle bilinir, hayrat babası Sultan II. Murad vezirlerinden Şabahettin Paşa yaptırmıştır. On kemerlidir. Tamamlanması sekiz yüz elli beşte olmuştur.

(Evliya Çelebi) (2): Şahabettin Paşa'nındır. Ebü'l-Feth vezirlerinden olup, bu köprüyü yaptırmaya başlayarak tamamlanmadan Fatih İstanbul'da Maltepe'de ölmüştür. Sonra Şahabettin Paşa Sultan Bayezid'la Edirne'ye

gelip köprüyü Onun zamanında bitirdi. Görülmesi gereken eşsiz bir köprüdür. Sekiz gözlü olup, Tunca üzerinde gayet sağlam bir yapıdadır. Edirne tarafındaki başında şehre girerken sağ yandan dört köşe bir mermer üstünde Hazretin kendi hattıyla "emere bi-inşai hazihi'l-imare Sultanü'z-zaman Bayezid Han fi, senetin hamse ve semanine ve seman mi'e" (1480) kitabesi vardır. Hala padişahların Rumeli'ye geçiş yolları üzerinde bir ulu köprüdür. Zira saray yolundadır. Bu bilgiler, köprünün ilk kitabesindeki tarihe uymaktadır.

(Rıfat Osman) (3): Kentin kuzeybatısında Tunca Nehri üzerinde Saraçhane yakınlarında kurulmuş olan bu köprü, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet devirlerinin meşhur vezirlerinden Filibe'de camii imareti ve kervansarayı, Edirne'de camiileri olan Hadım Şahabeddin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

(Badi Efendi) (4): "Sultan Mustafa II. H.113- (1701-1702) yılında Cuma namazına gitmek üzere bu köprüden törenle geçtikten ve köprü üzerinde kimse kalmadıktan sonra köprünün bir kere birkaç kemerinin birden bire yıkılmış olduğunu, aynı sene içinde tamir edildiğini, Faik Efendi tarafından tanzim edilen ve Cabazzade Edirne'li Hattat Osman Efendi tarafından mermer levhaya geçirilen bir onarım kitabesinin bugün görülen yerine yerleştirildiğini, örfi Mahmut Ağa tarihçesine aften" bildirmektedir.

Köprünün Şekil ve Ölçüleri: 120 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğindedir. 11 ayak, 12 kemerli, taştan köprünün iki yanındaki kemeri toprak altında kalmıştır. Kemer formu sivridir. Selyaranları üçgen prizma şeklindedir. Mihrap biçiminde çok güzel bir tarih köşkü (kitabe köşkü) vardır. Bunun karşısında kademeli konsolu oturan mermer parmaklıklı ve korkuluklu bir balkonu vardır. İçinde oturmak için taştan sediri de bulunmaktadır.

Köprünün Tamiri: Yapılışında itibaren yaklaşık 250 yıl hizmet veren köprü, II. Mustafa zamanında tamir görmüş, ancak bu tamir sırasında köprünün ilk yapılışında konulan kitabe kaldırılmış, bununla da yetinilmeyerek köprüye Sultan Mustafa Paşa Köprüsü adı verilmiştir. Kamusul-alam müellifi merhum Şamseddin Sami Bey de Faik Bey'in bu manzum tarihine bakarak yanılmış ve köprünün Sultan Mustafa tarafından yaptırıldığını kaydetmiştir. Edirne halkı köprüye verilen Sultan Mustafa ismini

de kullanmamış ve Saraçhane Köprüsü adını vermiş ve böylece günümüze kadar ulaşmıştır.

Taşkınlar yüzünden şehir ile Edirne Garnizonu bağlantısı kesilmekteydi. Bu nedenle köprünün askeri yapılar tarafı M.1304 (1806-87) yılında Sultan Abdülhamid zamanında Vali İzzet Paşa tarafından taş ayaklar üzerinde 50-50 m. kadar uzatılmıştır. Köprünün sonunda bir Karakolhane ile bir de kuyu kazılmıştır. Bugün sadece köprü vardır.

Bu köprü Edirne ile Sarayiçi arasında bağlantıyı sağlamıştır.

Şahabettin Paşa veya diğer ismiyle Saraçhane Köprüsü, bugün de başta korkulukları olmak üzere birçok yönüyle tamire muhtaç durumdadır.

Edirne'lilerce köprü üzerinde horoz kabartması olduğu söylenmekte ise de çevresinin bataklık olması nedeniyle araştırma yapılamamıştır. Bu hayvan kabartması çok eski bir geleneğe ait olmalıdır.

(Osman Turan) "Türkler tarafından kullanılan 12 hayvanlı takvimde her yıl bir hayvanla temsil edilir ve o hayvanın adı ile anılırdı. Bu takvim Göktürkler'de 584'den itibaren ve Altay halkı tarafından VI. yy'ın ilk yarısında kullanılmıştır. 12 hayvanlı daire hakkında ilk yazılı belge Gazneliler zamanına, Gazneli Mahmut Sarayında bulunan bilgin ve seyyah El-Biruni'ye aittir.

12 Takvim Hayvanlarının Adları Şöyledir:

1- Sıçgan (Sıçan)
2- Ud (Sığır)
3- Bars
4- Tavışgan (Tavşan)
5- Lu (Ejder)
6- Yılan
7- Yond (At)
8- Koy (Koyun)
9- Bicin (Maymun)
10- Tagut (Tavuk)
11- İt (Köpek)
12- Tonguz (Domuz)'dur.

Köprülerde görülen bu hayvan kabartmaları köprüleri koruyan birer tılsım niteliğindedir.

ADI : Sultan Bayezid Veli Köprüsü ve Yalnızgöz Köprüsü
YAPTIRAN : Sultan Bayezid, II. Sultan Selim
TARİH : H.983-1488, H.975-1567
MİMARI : Mimar Hayreddin, Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Bayezid Külliyesi yakınında Tunca Nehri üzerinde

BİBLİYOGRAFYA: Hıbri; Enisül-Müsamirin yazma, 1046/ Ahmed Badi Ef; Riyaz-ı Belde-i Edirne yazma 1317/ Evliya Çelebi; Seyahatname, III, s.435-437, 467- 470/ Ayvansarayı Hüseyin Ef; Mecmua, Topkapı Sarayı Müzesi KTP, yazma, Nr. 1565, varak 31/ Tayyip Gökbilgin; Edirne ve Paşa Livası Vakfiyeler Bölümü, s.18/ O. Nuri Peremeci; Edirne Tarihi 1940/ Cevdet Çulpan; Türk Taş Köprüleri/ Oktay Aslanapa; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri/ Ratip Kazancıgil; Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi, s.101-102/ Rıfat Osman Tosyavizade; Edirne S. Bayezid ve Yalnızgöz Köprüleri (Milli Mecmua) 1928 Say. 102-1648

Köprü, Tunca Nehri üzerinde olup şehirle II. Bayezid Camii arasında yer alır.

Külliyenin Arapça vakfiyesinde "Padişahın Tunca Nehri üzerinde bir köprü inşa ettirdiği" kaydedilmektedir.(5) Ayrıca, külliyenin yapımı sırasında mütevelli ile saray arasında geçen bir yazışmada köprü ayaklarının nehir yatağındaki suların çekilmiş olduğu bildirilmektedir.

Evliya Çelebi: Caminin mihrabı önündeki İrembağı köşesinde "Yalnızgöz" diye adlandırılan bir köprü olup Tunca Suyu üzerindedir. Diyor ki, Çelebi burada, Bayezid Köprüsü ile Yalnızgöz Köprüsünü birbirine karıştırmış olmalı.

Hıbri: Biri dahi Sultan Bayezid Camii Şerifi yanında bina ettiği köprüdür ki, altı kemerlidir.

Rıfat Osman: Tunca, Şahabeddin Paşa Köprüsünden sonra iki kola ayrılmakta ve bunlar arasında bir adacık meydana gelmiş bulunmaktadır. Sultan Bayezid Köprüsü, yakın semtler halkının camiye gelmesini kolaylaştırmak ve cemaat sayısını arttırmak amacıyla inşa edilmiştir.

Ortada bir büyük, iki yanda da dört küçük kemer vardır. Daha sonra Tunca'nın diğer kolu üzerinde de bir köprü kurulması ihtiyacı belirmiş ve II. Selim zamanında Yalnızgöz Köprüsü yapılmıştır. Her iki köprü arasında kalan arazi, su taşkınları sırasında geçilmez hale geldiğinden H.102/1611'de buradaki zemin yükseltilmiş ve suların akış hızını sağlamak için çok kemerli üçüncü bir geçit eklenmiştir. Bayezid Köprüsünün kitabesi yoktur.

Bayezid Camii kitabesi, Zenbili Ali Efendi tertibi ve Şeyh Hamdullah hattı olup H.889-893/1488'dir. Bu kıyasla köprüde XV. yy. eseridir.

Köprünün mimarı, Külliyenin mimarı olan Hayrettin'dir. Köprünün boyu 78 m., eni 6. m.'dir. 5 sivri kemeri vardır. Kemer açıklıkları ortalama 3 m., orta ayakları ise 7 m. kadardır.

Kesme taştan yapılmış olan köprü, 6 büyük kemerli olup, kemer formu sivridir. Yanlarda iki tahliye gözü de bulunmaktadır. Korkulukları zarif, manzarası hoş, çevresi bahçelerle çevrilidir. Daha sonra Tunca'nın diğer kolu üzerinde bir köprüye ihtiyaç olmuş, II. Selim zamanında Yalnızgöz Köprüsü yaptırılmıştır.

Köprünün sol tarafındaki arazide eskiden deliler mezarlığı da vardı. Zamanla tarla haline getirilmiş, taşları yok edilmiştir. Yaklaşık iki yüz sene önce orta kemerlerinden birkaçı yıkılmış, bu nedenle de tamir görmüştür.

Yalnızgöz Köprüsünün kemer açıklığı 6.60 m.'dir. Mimar Sinan'ın eseridir. Eklenen üçüncü bölümün doğusunda (Hanım Saraylı Bahçesi) adı verilen bir tenezzüh (gezinti) yeri vardır. Şöhreti uzun yıllar süren (Hoş-İlhan) kadın, II. Selim'in yakınları arasında yer almış ve bahçeyi kasırlar ve selsebiller ile süsletmiştir.

Köprünün sol tarafında iki değirmen ve bir kendi dönen dolap vardır. Bunlar halen yıkılmış olup, Rıfat Osman Bey'in çektiği fotoğraflarla görülmektedir.

ADI : Gazi Mihal Köprüsü
YAPTIRAN : Gazi Mihal
TARİH : H. 823/1420
TAMİR TARİHİ : H.113/1702
BULUNDUĞU YER : Kentin batısında, Bulgaristan'a giden yolda Tunca Nehri üzerinde

BİBLİYOGRAFYA: E.H. Ayverdi; Fatih Devri Mimarisi, 1953, s.69/ Evliya Çelebi; Seyahatname, II, s.464/ Rıfkı Melül Meriç, Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında, 2.23-63/ Osman Nuri Peremeci; Edirne Tarihi 1940, s.825/ Rıfat Osman; Edirne Tarihi Notları/ R.O.; Milli Mec., 1927, s.91, s.1471 Edirne Köprüleri ve Tarih Köşkleri/ Hıbri; Enisül-Müsamirin yazma, 1046/ O. Aslanapa; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri, 1949, s.98-103/ Edirne Vilayet Salnamesi, 1309, s.176/ Semavi Eyice; Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devre Ait Eserler, 600. Fetih Yılı Armağanı, 1965.

Kitabe

"Yıllariyle olup bi cisr medid
Dabr-ı pay-i zamâneden anın
Emr-i Şah-ı cihaâ-Penahiyle
Göricek Sun'i anı böyle latif
Gene-i vâfir virup yine ol şeh
Rehgüzar-ı fenâda cay-i ubûr
Gelmişidi nice yerine kusûr
Yaptırar anı sarfedüp makdûr
Dedi tarihini olup mesrur
Cisr viranı eyledi mamûr"

Sene 951-1544

Mustafa Paşa vezir-i azam ali nijad
Kim vücudun âleme Allah in'am eyledi
Mülk-i Osmaniyi ma'mur etmeğe sayeyleyüp
İsidüp cisr Mihale kesrü noksan erdiğin kesrini
Cepreyleyüp noksanın itram eyledi.
Her diyarın nazmına li-illah ikdam eyledi
Oldu bu cirs sevab-encama tarih tamam
Mustafa Paşa bu ali cisri ihkam eyledi
Sene 105-1640

Edirne Tarafındaki Köprü (Mihal Köprü)
Hamidiye Köprüsü

1- İşbu Mihal Köprüsü maili inhidam iken ziynet ezva-i makam-ı hilafet-i İslamiye ve erike pirayı Saltanat-ı seniyye-i
2- Osmaniyye-i essultan İbn-i Sultan elgazi Abdülhamid Han Hazretlerinin
3- Saye-ı ma'muriyet-i vaye-i mülûka nelerinde bin üç yüz yirmi bir hicri senesinde Edirne Vali vekili ikinci orruğu
4- Humayun-u Arif Paşa hazretlerinin ikdamat mütevellilerinin tecdiden imar ve inşa edilmiştir. H.1165 zerzelesinde harab olmaa 1171'de Mustafa II. İradesiyle icra kılınan tamire ait Örfi Ağa'nın söylediği tarih

"Şehinşah-ı mu'azzam cah-ı zilti hazreti mevla mülük içre bulunmaz şevket ve kudrette sanisi
Harab iken bu cisri eyledi abâd esasından
Ebuhayrat şah-ı alem-i vakt oldu banisi Biladın her birine şahrâh berr ü ihsandır.
Mürura bir tarikdir bulamazlardı ahalisi yoliye lutfe mail Padişah-ı dinperyerdir.
Ki mahfuz oldu düzya gördü bu lutfi havalisi heman bir bende geldi. Örfi gibi didi tarihin
Bu cisr i yapdı Sultan Mustafa'nın emr-i alisi
Sene 1171

Bizans döneminde Mikhael Palaiologos yaptırdı. Osmanlı döneminde Gazi Mihal Bey yapılırcasına onartılmıştır. Bu köprü fetihten sonra Tunca üzerine yapılan ilk kagir köprüdür.

Köprü H.1010/1602 tarihinde Üçüncü Mehmed ve H.1050/1650'da Kemankeş Kara Mustafa Paşa tarafından tamir ettirilmiş, köprü ortasındaki sivri kemer biçiminde Tarih Köşkü (Kitabe Köşkü) o zaman yapılarak tamir kitabesi konmuştur. Şair Şeyhülislam Yahya Bey manzum olarak kitabeyi söylemiştir. Kitabe müzededir. Köprü gövdesine sızan suların atılması amacıyla yapılan drenaj düzeni ilginçtir. Köprü 1165 depreminde hasar görmüş ve II. Abdülhamit zamanında Çatal Sakal namıyla tanınan X. İstefaneski'nin yönetiminde Erkan-ı Harbiye Reisi Rüştü Bey, Evkaf Muhasebecisi Şevki Bey ve eşraftan Mustafa Vasfi Beylerden oluşmuş bir komisyon tarafından, Haya'dan ustalar getirilmek suretiyle eski temeller üzerine ve onbirbin sarı lira harcanarak mükemmel biçimde yeniden inşa edilmiştir. Bu tamirden sonra "Hamidiye Köprüsü" ismi verilmişse de yine eski ismi kullanılır.

766 m. uzunluğunda ve iki açıklıktadır. 3. bölüm 125 m. uzunlukta 5.50 m. genişliğinde dokuz sivri kemerli köprüyü H.951/1544'te Kanuni Sultan Süleyman'ın onarttığını belirten kitabesi vardır.

Seferşah Köprüsü ve kitabe köşkünün yeri yol güzergâhının değiştirilmesi sırasında yer değiştirmiştir. Yıldırım Köprüsünün 1165'te tekrar harap olması üzerine 1171'de Üçüncü Sultan Mustafa tarafından yenilenmiştir. Üzerindeki tarih kitabesi o dönemdendir.

Seferşah Köprüsü, bu iki köprü arasında kalan küçük bir köprü idi. Tunca Nehrinin taşan sularına çare olarak düşünülmüştür. II. Mehmed yaptırmıştır. Bugün toprak altındadır.

ADI : Ekmekçizade Ahmed Paşa Köprüsü (Tunca Köprüsü, Eski Köprü)
YAPTIRAN : Ekmekçizade Ahmed Paşa
TARİH : H.1016-1024/1608-1615
BULUNDUĞU YER : Tunca Nehri üzerinde, Edirne Karaağaç yolu üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : Eyliya Çelebi; II., s. 465, Rıfat Osman Tosyavizade; Edirne Köprüleri, "Eski Köprü" (Milli Mec., 1927, s.95,

s.1535)/ Hıbri Abdurrahman Çelebi; Enisül-Müsamirin, Edirne Vilayeti Salnamesi, s.1309 (1891)/ Osman Nuri Peremeci; Edirne Tarihi, 1939, s.80/ Oktay Aslanapa; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri, 1949, s.123/ Muzaffer Erdoğan; Tarihi Köprülerimiz, "Edirne Köprüleri"; Karayolları Bülteni, 1965, Sayı.158, s.24-25/ Oral Onur; Edirne Kitabeleri/ Rıdvan Canım; Köprüler Şehri Edirne, Yedi İklim, 1994, s.47

(H.1016-1024/M.1607-1615)

"Ekmekçizâde Ahmet Paşa-ı kâmkârı
Bu devlet icre defterdar oldu sekiz yıl
Todurdi Tunca Nehrin bî şüphe sîm üzerle
Maksudu bi du'adır ancak gelüp geçenden
Kâmî didi esas-ı müstahkemine tarih
Kad büniye fi sene 1016 (1607)
--Hayratını görenler itmez mi hayr ile yâd
--Bâhaşmet-i vezâret ba devlet-i hüdâ dâd
--Bu cisr-i bi adilli li-llâh itdi bünyâd
--Lâyık budur ki sen de ruhunu idesin şâd
--Zibende rah-ı gülşen bi cisr-i Ahmed abâd
Reseme fi sene 1116 (1704)

(Ara yerde vazo içinde sümbül, karanfil ve gül süsleri)

Köprünün bitimini gösteren manzum yazı Kadı Mehmed Şerif tarafından söylenmiştir.

Kad beni Ahmed akd-ül vüzera
Fevk-i nehir muğberra mu'tebera
Rent-i tarih elemiş kalemi
Muğberr mu'teber minhu haberi
1024

Evliya Çelebi, "Tunca üzerinde gayet musanna" bir köprüdür. Timurtaş'a andan gidilir. İbretnüma manzarası vardır." demekle yetinmektedir.

Hıbri, köprünün H.1024 (1615)'de tamamlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Köprü, İstanbul Sultanahmet Camii'ni yapan Mimar Sedefkar Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Rıfat Osman, Meriç üzerinde Sultan Mecid zamanı "Yeni Köprü'nün yapılmasından sonra "Eski Köprü" denilmeğe başlanmıştır. Sultan

I. Ahmed, Edirne'ye geldikçe çok defa Demirtaş taraflarına gitmek için bu köprüden geçtiğinden, Edirne'li Defterdar Ekmekçioğlu Ahmet Paşa tarafından kagir olarak inşa ettirilmiştir. Tunca yatağının yükselmesinden dolayı bazı gözler toprak ile dolmuş, bazıları da suyun dışında kalmıştır.

Köprü, Tunca Nehri üzerinde son köprüdür. Edirne ile Karaağaç semtini birbirine bağlayan iki önemli köprüden birincisidir.

Önceleri bu köprünün de yerinde ahşap bir köprü varmış. Ancak H.1015/1607 yıllarında üzerinden geçilemeyecek derecede harap olunca, devrin Defterdarı Ekmekçizade (Ekmekçioğlu) Ahmet Paşa tarafından Sedefkar Mehmet Ağa'ya yaptırılmış ve Sultan I. Ahmet'e takdim edilmiştir. H.1016/1608 tarihinde başlayan köprünün inşaatı sekiz seneden fazla devam etmiş ve H.1024/1608 de bitirilmiştir. Bu tarih köprünün temelinin atıldığı tarihtir. Devrin Edirne Kadısı Mehmet Şerif Efendi'nin de bu köprü için Arapça manzum bir tarihi vardır ki H.1024/1615 tarihini gösterir.

Mimar Sedefkar Mehmed Ağa'nın Edirne'de bu köprüden başka Ayşekadın'da Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Kervansarayı (Ayşekadın Hanı)'nı, Havlucular köşesindeki Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Sebilini yapmıştır.

Ekmekçizade Ahmet Paşa bu köprünün silinip süpürülmesi, temizliğinin yapılması için Türkoğlu Mahallesinde görevlilerin oturup barınabileceği evler yaptırmış ve vakıf olarak bırakmıştır.

Köprünün Şekil ve Ölçüleri: Yapıldığı zaman köprü onbir ayak üzerinde on kemerlidir. Kemer formu yuvarlaktır. Ortada tarih köşkü (kitabe veya sayım köşkü)nün iki tarafındaki kemer ayakları üzerinde tahliye gözleri vardır. Bunlar piramidal şekilli sel yaranlarının iki tarafında yer alır, kemer formu sivridir. Tarih köşkü üç sivri kemer üzerine oturur, üzeri hafif meyilli taş çatılıdır. Kitabesi revak duvarının arkasında olup, duvarın alt kısmı birbirine paralel gözlüdür. Köşkün karşısında küçük bir balkonu vardır.

Köprü son yıllarda su taşkınları nedeniyle harap olmuş, Karaağaç yönünün yarısı tahrip olmuş, bir zaman ahşap onarımlarla yetinilmiş, daha sonraları betonarme olarak yenilenmiştir. Tarih köşkü de kâgir hale getirilmiştir.

1914 yılında köprünün döşeme bölümünün demir portrelerle genişletilerek tramvay geçirilmesi istenmiştir.

Mimar Kemalettin Bey'in "Edirne'de Sultan Selim Camii değerinde Ekmekçizade Ahmed Paşa Köprüsünün bir taşına ilişmek cinayettir." Şeklindeki karşı çıkması sonucu bu tasarı uygulanmamıştır.

Sultan Reşat'ın Edirne'ye seyahati nedeniyle Karaağaç-Edirne Caddesi yapılırken bunun üzerine parke taşı döşenmiş olup, bugün yine aynı durumdadır.

ADI : Yeni Köprü (Meriç Köprüsü)
YAPTIRAN : II. Mahmut emretmiş, Abdülmecid
TARİH : H.1258-1842/1847
BULUNDUĞU YER : Meriç Nehri üzerinde, Edirne/Karaağaç yolunda

BİBLİYOGRAFYA : Rıfat Osman Tosyavizade, Edirne Köprüleri Yeni ve Eski (Milli Mec., 1927, sayı 95, s.1533/35/ Oktay Aslanapa; Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri; Muzaffer Erdoğan, Edirne Köprüleri (Karayolları Bülteni 1963, sayı 158, s.24-25/ Badi Ef; Riyaz-ı Belde-i Edirne, yazma, s.148; (köprü kitabesi), Edirne v. Salnamesi, 1309, s.171/ Cevdet Çulpan, Köprülerde Tarih Köşkleri, Sanat Tarihi Yıllığı, II., 1966/68, s.2435/ Osman N. Peremeci, Edirne Tarihi/ Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, 1985, s.109/ Rıfat Osman, Edirne Rehnüması, Edirne, 1994, s.67/ Ratip Kazancıgil/ Cevdet Çulpan, Türk Taş Köprüleri, s.190/ Rıfat Osman

Köprü, Edirne Karaağaç yolunda, Meriç Nehri üzerindedir. Evvelce burada ahşap bir köprü bulunmakta ve Meriç Köprüsü veya Demirtaş Köprüsü ve bazan da İkinci Köprü denilmekte idi. Bu ahşap köprünün üç yüz yıl evvelki manzarası, Edirne'de 1912'de yıkılan (Cezzarzadeler konağının) silahşör odası tavanı kenarında bir levhada mevcut idi. Sultan Mahmud II. H.1253 (1837)'de Edirne'yi ikinci ziyaretinde köprünün kargir hale getirilmesini idare etmiştir. Oğlu Sultan Mecid zamanında inşaata devam ve 1263 (1846/47) de ikmal olunmuştur. Köprünün inşasında Demirtaş Kasrının kargir malzemesi kullanılmıştır. Köprünün yakınında 1317'de, jandarma K. Muhlis Ps. tarafından bir de Jandarma karakolu bina ettirmiştir."

Muzaffer Erdoğan "Köprüde kullanılan taşlar, buraya yakın Arnavutköy dolaylarından ve eski harabelerden getirilmiştir."

Rıfat Osman Edirne Rehnümasında "Sultan II. Mahmud'un emriyle yapımına başlanmış, Sultan Abdülmecid döneminde (H.1258/ 1842) tarihinde tamamlanmıştır. Bu köprünün yerinde bulunan köprüye (H.1200 m./1785) tarihinden sonra cisr-i sani denildiği ve (H.1243/ 1827) taşkınında yıkılarak 3874 kuruşa tamir ettirildiği şeriat mahkemesi eski kayıtlarında yazılıdır."

"Esas endaz-ı bünyân-ı kerem Abdülmecit hân'ın
İmar-ı mülkünün üstad-ı oldu mimarı
Olaldan menhel-i cezb-i mekârim ol şehin ahdi
Sezâ maned-i derya dehre kılsa lutfunu cari
O şahin şehdir elhak fa'izülhayrat âlemde
Sezâdır kılsa âbâdan mülkü böyle âsârı
Edirne beldesi enharı üzre hayr-ı şâhane
Garik-i cuy-i ihsân eyledi etraf'ü aktarı
Gelüp geçtikçe halk-ı memleket bu cisr-sâniden
Meriç-ü Arda nehri tâ revân oldukça bu sudan
O şahın mülükünün feyz-i ilahi ola'enharı
Bu tak-ı cisi tarsı'etti Ziver işbu tarihin
Bu âli cisr oldu cisr-i sanî-i cihandâdi"

Sene 1258 (1842)

[Ketebehu Mustafa Uğur tilmiz-i Necmeddin gaffara'llah lehuma 1386 (1966) (Dış Köprü) de denilen (Yeni Köprü Meriç Köprüsü) hakkında, S. Mahmud zamanı Pertev Paşa tarafından tertip edilen tarih beyitleri ise şöyledir:

"Cenalp-ı hazret-i Mahmud Hân şehin şâh-ı devran
Penah-din ü devlet kehf-i ümmet sâye-i yezdân
Edirne şehrini teşrifi çok hayroldu ez cümle
Yıkılışdı bu köprü eyledi tecdidini fermân
O şaha sıdk-ı hizmettir sırat-ı müstakim ancak
Bu yolda inhirafin müntehası vadi-i hüsrân

Eşas-ı din ü devlet zatıdır yâ Rabb olup dâ'ım
Ser pay-i memalik sayesinde olsun âbâdan
Biri mü'cem biri tam iki tarih eyledim inşad
Bu hizmet bende-i nâcize Pertev başka bir ihsan
Esasdan bu cisri pek metin yaptırdı Mahmud Han
Becâ bu cisri âbâd eyledi Mahmud Hân
1249 (1833/34)

Köprü Kitabesi: Köprü ortasındaki tarih köşkünü tepesi üzerinde evvelce bir güneş sembolü bulunmakta idi. Ziver Efendi tarafından tertip ve ta'lik hat ile yazılan köprü kitabesi bu tarih köşküne yerleştirilmişti. İstiklal Savaşında Yunanlılar köprü kitabesini yok etmişlerdir.

Yeni köprü kitabesi, ta'lık üstadı Necmeddin Oktay Tilmizlerinden Mustafa Uğur tarafından 1386 (1966) da eski örneğine göre yeniden yazılmış, taşçı ustası tarafından İstanbul'da kabartma şeklinde mermer üzerine işlenmiş ve köprüye konmuştur.

Köprünün özelliği: Köprünün boşaltma gözündeki karşılıklı ejder figürleri, 12 hayvanlı takvim yer almaktadır.

Meriç Nehri köprüsü ile ilgili olarak Hazine-i Evrak'ta mevcut belgelerden elde edilen bilgiler şöyledir.

1768 yılında 273 zira (dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü), uzunluğundaki köprünün 78 ziralık kısmı selden yıkıldığında, yeniden yapılması için Edirne bostancıbaşına, kadısına ve mimarına emir verilmiş, 1798 yılında yapılan inşa için para gönderilmiş, ikinci köprünün tamamlanması için Darphane'den para yardımı yapılmış (1832), aynı yıl köprünün kasım ayına kadar tamamlanması ve işlerin hızlandırılabilmesi için bir miktar para gönderilmiş, 1833 yılında biten köprünün bazı detaylarının da bitirilmesi, yapımı gerçekleştirilen Meriç köprüsünde kullanılmak üzere Babay-ı Atık kazasına iki araba hazırlanıp gönderilen beş ay süreyle kullanıldığına göre ve arabacılara 160 kuruş verildiğine dair soruya yanıt olarak adı geçen kaza mescidine mızbata gönderilmesi emredilmiştir.(1840)

Köprünün 12 gözünden beş gözü harap olduğundan onarılması ve onarım giderlerinin karşılanması ile ilgili olarak Edirne İdare

Meclisi'nce karar verilmiş, 1843 yılında ikinci Yeni Köprü için düzenlenen tarih padişaha arz edilmiştir.

Rıfat Osman Edirne Tarih Kronolojisinde Edirne'de köprü kitabelerinin hazırlanması için 1843'te İstanbul'a Takvim-i Amirey-i Hassa'ya taşçı ustaları gönderilmiştir, denilmektedir.

Meriç Nehri üzerindedir. 1842 yılında yaptırılmıştır. Karaağaç yolu üzerindedir. II. Mahmud'un emriyle eski ahşap köprünün yerine başlatılmıştır. Sultan Mecid devrinde tamamlanmıştır. Yapımında Demirtaş Kasrı'nın taşları kullanılmıştır. İnşaatı beş yıldan fazla süren köprü 12 sivri kemerden oluşan köprü ayakları içinde boşaltma gözleri, köprü ortasında tümü mermerle yapılmış bir tarih köşkü vardır. Köşkün kubbeli tepesi üzerinde önceleri bir güneş sembolü bulunmaktaydı. Ziyer Efendi tarafından tertip ve talik hat ile yazılan köprü kitabesi bir tarih köşküne yerleştirilmişti. İstiklal Savaşında Yunanlılar köprünün kitabesini yok etmişlerdi.

Edirne Karaağaç yolu üzerinde Tunca Köprüsünden sonra gelen bu muhteşem eseri Sultan II. Mahmud'un 1247/1832 yılında Edirne'ye gelişinde yapılması kararlaştırılmış ancak devletin mali imkânlarının kısıtlı oluşu nedeniyle Sultan Abdülmecid zamanında 1258/1842 de yapımına başlanmış 1263/1847 senesinde tamamlanabilmiştir.

Tarih: H.1258/1842

Köprünün Şekli ve Ölçüleri: Meriç üzerindedir. 263 m. uzunluğunda, 7 m. genişliğinde, 13 ayak üzerinde 12 sivri kemerli bir taş köprü olup yanlara doğru eğilidir. Köprü ayakları içinde boşaltma gözleri vardır. Selyaranlar üçgen şekildedir. Menba tarafında Edirne yönündeki birinci boşaltma gözünün kemerinin üzerinde kemere sarılmış kabartma şeklinde karşılıklı ejder figürleri ve sol tarafında ayın içinde altı köşeli yıldız kabartması da vardır. Karşılıklı ejderler çok eski bir Türk geleneği olup, benzeri Selçuklular döneminde yapılmış (Kayseri-Sivas) yolu üzerinde Sultan Hanın köşk ve mescidi kemerinde, Karatay Han ve Susuz Han'da mukarnas frizleri arasında vardır. Boşaltma kemerinde yer alan kabartmanın, evrensel simge karakteri ile kozmik düzen imgesini zenginleştirmesidir. Vücutları kıvrımlı iki ejderin kemerin iki yanında kilit taşına doğru hareketleriyle, ortadan başları karşı karşıya gelmektedir. Burada

ejder, kötülüklerden koruyan tılsım ve su unsuru olarak bereket getirici anlamındadır. On iki Hayvanlı Türk Takvimi ile ilgili olarak ejder yılında çok yağmur yağar, o yıl bereket ve bolluk olurdu.

Köprünün Kitabe Köşkü: Köprü kesme taştan olmasına karşın tarih köşkü ile karşısındaki balkon mermerden yapılmıştır.

Köşk, dört kemer üzerine oturan aynalı tonozdur. Ön yüzündeki alınlığın ortasında kabartma olarak yuvarlak şekilli yapılmış, ortada alt ve üstü fiyonklu çelenk içinde silik tuğra izleri vardır. İki yanında sağda "S" ve "C" kıvrımlarından yarım kartuş içinde yayvan kâsede üzüm salkımı ve sağda armut dalları vardır. Edirne mezar taşlarında görülen bu tür düzenlemelerin köprü kitabe köşkünde bulunması o dönem özelliğinin bir uygulamasıdır, yanlarda ise armalar vardır. Köşkün tonozunu taşıyan sütunlar dikdörtgen şekilli olup, öndekiler çiftedir. Kaide ve başlıkları kenger yapraklıdır. İçinde oturmak için mermer sekisi vardır, köşke giriş iki yandan ve merdivenli olup, korkuluklarının uç kısmı volütlüdür. Tavanın aynasında "C" kıvrımlarından oluşan oval madalyon ve dört kenarda koyu yeşil, gri, mavi ve kahverenginin tonlarıyla köşk manzaraları vardır. Köşklerin arasında sular görülmekte bunların nehir kenarlarındaki yazlık köşkler ve kasırlar olabilir kanısındayız.

V. Sebiller

Sebil, hayır sahipleri tarafından gelip geçenlere Allah rızası için bedava içme suyu dağıtılan mimari yapılara "sebil" denir.[49] Sebillerde bayram ve kandil günleri parasız şerbet de dağıtılırdı. Eğer bu günler yaza rastlarsa içeceklere buz da konurdu. Ayrıca hayır yapmak isteyen kimseler de burada halka su veya şerbet de dağıtabilirlerdi.[50]

Daha çok hayır kurumu niteliği taşıyan sebiller, camii, mescit, tekke, türbe ve çeşmelerin yanında, padişahlar, saraylılar, devlet büyükleri, zenginler ve mali durumları elverişli kimseler tarafından yaptırılırdı.[51]

Sebiller genellikle küçük daire veya çokgen planlı olurdu.[52] Kare ve dikdörtgen planlı olanları da vardı. Üzerleri kubbe ile örtülü olduğu gibi, ahşap çatılı, hatta tonozla örtülü olanları da vardır. Tavanları geniş saçaklıdır. Cepheleri geniş birer pencere biçimindedir. Bu pencerelere çok süslü oymalı tunç parmaklıklı (şebekeler) konulmuş olup, yapıldıkları dönemlerin özelliklerini taşırdı. Bu parmaklıkların altında yerden bel hizasına kadar gelecek yerlere tas sığacak kadar aralıklar bırakılmıştır.

Her aralıkta küçük bakır ve pirinç taslar, maşrapalar bulunurdu. İçerde oturan bir "sebilci" tarafından taslar boşaldıkça doldurulur ve isteyenlerin içmesi için hazır bulundurulurdu. Taslar parmaklığa ince bir zincirle bağlanırdı.

Sebilci, sebillerde isteyenlere su vermekle görevlidir. Sebilci, yeniçeri ocağında su taşımak ve ocağa su sağlamakla görevli kimselere 1826'dan sonra verilen ad. Sebilciler, sırtlarında sol omuzlarına bir kayışla bağlanmış kırba (içi su dolu kösele tulum) ceket, ayaklarına şalvar giyer, başlarına ağbani sarık sarılı külah takarlardı. Ellerinde üzeri yazılı sarı bir tas bulunurdu. Bunlar, Hasan, Hüseyin ve Kerbela şehitlerinin ruhu için su dağıtırlardı.[53] Kırbaları, sakalarınkinden küçüktü. Sebilciler, sağ ellerinde tuttukları pirinç veya bakırdan yapılmış taslarla isteyenlere su verirlerdi. Sebilciler su dağıtırken Bektaşi şairi Harabi Babanın Kerbela olayı üstüne yazdığı bir mersiyeyi okurdu.

---

49) İzzet Kumbaracılar; **İstanbul Sebilleri**, İstanbul, 1938, s.1
50) İzzet Kumbaracılar; **a.g.e.,** İstanbul, 1938, s.2
51) Celal Esat Arseven; **Türk Sanatı,** İstanbul, 1973, s.96
52) Oktay Aslanapa; **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984, s.304
53) Anonim; **Meydan Louresse**; Cilt 11, S.T. Maddesi, 1973, s.104

Anadolu'da en eski sebil Selçuklular dönemindedir. XVI. yy. ilk yarısında çok az sebil yapıldı.[54] XVI. yy. sonları ile XVII. yy.'ın ortalarında sebil yapımı arttı.[55]

Sebiller Genellikle Dört Türlüdür:

1- Köşe Sebilleri: En basit ve en eski tiptir. Cadde üzerinde yapılan bu tür sebiller taşkın biçiminde köşelere yerleştirilirdi. İstanbul'da en eski örnek Süleymaniye'de Mimar Sinan'ın Türbesinde, Mimar Sinan Sebilidir.[56] Edirne'de bu türe örnek Eski Cami köşesindeki Eski Cami Sebilidir.

2- Cephe Sebilleri: Bu tip sebiller büyük yapıların cephelerini süslemek için yapılan yapılardı. İstanbul'da Türk Barok mimarisi tarzında Dolmabahçe'de Hacıeminağa sebili gibi. Edirne'de bu türe örnek yoktur.

3- Anıtsal Sebiller: Sayıları çok azdır. İstanbul'da Sultanahmet'te III. Ahmet Sebili. Edirne'de bu türe örnek yoktur.

4- Pencere Halindeki Sebiller: Bir duvarın yüzünde açılan bir veya birkaç pencereden ibarettir. Diğer çeşitlere nazaran daha basit ve sade yapılardır. Bu gruba örnek Sultanahmet Camii Sebilleridir. Edirne'de bu gruba örnek hazirelerin cephelerinde yapılan sebillerdir. Sebil deniliyorsa da hazirelere gelenlerin su aldıkları birer çeşme niteliğindedir. Bunlar:

Selimiye Camii Haziresinde, Hasan Paşa Sebili

Zehrimar Türbesi Haziresinde, Fetva sahibi Şeyhülislam Ali Efendi Türbesi Sebili

Saruca Paşa Camii Haziresinde, isimsiz sebil

Tütünsüz Baba Türbesi Haziresinde

Üç Şerefeli Cami Hazire Sebilleri, Filibe Çelebi Ağa Sebili, Hekimbaşı Sebili gibi.

---

54) Tayyip Gökbilgin; Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler, **Edirne 600. Fetih Yılı**, Ankara, 1965, s.4

55) Osman Nuri Peremeci; **Edirne Tarihi**, İstanbul, 1938, s.103

56) Oktay Aslanapa; **a.g.e.**, s.304

Edirne Sebilleri

Kayıtlara göre Edirne'de onüç adet sebil varmış.[57-58] Bugün sadece beş adet kalabilmiştir. Ahmet Badi Efendi sırasıyla anlatmaktadır.

Bugün varolan sebiller:

1- Ayşekadın Camii Sebili; Yapıldığı tarih ve banisi belli değildir.

2- Hasan Paşa Sebili (Yıldırım Sebili); H.906/1587

3- Ekmekçioğlu Ahmed Paşa Sebili; H.1009/1601 tarihinde yapılmış olup, banisi Defterdar Ekmekçioğlu Ahmed Paşa

4- Eski Cami Sebili; H.1242/1826 tarihinde yapılan sebilin banisi belli değildir.

5- Esat Muhlis Paşa Sebili; H.1262/1845 tarihinde yapılan sebilin banisi Esat Muhlis Paşa'dır.

Hala mevcut olmayıp isimleri bazı kaynaklardan bilinen sebiller:

A- Tarihi Bilinen Sebiller:

a) Derviş Emin Efendi Sebili; Süpürgeciler Mahallesinde Yalnızgöz Köprüsü Caddesinde 73 numaradadır. Köprü başında idi. Üstündeki kitabede Kesbi Efendi'nin tarih yazısı vardır. (H.1212/1797) Sebil yıkılmış olup, kitabesi Edirne Müzesindedir.

b) Saraçlar Sebili; Saraçlarda Alipaşa Çarşısının orta kapısı yakınında Saraçlar Caddesinde 32 numarada idi. Ayas Müftüzade Edirne Valisi Esat Muhlis Paşa tarafından tamir edilip meydana çıkarılmıştır. (H.1243/1829) Sebil yolun ortasında bulunduğundan dolayı (H.1285) senesinde belediyece yıktırılmıştır. Kitabeleri Edirne Müzesinde 1592 No'da kayıtlıdır. "Ahmed Badi; C.1, s.124"

c) Kızlarağası Mustafa Ağa Sebilir; Üç Şerefeli Cami avlusu kapısında, Paşa Kapısı Caddesinde iki numarada idi. (H.1285) tarihinde yolların düzeltilmesi sırasında belediyece yıktırılmıştır.

B- Tarihi Bilinmeyen Sebiller:

a) İshak Paşa Sebili; Kuşçu Doğan Mahallesinde Karanfiloğlu Caddesinde, Kuşçu Doğan Camii karşısında idi. Kimin tarafından yapıldığı

57-58) Tayyip Gökbilgin; **a.g.e.**, s.112/ Osman Nuri Peremeci; **Edirne Tarihi**, 1939, s.38

bilinmeyen sebil, yakınlığı dolayısıyla İshak Paşa ya da Yeniçeri Ağası Doğan Ağa'nın eseri olabilir.

b) Germe Kapı'daki sebil; İbn-i Arap Mahallesinde Darülhadis Camii civarında Germe Kapı Caddesinde yirmi yedi numaradadır.

c) Hoca İlyas Camii yakınındaki sebil; Timur Bilga Mahallesinde 22 numaradadır. Hoca İlyas Camii'ne bitişiktir.

d) Uzun Mehmet Ağa Sebili; Fil Yokuşunda iki kapılı Han Caddesinde doksan dört numaradadır.

e) III. Murat Sebili; Arasta başında Sultan Selim Caddesinde seksen iki numaradadır. Üç cepheli ve kubbeli olan sebili III. Murat yaptırmıştır.

Ahmet Badi Efendi H.1245, Cilt I., s.123/124 göre

1- Esat Muhlis Paşa Sebili: Bat Pazarında Tahtakale Camiinde 38 numaradadır. Ayas Mütüsizade Es'at Muhlis Paşa tarafından yaptırılmış olup, kagirdir. Üstünde Razi Efendi'nin bu tarihi yazılıdır. Pek eski olan bu sebil haraba yüz tuttuğundan Paşa (H.1262/1485) tarihinde yenilenmiş ise de aynı senede olan büyük yangında yanmıştır. Sonra yeniden yaptırılmış.(H.1266) Ahmet Badi; C: 1, s.123

2- Pazarcılar Sebili (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Sebili): Pazarcılar içinde Yediyolağzı Caddesinde 50 numaradadır. Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mezit Bey Hamamı yanındadır. Üstündeki tarih budur. (H.1009) Diğer bir tarih tamirini gösterir ki mermere kazılıp Mezit Bey Hamamı yönüne konmuştur. (H.1193) tamiri Selanikli Mustafa Paşa oğlu Edirne Mollası Mevlana Seyid Mehmet Bey yaptırmıştır. Ahmed Badi; C:1, s.123

3- Yıldırım Sebili: Hasan Paşa Sebili; Yıldırım Bayezid Mahallesinde Mustafa Paşa caddesinde 7 numaradadır. Hasan Çelebi adlı bir hayır sahibi tarafından H.966 tarihinde yaptırılmıştır. Üzerindeki tarihi budur.

4- Eski Cami Sebili: Eski Cami bitişiğinde Muvakkithane Sokağında 14 numaradadır. (H.1195) tarihinde bir hayır sahibi tarafından caminin yazlık kısmına eklenmek suretiyle yapılmıştır.

5- Ayşe Kadın Sebili: Yancıkçı Şahin Mahallesinde Ayşe Kadın Mevkiinde, İstanbul Yolu Caddesinde 36 numaradadır.

ADI : Ekmekçiğlu Ahmet Paşa Sebili (Pazarcılariçi Sebili)

YAPTIRAN : Edirne Defterdarı Ekmekçiğlu Ahmet Paşa

TARİH : H.1009/1601

MİMARI : Sedefkar Mehmet Ağa

BULUNDUĞU YER : Yediyolağzında, Havlucular Hanı köşesi Mezit Bey Hamamına karşı

BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur, s.21-23/ O.N. Peremeci; s.104/ Badi I., s.123/ Dijama; s.65/68

Kitabe

Mehi burci seref aynı saadet
Semiyyi şems, defterdarı Ekrem
Cenab-ı hazreti Ahmet Efendi
Verip bu menzile hursidives fer
Behist-asa yapıp bir kahvename
Nazirin görmedi dünyada gözler
Esası erdi burci abı delve
Binasın kadılar havraya hemser
Kılıp tahtına aynı kevseri dere
Sebil etti bu yolda dürrü gevher
Okumaz mı kılar su gibi daim
Şu vesekahum rabbuhum mazmunun ezber
Duası budur ihvanı sofanın
Olup devlette dur ya muammer
Seher yaran ile harolduğunda
Eline camı kevser suna haydar
Didi nus eyliyen diltesne tarih
Sebili bibedel ba aynı kevser
1009/1601

Ekmekçiğlu Ahmet Paşa Sebili küçük kitabe
H.1009/1601

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Ali-cenap Ahmet Efendi kim oldurur
Eshap-ı devlet icrae bugün kadr ile celil
Vala mekanı defteriyan a'del-i zaman
Bala-nişin mesned-i divanı bi adil
Cuy-ı hayr olaldan o serçeşme-i kibar
Akıttı kendisine kulübü misali Nil
Yaptı bu hoş şikaye-i kevser nisarı kim aynile ab-ı pak-i letefette Selsebil
Tarihtir revan olacak bi-nihaye ab
Ruhi Hüsemin şad ola hak yoluna sebil

Tamir Kitabesi
H.1183/1779

Köhne sal olmuş iken bu selsebili bi-misal
Kıdı ihya Edirne mollası zi-kadri celil
Deh düşüp Hamdi derundan iş bu tarih hayrına her
İç gel aşkı hüseyne cari seysebil

1193/1779

Havlucular Hanı (Astarcılar, Boğasiler) köşesindedir. İki cepheli ve Türk klasik üslubundadır. Kesme taştan yapılmış olup, giriş cephesinde yer yer tuğlada kullanılmıştır. Her cephede birer penceresi vardır. Sebilin kuzeyinde mermer cepheli, dikdörtgen şekilli pencerenin 18 cm. arayla, 11 dikey, 7 yatay demir çubuktan parmaklıkları vardır. Sebilin etek kısmı 50 cm.'dir. Bütün cephe yüksekliği 4.60 m., genişliği 3,20 m.'dir. Pencere sövelerinin üzerinde bir sıra mermer oyma palmet motifi vardır. Onun üzerinde sivri kemerli pencere alınlığında inşa kitabesi bulunmakta olup, etrafı rumi ve palmet motifi doludur. Batı cephesindeki pencerede 20 cm. aralıkla, 7 dikey, 7 yatay demir çubuklu parmaklıkları vardır. Sebile dörtgen söveli kapı, ahşap çatı ve alaturka kiremit konmuş. "Ahmet Badi'ye göre eskiden sebilin üzerinde kahvehane varmış, Edirne'nin en eski kahvehanesi imiş. 1752 depreminden sonra harap olan Havlucular Hanının üst katı ile birlikte kahvehane de yıkılmıştır. İnşa kitabesinde de kahvehanenin varlığı belirtilmektedir.

1979'de çekilen fotoğraflarda sebilin içinde ve kapısına karşı

duvarda üst katta yani kahvehaneye çıkan kapının izleri görülüyordu. Sonradan örülmüştür. Mermerden taş koymaya mahsus tezgâhları halen durmaktadır. Sebil büfe olarak işletilmektedir.

ADI : Eski Cami Sebili
YAPTIRAN : Belli değil
TARİH : H.1242/1826
MİMARI : Belli değil
BULUNDUĞU YER : Eski Cami Köşesinde Sabuni Mah. Talatpaşa Asfaltı No: 14
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil, s.68/ Peremeci, s.104/ Eski Cami Muvakkıthanesi (Eski Cami Sebili); H.1242/1826

Eski Cami Muvakkithanesi
Kıyam saat dek şah vakti hak ede bakî
Çalar saat gibi çarhına koydu devr-i vakide
Değil saat dakika fevt etmez adlin icrada
Duayı hayrı vaciptir, mesacitte, camide
Verip mülkünde ayn-ı saat ahkamı o şahinşe
Okuttu verdi şükrün her meabitte sevabitte
Ve zira saatin bu şehre lütfünden edip vali
Bu hayrı sayesinde yaptı ol asaf bu mevkide
Mücveher-i kevkep bu dürri gibi Rıfat dedim
Tarih yeni nazik muvakkıthanedir bu eski camii de
H.1242/1826

Hattat'ın imzası
El-fakir esseyid ketebe Mehmet
Nakkaşzade mintilamizil meşhur yesarizade
H.1195/1781

İnnel ebrara yeşrebune min kesin kane mizacuha kafurun
İnna hedeynah-üssebile imma şakiran ve imma kefura

Dilimli kemerli niş içinde, üç köşeli bir kaide ve üzerinde

bulunan çift kulplu vazo içinde hattatın imzası ve iki yanında kabartma gül motifleri vardır. Eski Cami köşesinde abdest musluklarının bitişiğindedir. Üç cepheli bir plana sahiptir. Taştan inşa edilen sebilin etek kısmı 50 cm'dir. Her cephesinde dikdörtgen birer penceresi vardır. Pencereleri ayıran dört mermer paye 30'ar cm. genişliğinde 142 cm. yüksekliktedir. Doğu cephesindeki pencerede altı yatay parmaklık var, araları 20 cm.'dir. Dört dikey parmaklık ise aradadır. Orta ve batı pencereleri altı yatay, beş dikey parmaklık ise arayladır. Orta ve batı pencereleri altı yatay, beş dikey parmaklıklı ve araları 18x20 cm'dir. 1,08 cm eninde, 1.40 cm. boyundadır.

Sebile hafif yuvarlak kemerli alçak kapıdan girilir. Çatısı yukarıya doğru uzayan hafif kubbemsi şekilde olup duvara bitişiktir. Kenarları kavisli geniş ahşap saçaklıdır ve üzeri kurşun kaplamalıdır. Pencerelerin üzerinde kitabe izi vardır. Tas koymaya mahsus mermer setleri ve tasların bağlandığı zincirlerin halkaları halen durmaktadır. İlk önce sebil sonraları muvakkithane olarak da kullanılmıştır. Şimdi içi boştur.

ADI : Esat Paşa Sebili
YAPTIRAN : Edirne Valilerinden Esat Muhis Paşa
TARİH : H.1262/1845
TAMİR TARİHİ : H.1266/1850
BULUNDUĞU YER : Tahtakale'ye girerken Talat Paşa Mah.
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; s.57/ Peremeci; s.104/ Kazancıgil; s.227/ Badi İ.; s.122/ Dijama; s.159

Kitabe

Esat Paşa Sebili (H.1262/1845)
Hazreti hani Mecidin yevmm-i cudve adli
Sûbe Sûitmededir bağ-ı cihan-ı irvâ
Çeşme sâr kerem-i aleme ayn-ı ihsan
Sel-sebili himemi kılmada dehr-i iska
Nimamı mecdve âtası ile dünya dil-sir
Ab-ı lütfile memâbulmada daim eşya
O şehin-şahı hayırhânı felek dergâhın
Hiç mümkün mı inâyatını etmek ihsâ

Zerredir vefreti eltâfına nispeti Hürşid
Katredir Kesret-i enamını yanında derya
Biri işte bu sebili ki harap olmuş iken
Bende-i Muhlisi üç defadır eyler inşâ
Nice Muhlis, şerefü fadlile meşhuru zaman
Nice fadıl kıdemi zat ile fahrül-vüzera
Gelen rüşdi ile tarihin yazıldı Razi
Nev-sebil etti yine lütfile Esat Paşa

Eski İstanbul Caddesinde Tahtakaleye giren yolun başındadır. Edirne Valilerinden Esat Muhlis Paşa eski bir sebil yerine halen var olan sebili yaptırmıştır. Bu sebil yangın nedeniyle iki defa harap olmuş, Esat Paşa'da kitabesinden anlaşılacağı üzere üç defa yaptırmıştır. Sebil vaktiyle dört yüzlü direk arasında dört pencereli imiş, bugün dükkanlar arasında kaldığı için sadece iki yüzü görülmektedir.

Sebilin etek kısmı kesme taştan inşa edilmiş olup, 50 cm. yüksekliğindedir. Cephede dikdörtgen birer penceresi vardır.

Şebekeleri altı dikey, beş yatay demir çubuklu ve sade şekillidir. Parmaklık araları 21 cm'dir. Sebile güneyde alçak bir kapıdan girilir. Pencereler ince tuğla payelerle ayrılmış olup, sütun başlıkları sadedir. İçten aynalı tonozlu, dıştan çatılıdır. Üstü çinko kaplıdır. Tepesinde alemi vardır. Sebilin dört bir tarafında pencere üstünde mermer bir kuşak iki sıra sülus kitabelidir. Sebilin arka tarafında (H.1338/1920)'de Bakkalbaşı Emin Efendi'nin tamir kitabesi vardır.

ADI : Hasan Çelebi Sebili
TARİH : H.966/1587
BULUNDUĞU YER : Yıldırım Yolu üzerinde, Bulgaristan Mustafa Paşa yolu üzerinde (Yıldırım Mah.)
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; s.19 / O.N. Peremeci; s.104/ Kazancıgil; s.242/ Badi; s.123/ Dijama; s.62

Kitabe

H.996/M.1487

Sahib-ül hayrat Hasan bin Mustafa Çelebi
Ruhicün etti Sebili cün bina
Teşne-Diller gelip su içerler
Ederler ana duay-ı hayr-ı mâ
Dedi tarihin edip Hatif dua
Velaynen fi-ha tesamma selsebilen

Yıldırım yolundaki sebilin karşısında Yıldırım Çeşmesi vardır. Üstü açık yaz sebillere örnektir. Dikdörtgen planlı olup, sebilin etek kısmı taştan yapılmış, fakat yol seviyesinin altınfa kaldığı için temelleri görülmemektedir. Üç cepheli, her cephede dikdörtgen pencereleri vardır. Pencereleri iki mermer paye ayırır. Pencerelerin şebekeleri demirden olup, her pencerede 18 cm. aralıkla, altı yatay ve beş dikey demir çubukları vardır. 2x30 cm. ebadında sebile hafif yuvarlak kemerli alçak bir kapıdan girilir. Blok taşlardan yapılmış olan duvarda dikdörtgen kitabesi ve onun iki yanında mermere oyulmuş gülce motifleri vardır. Bugün toprak altındadır. Sebilin yıkılmaması için etrafını demir parmaklık çevreler, çok harap olmasına rağmen içinde üç cepheyi çevreleyen mermer tezgahı halen durmaktadır.[59]

ADI : Ayşe Kadın Sebili
TAMİR TARİHİ : 1222
MİMARI : Mimar Sinan
BULUNDUĞU YER : Ayşe Kadın Camii önünde
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; s.49 / O.N. Peremeci; s.103/ R. Kazancıgil; s.219/ Dijama; s.131

59) Badi; Saraçlar Ali Paşa Çarsısının Edirne Kapusu kurbunda Saraçlar Caddesinde 32 numarada Vaki Ayas Müftisizade Edirne Velisi Esat Muhlis Paşa'nın ihya kerdesi olan sebilidir. Tarihi budur...

Kitabe:

"Bu sebili tamiri ile ihya eyledi sene 1222

Ayşe Kadın Camii önünde, Ayşe Kadın Kervansarayı (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Kervansarayı) giriş kapısı karşısındadır. Dört köşe plana sahiptir. Temelleri 93 cm. yüksekliğinde mermer kaplamalı olup, cephe genişliği 3.30 cm. yüksekliği 3.94 cm.'dir. Sebile hafif yuvarlak kemerli kapıdan girilir. Sağında 1.68x1.38 cm. ebadında dikdörtgen penceresi vardır. Şebekeli yedi dikey, sekiz yatay demir çubukludur. Kaidesinde iki musluk yeri görülmektedir.

Eskiden çeşmelerin yanında mermer kaplamaya oyularak yazılmış tamir kitabesi vardı. Son tamirde o da yok olmuştur. Sebilin kuzey ve güney cephelerinden dörder mermer paye ve kesme taştan yapılmış iki kalın paye ile ayrılmıştır. Pencere üstlerinde taştan geniş bir kuşak vardır. Köşeleri ahşaptan kemer şeklinde süslemelidir. Üzerinde geniş ahşap saçağı ve onun üzerinde piramidal çatısı çinko ile kaplamalıdır. Son onarımı yeni bitmiştir.

60) Semavi Eyice; **İslam Ansiklopedisi**, "İstanbul, Tarihi Eserler Maddesi",53, C. Cüz, s.1214/89-95

61) Anonim; Çeşme, **Ana Britanica**; Cilt 6, s.386

62) Semavi Eyice; **a.g.e.**

VI. Çeşmeler

a- Çeşmeler Hakkında Genel Bilgi

Çeşme kelimesinin Farsça'da göz anlamındaki çeşmeden geldiği genellikle kabul edilir.[60] Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çeşm denilmesi bunları akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine neden olmuştur.

Çeşme, depo ve kaynaklardan borularla getirilen suyun kamunun kullanması için akıtıldığı yapı.[61] XIII/XIV yüzyıllarda çeşme yerine daha çok Arapça'da yine "göz" anlamına kullanım XIII. yüzyıl içlerine kadar devam etmiştir. Ayrıca çeşme kelimesi Osmanlı dönemi çeşme kitabelerinde "Çeşme-i ab-ı zülal", "Çesme-i Kevser", "Çeşme-i dilkuşa" vb. terkipler halinde sık sık kullanılmıştır.[62]

En eski çeşme örneğinin Mezopotamya da eski Lagos kentindeki (Bugün Telloh) da M.Ö. 3000'den kalma kayalara oyulmuş bir Babil kuyusu idi. Almanca'da her ikisine de Brunnen denir.

İlk çağın erken Yunan medeniyetinde (M.Ö.VII. yüzyıl) çok gelişmiş çeşmeler vardır. Bunlardan Lerna'daki sütunlarla çevrili çeşme, Korinthos'taki Nympha (su perisi) Pirene'ye adanmış kaynak ünlüydü. Büyük su depolarıyla donatılan ve çoğu kez önüne güneşi kesecek sütunları bir saçak yapılan Eski Yunan Çeşmeleri, daha çok işlevsel nitelikte olurdu. Anadolu'nun en büyük çeşmelerinden bir Söke civarında Miletos şehrindeydi. Bir diğeri de Antalya yakınında Side'de bulunmaktadır.

Geç Hellenistik dönemde Yunanistan'da olduğu gibi su kaynaklaır Ege Uygarlıkları boyunca çoğu zaman kutsal sayılmış, çıktığı yere yapay havuzlar, çevresine tapınaklar yapılmıştır.

---

60) Semavi Eyice; **İslam Ansiklopedisi**, "İstanbul, Tarihi Eserler Maddesi",53, C. Cüz, s.1214/89-95

61) Anonim; Çeşme, **Ana Britanica**; Cilt 6, s.386

62) Semavi Eyice; **a.g.e.**

Roma döneminde varlıklı kişilerin evlerinin bahçesinde çok zengin şekilde mozaiklerle süslenmiş, yuvarlak kemerli bir niş içinde bir oluktan suyu akan çeşmeler yapılmıştır. Bunlardan güzel örnekler Pompei'de bulunmuştur.(63)

Burada yapılan kazılarda Sokak Çeşmeleri örnekleri de bulunmuştur. Sokak çeşmeleri dikdörtgen biçimli bir su yalağı ile bunun üzerinde yer alan küçük bir gövdeden oluşur. Su bu gövdenin tepesindeki taştan oyulmuş insan ya da hayvan başının ağzından akardı.

Bizans devrinde de daha küçük ölçülerde umumi çeşmeler yapıldığı tespit edilmektedir. Hristiyan sembolleriyle süslü, mermer kaplı iki Bizans çeşmesi Ephesos harabelerinde bulunmuştur.(64) Bu devre ait bazı çeşme kalıntılarına Side'de rastlanmıştır.(65) Kayadan oyulma haznelerden suyunu alan, kayaya işlenerek yapılmış kitabeli bir Bizans çeşmesi de Afyonkarahisar Kalesi içindedir.

İslamiyet suya büyük önem vermiş ve insanlara su sağlamanın sevabı çok olan hayırlı işlerinden biri olduğunu kabul etmiştir. Hz. Peygamber'e çeşitli zamanlarda sadakanın en faziletlisinin hangisi olduğu sorulduğunda mahatabının durumu ve toplumun ihtiyaçlarına göre farklı cevaplar verdiği ve bir defasında da "Sadakanın en faziletlisi su teminidir." Ebudabud, "Zekat", 41 İbn Mace, "Edeb",(66-67) dediği bilinmektedir.

Hz. Muhammedin su ile ilgili pek çok hadisi vardır. Hatta halktan ve mali durumu iyi olanlar toplumun su ihtiyacını karşılamak için menzil yollarında kuyular vakfetmişlerdir. Bu sebeple çeşme yapımı ve çeşme vakfi Türk topluluklarında en önemli hayır eseri sayılmıştır.

Türk mimarisinin en eski çeşmelerinden biri, Mardin'de Artuklular'dan Necmeddin İlgazi tarafından 1109/1122 yılları arasında geniş bir külliyenin içinde yaptırılmıştır. Bugün pek az kısmı kalmış olup, çift kemerli ve üzeri çapraz tonozla örtülüdür.

Selçuklular döneminde Konya'da pek çok çeşme yapıldığı

---

63) Th. Bossert; W. Zschietzschmann, **Hellas und Rom**; Berlin, 1936

64) Ünal Öziş, **Su Mühendisliği Tarihi Açısında Anadolu'daki Eski Su Yapıları**, İzmir, 1984, s.25

65) Ünal Öziş,**a.g.e.**, s.58

66-67) Oktay Aslanapa; **Türk Sanatı**, 1984, s.108
Ara Altun; **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi**, İstanbul, 1978

kaynaklardan bilinirse de günümüze pek az örneği kalmıştır. Konya'da Sahip Ata Külliyesi Sivas'ta Medrese ve Afyon'da Çay Medresesi çeşmeleri bu dönemin önemli örnekleridir. Musluğun bulunduğu niş ve nişi çevreleyen bezeme ögeleriyle cephesi tasarımının ana şeması bu örneklerde belirmişti.(68) Osmanlılarda çeşme yapımı kentiçi su yollarının yapımının hızlandığı I. Süleyman (Kanuni) döneminde çoğaldı.(69) Kaynaklardan künkler aracılığıyla saraylara ve konutlara su dağıtımı sağlandığı gibi mahallelerde hayır yapısı olarak sayısız çeşme kullanıma açıldı. Birçok çeşmenin yüzlerinde "Ben bana yaklaşan kullarımı cennetimdeki temiz sularımla sularım" demek olan "Vesekahüm, rabbühüm seraben tahûra" ve "Sudan herşeye hayat verdim" anlamına gelen "Veca alnâ minel mâ-i külli şey'in hay" ayetleri yazılıdır.

Osmanlı döneminde yerleşim yerlerinin içinde yapılan ve hepsi de hayrat olan çeşmeler en basit şekille kesme taştan yapılmış olmakla beraber mermer malzeme kullanılması, kemer ayna taşları hatta diğer yüzeylerin zengin bir suret işlenmesiyle gösterişli bir görünüm alabilmiştir. Kesme taştan fakat bezemesiz bir hazne binası önüne yapılmış, önceleri sivri, sonraları Barok üslupta kemerli bir niş halindedir.

Az derin olan bu nişin iç yüzünde, hayır sahibinin adını ve yapıldığı tarihi bildiren kitabe bulunur.(70)

Bunun altına bezemeli, mermerden bir ayna taşı yapıştırılmış olup ortasında mermerden bir su akıtma cörteni tunç lüle ve musluk vardır.(71) Ayna taşının biraz yukarısında iki tarafta birer taş koyma yuvası oyulmuştur. Zincirle tutturulmuş kalaylı bir taş bu yuvanın içinde dururdu. Kemerin iki yanındaki ayakların önlerinde çıkıntı halinde iki testi koyma seti yapılırdı. Bazan bu setlerin arkalarında kemeri taşıyan paye küçük birer mihrap biçiminde niş halinde oyulmuştur. Çeşmelerin çoğuna, su alanları yağmurdan korumak üzere iki demir desteğe dayanan ahşap bir saçak eklenmiştir.

---

68) Ara Altun; **Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet**, İstanbul, 1988, s.57

69) Ünal Öziş; **a.g.e.**, s.86

70) Semavi Eyice; **Trakya'da Meydan Şadırvanları, Mansel'e Armağan**, İstanbul, 1974, II., s. 831/845

71) Naci Yüngül; **Üsküdar Üçüncü Sultan Ahmet Çeşmesi**, İstanbul, 1955

Osmanlı Dönemi Çeşmeleri

1) Şadırvan Çeşmeler: Abdest almak için kullanılan cami şadırvanları ile bir ilgisi olmayıp şadırvan adını bunlara halk vermiştir. Bu çeşit çeşmeler, bir havuzla ortasında su akıtılan lüleleri olan taş bir direkten ibarettir. Halk suyu havuzdan alır. Bu çeşit çeşmeler, İstanbul ve Anadolu'ya olduğu gibi Trakya'da beş tane tespit edilmiştir. Keşan'da Hersekzade Ahmet Paşa Camii yanındaki şadırvan çeşme bunların en eskisi, en sade ve gösterişsiz olanıdır. Tekirdağ ve Uzunköprü'de de örnekleri vardır.

2) Meydan ve İskelebaşı Çeşmeleri: Küçük meydanların ve iskelelerin karşılarında inşa edilmiş olup bir kısmı abidevi bir görünüme sahiptir. İstanbul'da pek çok örneği olan bu tip çeşmelerin en ünlüsü Sultan Ahmet'te Ahmed III. Çeşmesi ile Üsküdar'da Ahmed II. Çeşmesidir.(72) Edirne'de de buna örnek, Hacı Adil Bey Çeşmesidir.

3) Cephe Çeşmesi: Bir mahallenin, bir sokağın su ihtiyacını karşılamak üzere hayır sahipleri tarafından yaptırılarak vakfedilen bu küçük çeşmelerden çoğu bir duvara bitişik olarak inşa edilmiş tek bir yüzden ibarettir. Edirne'de bunlara örnek İki Lüleli Çeşme, Hacı Yusuf Çeşmesi gibi pek çok çeşme vardır. Çok yaygın olan bu tip çeşmelere başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devletinin irili ufaklı bütün yerleşim yerlerinde yapılmıştır.

4) Çatal Çeşme (Köşe Çeşmesi): Bir sokağın köşesinde iki cepheli biçimde yapılmıştır. Edirne'de Solak Ali Ağa Çeşmesi, Amcazâde Hüseyin Paşa Çeşmesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi gibi İstanbul Fatih'te Haydar Paşa, Karagümrük'te Hacı Bekir Çeşmesi.

5) Minare Çeşmesi: Çok nadir örneklerdendir. Üzerlerinde minare şerefesi vardır. Bunlardan üç tanesi Kayseri'de Kadı Çeşmesi(73) Hacı Kasım Çeşmesi gibi. İstanbul'da yine bahçede Atlar Halil Mescidinde, Gürcü Mehmed Paşa Çeşmesinin üstünde vardır. Edirne'de de Eski Cami'nin sağında iki şerefeli minaresinin ayağında bir çeşme vardır.(74)

---

72) Semavi Eyice; **a.g.e.**, s.282

73) Yılmaz Önge; **İstanbul'un Namazgâhlı Çeşmelerinden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi**, s.191, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992

74) Semavi Eyice; **a.g.e.,** s.282

6) Cami, Mescid, Hazire, Hamam ve Han Bitişiğindeki Çeşmeler: İstanbul'da pek çok örneği olduğu gibi Edirne'de de örnekleri vardır. Muradiye Yeniçeriler Hamamı köşesinde Yeniçeriler Çeşmesi. Süle Çelebi Camii köşesindeki Sinan Ağa Çeşmesi Beylerbeyi Camii köşesinde Sinan Ağa Çeşmesi gibi.

7) Namazgâhlı Çeşmeler: "Şehiriçlerinde veya şehirlararası yollarda açık havada, ibadet etmek maksadıyla yapılmış olan namazgâhlarda, abdest almak için gereken temiz su yakınındaki sarnıçtan ya da çeşmelerden sağlanmıştır. Normal namazgâhların dışında bazı Türk sanatkarları, namazgâh sofası ile çeşmeyi veya namazgâh mihrabı ile çeşmeyi birleştirerek iki değişik kompozisyon meydana getirmiştir.(75)

İstanbul'da Vezir Mehmed Paşa Çeşmesi bu grubun son örneğidir.(76) Edirne'de Açık Tarım Cezaevi önündeki Valide Sultan Çeşmesi ile Sarayiçinde Sırık Meydanındaki Namazgâhlı Çeşme bu tipe örnektir. Asker Çeşmesi, Karaağaç'taki Sinekli Suyu Çeşmesi gibi.

8) Tavanlı Çeşmeler: Bazı çeşmelere su alanları yağmurdan korumak üzere iki demir desteğe dayanan ahşap bir saçak eklemiştir. Bu nedenle bu tür çeşmelere Tavanlı Çeşme adı verilir.

Edirne'de Muradiye'de Tavanlı Çeşme ile Uzunkaldırım'da Abdurrahman Tavanlı Çeşme'de olduğu gibi.

9) Menzil Çeşme: Ana yolların kenarlarında açıklık ve kırlık yerlerde inşa edilmişlerdir. Yerleşme yerleri arasındaki yollarda bulunan çeşmelerdir. İnsanların kullanması için lüle ve muslukları önlerinde yalakları vardır. Bazı çeşmelerin üzerindeki yalaklar uzatılarak hayvanların içmesi de sağlanmıştır. Açık arazideki çeşmelere çoban çeşmesi de denilirdi. Ağıllarına dönen hayvanlar çok sayıdaki yalaklardan sulanırdı. Bu çeşmelerin suları yakınlarındaki kaynaklardan beslenirdi.

Edirne'de eski Bulgaristan yolu üzerindeki Abdüllaziz Çeşmesi ile Hadım Ağa Çeşmesi bu türdendir.

---

75) Yılmaz Önge; **İstanbul'un Namazgâhlı Çeşmelerinden Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi**, s.191, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992

76) Celal Esat Arseven; **Türk Sanatı**, 1973, s.96

H.İ. Tanışık; **İstanbul Çeşmeleri**, I-II., İstanbul, 1943-45

10) Menzil Çeşme: Vakıf olarak halkın hizmetinde bulunmakla beraber bunlardan bazıları gedik veya saka çeşmeleri olarak hizmet ediyorlardı. Çeşmelerden doldurdukları suları evlere dağıtan sakaların dışında birçok çeşmeden halk doğrudan doğruya testilerini kendileri doldurarak faydalanıyorlardı. Kanuni Sultan Süleyman, şehrin ihtiyacını karşılamak üzere yeni su yolu yapılmasını emrederken zayıfların dul ve yaşlı kadınların, çocukların kolayca testilerini doldurmaları ve hayır dua etmelerini istemişti. (Sai. s.56)

11) Dökme Demir Çeşmeler: Paris bulvarında ortaya çıkan bu tür çeşmeler Osmanlı döneminde 1328 (1910) yıllarında yapılmış olup, İstanbul'da Göztepe'de Ziver Bey yolu ile Ethem Efendi Caddesi köşesinde vardır. Yıldız Camii avlusunda benzeri de vardır. Edirne'de bu türe örnek Karaağaç gar binası girişinde vardır. Sonradan buraya konmuştur.

12) Neo-klasik: Çeşmelere örnek Edirne'de üslübtaki Havra bahçesindeki çeşmedir.

b- Çeşmelerin Tarihçesi:

İstanbul'un fethinin arkasından XV. yy. sonuna doğru yapılmaya başlayan çeşmeler, bir sivri kemerden ibaret sade yapılardır. İstanbul'un en eski kitabesi Haseki'deki Davud Paşa Camii yanında 1485 yılına aittir. Klasik üsluptaki çeşmelerin İstanbul'da pek çok örnekleri vardır. Lale devri (1718/1730) çeşmeler daha zarif yapıldı. Çeşme yapımı hızlandı ve cephe tasarımı zenginleşti. Özellikle meydan çeşmeleri anıtsal bir görünüm kazandı. Meydan (Piazza)[77] kavramının olmadığı Osmanlı kentsel yapısında bu yeni (Conception) yapıların tek tek değerlendirilmesini sağladı.[78]

---

77) Doğan Kuban; **Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1982, s.141
78) H. Örçün Barışta; **İstanbul Çeşmeleri, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi**; Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi, Ankara, 1993

Ayasofya'nın arkasındaki III. Ahmed Çeşmesi, Üsküdar'daki III. Ahmed Çeşmesi, Tophane Çeşmesi geniş saçakları küçük kubbeleri ve dört cephelerindeki sebilleri ve natüralist bezemeleri bulundukları meydanlarda birer ilgi noktası oldular. Üsküdar Saadettin Efendi Çeşmesinde (1741) görülür. Nuru Osmaniye Çeşmesi (1755) Barok üslubun en güçlü örneğidir. Bu dönemin en belirgin özelliği, niş kemerinin kilit taşındaki istiridye kabuğuna dönüşmüş akantus yaprağıdır. Sivri kemerin yerini yarım yuvarlak kavislerden oluşan kemer şekli almıştır. Kabartma kıvrımlar, sütunceler iç içe kemerlerle hareketlendirilirler. "S" ve "C" kıvrımları en önemli özellikleriydi. Edirne'de Musulla Sokakta İbrahim Çeşmesinde bu tür süslemeler vardır. "S" ve "C" kıvrımlarından bezeme noktasında rokay ve onun altında karşılıklı kuş motifleri vardır. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde Fransız Empire (Ampir) üslubu Türk sanatına hakim olduğu ve çeşmelere de uygulandığı görülmüştür.[79] Madalyon, hotoz, kumaş kıvrımları, tuğra, amfora, tüy, silah sanatuğra kabartmalar Ampir üsluba hakim olmuştur. Yuvarlak kemer, iki yanda yivli ve iyon başlıklı bir çift plasterle sınırlandırılmış, kemerin içi girlantlı bir rozetle sınırlandırılmıştır. Maçka'daki Valide Sultan Çeşmesi, Çengelköy'de Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi ampir üslubu kanalıyla gelen ilkçağ sanatının üçgen alınlığı çeşmenin tacı olmuştur. Sultan Ahmet'te Kalfa Çeşmesi, Maçka'da Bezmialem Valide Sultan Çeşmesidir. Edirne'de Ağaç Pazarı Çeşmesidir.

19. yy. ilk çeyreği ve 20. yy. başı çeşme tasarımında yeni düzenlemelerin denendiği bir dönemdir. Dönemin anıtsal yapılarında karşılaşılan eklektik yaklaşım çeşme cephelerine de yansır.[80]

Bu tür düzenlemelerde yabancı sanat akımlarından vazgeçilerek Türk Neo Klasiği adı verilen eski Türk yapı elemanlarının tekrar kullanılarak yeni düzenlemelere gidilmesidir. İstanbul Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi yeni örneklerindendir. Sultan II. Abdülhamid döneminde Balmumcu Meydan Çeşmesi ile Orhaniye Kışlası önündeki çeşme (1306/1888-1889) eski Türk sanat zevkine dönüşür örneklerdir. Bunlarda nişler yine istiridye

---

79) H. Örçün Barışta; **İstanbul Çeşmeleri, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi**; Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi, Ankara, 1993

80) Ayla Ödekan; Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme, **S. Eyice Armağanı**; İstanbul Yazılar, 1992, s.285

kabuğu biçiminde oturma yerleri vardır.

II. Abdülhamid, Beyoğlu tarafına yeni bir su yolu yaptırarak iyi kalitede su getirmiş, vakıf mahalle çeşmelerinde yaptırmıştır. Bunlardan bir kısmı mermerden Türk Neo Klasiği üslubunda bir ayna taşı ile altında bir çanaktan ibaret küçük çeşmelerdi.[81] Bir tanesi Galatasaray Lisesi yanındadır. Edirne'de de benzer bir çeşme Yahudi Sinagog'da (Havra) bahçe duvarındadır. Ayna taşı mermer önünde yalağı vardır.

Bunların dışında, Paris Bulvarında yüzyıl başlarında görülen dökme demir küçük çeşmelerin benzeri olarak yine dökme demirden çeşmeler yapılmış İstanbul'da çeşitli yerlere konduğu gibi Edirne'de de benzer bir çeşme vardır.

Osmanlı çeşmelerinin en son tipi I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde, yeniden kullanılmıştır. Sivri kemerli nişlidir.

Bunlar kitabe rozet ve mukarnaslı kornişler olup Kısıklı Çeşmesinde (1914) tatbik edilerek Klasik Osmanlı üslubunun yeniden yaşatılmasına çalışılmıştır.[82]

Cumhuriyet döneminde sanat değeri yüksek olan önemli çeşmeler yapılamamıştır. Sularının belediyelere devredilmesiyle suları kesilmiş ve çeşme vakfedilmesi geleneği tamamen durmuştur. Yol inşaatı esnasında su kanalları da yok edilmiştir.

c- Edirne Çeşmeleri:

Evliya Çelebi;[83] Arda ve Meriç'ten alınan sularla çeşmelerin akıtıldığı, Gazi Hüdavandigar Çeşmesi on bir yerde, Musa Çelebi, Süleyman Çelebi, Yıldırım Han, Eski Cami, Bayezid Han Çeşmeleri altı tane, Sultan Selim Timurtaş Paşa, Koca Murad Bey Çeşmeleri dokuz yerdedir. Sokullu Paşa Çeşmelerinden başka Tahtakale Çeşmesi Koca Murad Hanıdır demektedir.

"Hıbri"[84] Edirne'deki su yolu ve çeşmeler hakkında bilgi vermekte Edirne'de 160'dan fazla çeşme 17 sebil bulunduğunu kaydetmekte. Bunları birer birer saymayı gereksiz bulmuş ve sadece bunlarla ilgili bir beyiti kaydetmiş.

81-82) Ayla Ödekan; Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme, **S. Eyice Armağanı**; İstanbul Yazılar, 1992, s.285

83) Evliya Çelebi; **Seyahatnamesi**, Ankara, 1984, s.272

84) Tayyip Gökbilgin; Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler, **Edirne 600. Fetih Yılı**, s.111/112, Ankara, 1965

"Gezme sakın serseri her çeşmeyi

Varınca gör kendini baş çeşmeye
Kavuştun ise eğer çeşmeye
Serseri gezme sakın her çeşmeye"

"Badi" Edirne'de özel olarak 1300'ün üstünde çeşme bulunduğunu tarihi bilinenleri ve yaptıranları belli olan büyük çeşmelerden 123 adedinin isimlerini ve bulundukları yerleri tek tek açıklayarak bunlardan başka 67 çeşmenin daha bulunduğunu kaydetmiştir.

"Rıfat Osman" Rehnümada[85] halen Edirne'de 230'u aşkın akar çeşme var ise de yaz mevsiminde su yolları çobanlar tarafından hayvanları sulamak için tahrip olunarak su miktarının azlığından belde halkı darlığa düşmekte ve Yıldırım, Kum Mahalle, Yeniimaret gibi nehre yakın mahalleler halkı kirli Tunca sularını kullanmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman, su kaynakları civarındaki mahzenlerin iyi korunabilmesi için yakın köyler halkını her türlü vergiden bağımsız tutmuştur." demektedir.

"Peremeci"[86] Edirne'de üç yüz kadar genel çeşme ile binden fazla özel çeşme olduğunu yazmakta. Bunlardan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Amcazade Hüseyin Paşa, Yeni İmaret'teki Sinan Ağa ile Yahya Bey Çeşmelerinin özelliklerini anlatmaktadır.

Bugün bu çeşmelerin pekçoğu harap olmuş ve yüzde 85'inin suyu akıtılmaktadır.

85) Rıfat Osman; **Edirne Rehnüması**, İstanbul, 1994, s.72
86) Rıfat Osman; **Edirne Rehnüması**, İstanbul, 1994, s.72

d- Çeşme Ayna Taşları Üzerindeki Motiflerin Özellikleri

Edirne çeşme ayna taşları üzerinde daha çok bitkisel motifler görülmektedir. Bu motifler Osmanlı mimarisinin ilk devirlerindeki süslemesinde geometrik motifler yanında ikinci derecede rol oynarlar. Palmet ve lotus motiflerinde aslında bitkisel motifler olmakla birlikte, aşırı stilizasyon yüzünden tamamen abstre bir görünüş kazanmaları ve Türk sanatında özel bir yeri olan rumilerle ilişkileri yüzünden ayrı bir grupta ele alınmıştır. Natüralist çiçek ve yaprak motifleri ile ağaç, bahar dalı ve benzerleri ancak 16. yy. içlerinden çeşitli süsleme dallarında ön plana geçmişti.(87)

Ancak, az sayıda da olsa bunların öncülerini 15. yy.'da buluyoruz. Çok stilize palmet ve benzeri motiflere, natüralist çiçek motiflerinin temsil ettiği uçlar arasında kalan ölçülü stilizasyona uğramış çiçek motifleri ise genellikle "hatai" olarak adlandırabileceğimiz grubu teşkil ederleri. Menşeini Doğu Asya sanatında arıyabileceğimiz bu tarz esasen adını da bu bölgeden alır.(88)

Bu grupta, belli şekillerde üsluplaşmış ve şemalaştırılmış şakayık, nar çiçeği, hatai gibi karakteristik çiçekler yanında bunların koncaları üç, beş ve altı yapraklı rozet şekilleri, yonca, kılıç ve diğer yaprak formları yer alır.

16. yüzyılın ilk yarısı, Türk süsleme sanatında geleneksel motif ve kompozisyon dağarcığına büyük değişiklikler getirmemiştir.(89) Ancak rumi, hatai, çin bulutu gibi motiflerin daha serbest kullanıldığı, mesela, çok stilize bitkisel motiflerin vazolara yerleştiği görülür.(90)

16. yy. ortalarına doğru çıkan ani değişiklikle, tamamen yeni elemanları Türk süsleme sanatına girdiğini görürüz. Bahar açmış meyva ağacı, servi gibi ağaçların yanısıra, pek çeşitli çiçeğin stilize formlarında doğa özlemi ağır basmaya başlamıştır. Bunlar lale, gül, karanfil ve

---

87) Yıldız Demiriz; **Türk Sanatında Bahar Açmış Meyva Ağacı Motifi**; I. Milli Türkoloji Kongresi, 1978; Tebliğler, İstanbul, 1980, s.382

88) Yıldız Demiriz; **Erken Osmanlı Dönemi Süslemesi**, İstanbul, 1979, s.11

89) Yıldız Demiriz; **16. yy. Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi**, İstanbul, 1986, s.104

90) Yıldız Demiriz; **16. yy. Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi**, İstanbul, 1986, s.104

sümbül gibi çok bilinen çiçeklerin yanısıra, kokulu menekşe, koyun gözü (calendula), zerrin, zambak gibi çiçeklerdir.

İlk örnekleri kitap sanatında vardır. Desenlerin hazırlandığı Saray Nakkaşhanesi (Ehl-i Hiref) ilk denemelerini kitap sanatında yapıyor, bunlar beğeni kazandığı takdirde diğer sanat dallarında işlenmek üzere, o sanatın teknik desen ve gereksinimleri de dikkate alınarak özel desenler yine saray atölyelerinde çiziliyordu.

Muhibbi Divanı'nın 1566 tarihli nüshasında (İ.Ü.K.T. 5467) Karamemi elinden çıkma çiçekler yanında servi ve hurma ağacı da süslemede yer alan iki ağaç türüdür. Öteki ağaçlardan süslemeye gireni olmamıştır. Bunları çeşmeler, mezar taşları ve çiniler üzerinde görüyoruz. Stilize edilmiş servi tamamiyle karakteristik bir süs motifi şeklini alır ve İran ya da Yunan hurma dalının yerine geçer.

Servi, aynı zamanda hayat ağacı simgesi olarak kabul edilir. Servi, tüm mevsimlerde yeşilliğini devam ettiren bir ağaçtır. "Uzun ömürlüdür, güzel kokuludur, doğa şartlarına dayanıklıdır, uzun boyludur, doğrudan doğruya gökyüzüne yükselir, rüzgarda kolay sallanmaz, tepesinin eğikliği kutsal varlığı riayet veya teslimiyet görünümü verir.(91)

Hurma da, bir diğer hayat ağacı simgesidir. Ölümsüzlüğü temsil eden hurma "İslam dininde cennete özgü ağaçlardan biri sayılmaktadır.(92)

Nar ağacı da ölümsüzlüğü simgelemektedir. Meyvası bereketi, çiçekleri de mutluluk simgesidir.(93)

Asma (üzüm), asma yaprağı dalı, kıvrımları ve meyvalı üzüm asmasının Hellenistik sanattan itibaren sevilen bitkisel motifler arasında önemli bir yeri vardır. Çok taneli olduğu için bereket sembolü olmuştur. Çeşitli çevrelerde, devirde ve dinlerde birbirinden farklı olmakla birlikte, her zaman bazı kavramların sembolü olarak kullanılmıştır. İslam sanatında da Emevilerden beri sık sık karşımıza çıkar.(94) Asma kıvrımlarının Türk süsleme sanatında tek başına bordür veya yüzey süslemesi olarakta görürüz. Çoğunlukla serviye sarılmış asma kıvrımıdır. Takkeci Camii, Osmanlı çini sanatında asma dalı ve üzümün tek başına bir kompozisyon oluşturduğu nadir örneklerdendir.

---

91) Cevdet Çulpan; **Serviler**, İstanbul, 1961, s.16-17
92) Güran Erbek; **Hayat Ağacı**, Antika II, Cilt, s.26
93) Güran Erbek, **a.g.e.**, s.26
94) Güran Erbek, **a.g.e.**, s.26

Asma ise hayat otuna benzetilmiştir. Hayat simgesi Sümerlerde dev bir asma yaprağı idi.[95] Aynı zamanda hayat ağacı simgesidir. Çiçekler arasında en sevilen çiçek laledir.

Lale (Tulipa) (Liliauae)

Türklerin Avrupa'ya tanıttığı bu çiçek zamanla gerek Osmanlı İmparatorluğunda; gerekse çeşitli batı ülkelerinde çok sevilmiş, ekonomik ve sosyal hayatı etkilemiştir. Batıda Tulipomania (lale çılgınlığı) adı verilen bir dönemi, biz de sonrada Lale Devri adı takılan bir akımı (1703/1730) doğmuştur. Bu dönemin padişahı Sultan Üçüncü Ahmed gençliğinden beri çiçeği severdi. Avcı diye de anılan babası Sultan Dördüncü Mehmed'in Edirne'deki saray bahçeleri daha o devirde rağbette olan kimseleri ihsanlara boğardı. Ressamlara, sarayını süsleyecek duvar resimleri ısmarlamak yoluyla bunları teşvik eder. "Edirne İşi" diye anılan süsleme resimleri o devirden kalmadır.[96]

Sultan Üçüncü Ahmed döneminde, bu resim genelleşti, lale süsleme en çok kullanılan motif haline geldi.[97]

Lalenin yayılmasına önayak olanlar arasında devrin tanınmış tarihçisi Hoca Efendi, Şeyh Mahmud Hüdai Efendi ve Sultan Ahmed'in damadı Sadrazam İbrahim Paşa vardır.

Çömezlerinden biri sayesinde bu çiçeğe merak salan Hüdai, o devir çiçek meraklılarının hepsinin dikkatini çeken son derece güzel lale çeşitleri yetiştirmiştir. O zaman lale bütün bahçelerin en gözde çiçeği imiş. Bütün süs motiflerinde görülmeye başladı; böylelikle süsüleme sanatında yeni bir devir açmış oldu.

Bu kadar yaygın bir modaya, bir tutkuya sebep oluşunda çiçeğin güzelliği yanısıra, soğanının taşınabilme ve saklanabilme imkânları, yeni çeşitlerin doğmasına uygun yapısıda muhakkak ki rol oynamıştır. Hiçbir çiçeğe gösterilmeyen bu aşırı ilginin sanata da yansıması doğaldır. Ancak divan ve halk şiirine ve geleneklerimize başka çiçekler, mesela gül kadar yansımadığını da hatırlayalım.

95) M.Güran Erbek, **a.g.e.**, s.26

96) M. M. Aktepe; Damad İbrahim Paşa Devrind Lale **Tarihi Dergisi**, 4/7 (1952) ve s.85 (1953)

97) Celal Esat Arseven; **Türk Sanatı**, İstanbul, 1973, s.214

Laleye verilen önem yalnız bir çiçeğin güzelliğinden ve süsleme şeklinden değil, adının harfleriyle (lale) Allah sözcüğündeki harflerin sırası değiştirilerek elde edilen bir sözcüktü. Büyük çiçek meraklısı ve yetiştiricisi olan Şeyh Mehmed "Lâlezarı Mizan ül" adlı bir çiçekçilik kitabı yazmış, bunda türlü çiçek türleri hakkında tarihi ve ayrıntılı bilgiler vermiştir. Sonra, kurulan bir komisyon Allah kelimesinde noktalı hiçbir harf bulunmadığı fark edince, üstünde benekler bulunan laleler lekeli ve kusurlu sayılırdı.(98)

O devirde, İstanbul'da Meclis-i Şükufe adlı bir Çiçek Enstitüsü kuruldu.(99)

Ahmed Kamil(100) adlı bir yazar, yazdığı eserde 558 lale çeşidi sayar.

Lale sözcüğü 16. yy. Osmanlı Türkçesinde bugünkü anlamını taşımıyor dülbend lalesi olarak biliniyordu ve dülbend sözcüğü çeşitli Avrupa dillerinde lale sözcüğünün etimolojik kaynağıdır. Gül sözcüğünün sera çiçeklerini içermesine karşın, lale hem de Osmanlı Türkçesinde yabani çiçekler için geniş kapsamlı bir terim olarak kullanılıyordu. Lale daha sonra gelincik ve Manisa Lalesi (Anemones) gibi kırmızı renkli yabani çiçeklerde kullanılmaya başladı.

Tasavvuf edebiyatına "kan çiçeği veya elem çiçeği". Tanrı'yı arayan ruhun bir simgesi olarak girdi. Tasavvufa kabul edilmesinde simgesiydi.

O kadar ki, Kanuni Sultan Süleyman'ın yanına Avusturya ile barış sağlamak maksadı ile gelen Baron Busbercg(101) Edirne'den yazdığı 1 Eylül 1555 günkü mektubunda lâle, sümbül, nergis gibi çiçekleri gördüğünü, mevsimin geçmiş olmasına rağmen havaların uygun gitmesi yüzünden bunların açmakta olduğunu bildirir ve lale hakkında şu bilgiyi verir.(102)

Lalelerin kokusu pek azdır, yahut tamamen kokusuzdur. Fakat güzelliği ve renklerinin çeşidi insanı hayran bırakır.

---

98) Turhan Baytop, **Osmanlı Lalesi, Lale**, Aralık, 1987

99) Rüştü Cevat; **Sultan Mehmed-i Rabi Devrinde Çiçek Ercümevi Danisi-Edebiyat-ı Umumiye Mec.** I., s.69 (1917)

100) Celal Esat Arseven; **a.g.e.,** s.214

101) Busbecg; **Türk Mektupları**, 1939, s.38

102) Busbecg; **Türk Mektupları**, 1939, s.38

Busbercg, dönerken laleyi yurduna ulaştırmayı kendisine ödev bilmiştir. İlk lale Ausburg'da gelişti ve onun güzel rengi devlet adamlarının ve bilginlerin dikkatini çekti.[103]

Lalenin 14 türünün Anadolu'da doğal olarak yetiştiği bilinir. Bunlardan iki tanesi ise sadece Anadolu'da kendiliğinden yetişir. Avrupa'ya ilk giren laleye "Tulipa Turcarum; Türk Lalesi" adı verilmiştir. Ancak bu lalenin bahçelerde yetiştirilen bir tür olduğu anlaşılıyor. Anadolu'da yetişen hangi laleden türediğini ise bugün kesinlikle söyleyemiyoruz. Gerek Hollanda'da gerekse Osmanlı çevrelerinde lalenin büyük parasal değeri olmuş, çiçek soğanı koleksiyonculuğu iyi bir yatırım sayılmıştır.

1574'te İstanbul'da nadide lale yetiştirenlerin başında 22 sene Şeyhülislamlık yapan Ebussuud Efendi de olup, çiçek resimleri de yapmıştır.[104]

1651'de Avusturya Hükümdarı III. Ferdinand tarafından "Avcı" adıyla meşhur IV. Sultan Mehmed'e gönderilen sefir Smith Von Schvarzenhor'un getirdiği hediyeler arasında on çeşit üzerine yirmi tane de lale soğanı vardır.

1726'da bunu "Lâlezar-ı İbrahim" yazan Reisülküttab Lâle soğanlarının asıl bu on çeşittir. Ve cümlesi bundan çoğalmıştır. "Hariciye Nazırı" Uçan[105] 1717 tarihine kadar Anadolu'dan ve cümlesi bundan çoğalmıştır. Barlı Mehmed Efendi diyor ki "İstanbul'umuzu Frengi" "Avrupai" Hollanda'dan getirilen lu'lu eşrak "mavi inci" en makbullerinden sayılmıştır. Deve Saraylarında yetiştirilmiştir.[106]

Lale 16. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı süsleme sanatının vazgeçilmez motifleri arasında girmiştir.[107] Ne var ki, malzeme ve tekniğe göre gereken değişiklikler çizgi ve renklere yansımıştır. XVIII. yüzyıl aşırı uzun kadehler çizilmeye başlamıştır. Avrupa'dan Barok üslûbu girip, Rönesans motifleri lalenin yerini alıncaya kadar, bu lale sevgisi ve merakı devam etti. Bununla beraber Sadabat ve Neşaf-abad köşklerini ve bahçelerini tamamıyla harap eden 1730 isyanı bu çiçeğin kazandığı rağbete son veremedi. Barok devrinden sonra da

---

103) Turhan Baytop; **Osmanlı Lalesi, Lale**, Aralık, 1987

104-106) Yıldız Demiriz; **Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler**, İst. 1986,

107) Yıldız Demiriz; **a.ge.**, s.346

devam etti. Üsküdar kadifelerinin belli başlı motifi lale idi. XIX. yüzyıl Rokoko üslûbu ile birlikte yerini güle bırakarak kayboldu.

Gül (Rosa- Rosaceae)

Osmanlı sanatında en sık karşılaştığımız çiçektir. Klasik dönemden (15. yy. sonlarından) başlayarak Rokoko ve Ampir dahil bütün üslûplardan (19. yy. sonuna kadar) gülün oldukça natüralist işlenmiş örneklerini görüyoruz. Hz. Muhammed'in kesmekte olduğu tırnağından veya yüzünden damlayan bir ter parçasından çıktığı varsayılmıştır.

Tasavvufta sera çiçeği olan gül, ruhun Allah'ın inayetine mazhar olmasının simgesiydi.[108] Sevgilinin yüzü ve endamıdır. Divan şiirinde, Lale Devrinde bile adı en çok geçen çiçektir. Antik dönemde ise Venüs'ün çiçeği güldür. Beyaz gülün sevgilisi Adonis'i yaban domuzundan kurtarmaya koşarken aceleyle takıldığı, dikenden akan kanıyla kırmızıya boyandığı kabul edilir.[109]

Gül, Kur'an sayfa yanında, hizip, secde ve aşer işaretlerinin adı güldür. Bazı çok sitilize çiçeklerin bezeme sanatındaki adı güldür, gülçedir, rozettir. Fatih Sultan Mehmed'de portresinde gül koklamaktadır.[110]

Gül, kitap sanatı dışında kumaş, işleme, taş, çini, seramik, duvar resmi gibi çeşitli sanat dallarında sayısız örneği Osmanlı dönemi boyunca görülür. Osmanlı bezeme sanatının her dalında tekniğin gerektirdiği stilizasyon sadeleştirmelere rağmen ana hatlarını ve kişiliğini kaybetmeden uygulanmıştır.

Sümbül (Hyacinthus, Liliaceae)

Sümbülün de lale gibi Avrupa'ya 16. yy.'da Türkiye'den götürüldüğü kabul edilir. Süsleme sanatlarımızda en çok görülen çiçeklerdendir. Hatta sadece suluboya sümbül resimlerinden ibaret bir albüm (Sümbülname, T.S.K.H. 403) bile vardır.[111] Osmanlı çiçek yetiştiricileri tarafından da değer verilmiştir. Çiçekçilikle ilgili yazma eserlerde, diğer bir çok çiçek "çayır, çimen makulesinden" sayılırken,

---

108-111) Yıldız Demiriz; **a.g.e.**, s.346

değerli çiçekler arasında geçer. Sümbülîye tarikatının sembolüdür.[112] Edirne tarihinde sümbülün de önemli bir yeri vardır.

Baron Busbecg'in[113] mektuplarından öğrendiğimize göre lale kadar sümbül de önemlidir. Edirne'de yaygın bir âdete göre Selimiye Camii'nde saksılar içinde yetiştirilen sümbüller sevap kazanalım diye yolları ve bunlar saflar arasına konarak kokuları içinde namaz kılınırmış. Bu adet sadece Selimiye için değil, civardaki cami ve mescitlere de mevsiminde sümbül göndermek geleneği vardır.

Bu gelenek her otuz senede bir sümbül zamanına rastlayan Ramazanlarda da devam etmiştir. Edirneli hanımların diğer bir özelliği de aşı yapmak. Edirneli hanımlar arasında ihtisas konusudur. Hanımlar yalnız çiçekleri değil, erik, şeftali, vişne ve kirazları da aşılarlar. Gönüllü olarak gül ve meyve aşılamaya dostlarına giderlerdi. Bunların şöhretleri İstanbul'a kadar yayılmıştır. Saraya ve ekâbir bahçelerinde aşılama ile diğer çiçek ve meyve bakımı ve yetiştirmesi için çağrılarak vazifelendirilenler de vardır.[114]

O kadar da çocukların hastalığa yakalanmamaları için yapılan çiçek aşısını da onlar yaparsa tutar inancı vardır. O dönemde çiçek hastalığında Avrupa'da ölümlerin olmasına karşın, Edirneli hanımların yaptığı çiçek aşısı dünyada ilk defa Edirne'de yapılmıştır.[115]

18. yy. Edirne'ye gelen İngiliz sefiresi "Lady Montegü"[116] kızı ile birlikte geldiği Edirne'de Sokullu Hamamında çiçek aşısı olduğunu "Şark Mektupları" kitabında anlatmaktadır.

Baharda Sokullu Hamamında 50/60 çocuk ailelerinin toplantılarında aşıcı kadınlar aşılarını incir yaprağına sarılı olarak getirirlermiş. Ayrıca evlerinde aşı yapanlar da varmış. Kaleiçinde Ermeni Tudu bunlardan biridir.[117] Avcı Sultan Memed (1748-1687) zamanında Edirne'de gül, şebboy, sümbül ve lalenin çeşitli cinslerini yetiştiren kadınlar vardır. İşte aşıcılarda bu kadınlardan imiş. Dördüncü Murad (1623/1648)'de İstanbul'daki kasırlarının bahçesindeki gülleri aşılamak için kalemleri Edirne'den götürülmek şartıyla birkaç aşıcı kadını İstanbul'a aldırmıştır. Buna dair Edirne Kadını yazılan hükümlerde vardır.[118]

---

112) Yıldız Demiriz; **a.g.e.**, s.346

113) Yıldız Demiriz; **T.S.K. 413 Sayılı Sümbülname ve Sanatımızdaki Yeri**, s.23

114-118) Süheyl Ünver; **Edirne Medeniyetinde Sümbül**, s.4

Edirneli hanımların sümbül yetiştirmek için geliştirdikleri bir yöntem de vardır. Buna göre sümbül soğanları saksıda kum ile karışık toprak yatay konur. Üstüne siyah kâğıttan bir külah geçirilir. Bunun faydası şudur: Yaprak yükselmez de kandili tomurcukları yükselir. Bu yükseldikçe siyah kâğıt külahı büyütülür. Külahtan kurtarılınca açmaya başlar. Sümbül Edirne türkülerine de girmiştir. "Edirne'nin ardında sümbülü bağlar"; Edirne Beyitinde ise; "Aklım dağılır zülf-ü perişanıma değme" gibi.

Karanfil (Dianthus Cariophillus- Karanfilgiller Familyasından)

Osmanlı çiçek yetiştiricilerinin önem verdikleri çiçekler arasındadır. Çiçek yetiştirmekle ilgili yazma Osmanlı eserlerine de zaman zaman girmiş, hakkında başlı başına risale yazılmıştır. Lâle, gül ve sümbül ile birlikte süsleme özellikle çini sanatımızda, kimi araştırmacıların "Dört Çiçek" üslûbu olarak adlandırdıkları grubun bir üyesidir. Özellikle kumaş ve işleme sanatında sevilen bir motiftir. Çinilerde ve taş eserlerde az ve çok stilize formları ile sık sık işlenmiştir. Bu natüralist süsleme her teknik ve malzemeye aynı yoğunlukta girmemiştir. Taş süsleme olarak mezar taşlarında, mezarlıklarımızı bir çiçek bahçesine çevirecek yoğunluğu kazanmasına karşılık, mimari süslemede taşa bitkisel natüralist motiflerin pek az girdiği dikkati çeker. Rüstem Paşa Camii minberi ve daha sonraki tarihlerde Sultan Ahmed Camii şadırvanı, az sayıdaki örnekler arasında dikkati çeker.

Geç tarihlerde ise çeşme ve sebillerde çiçekli süsleme çok görülür. Cami ve medrese gibi yerlerin cephelerinde daha ciddi sayılabilecek rumiler ve geometrik süslemeler tercih edilmişe benziyor.

Çiçek sadece sanatımızda değil, günlük hayatımızda, edebiyatımızda da sevgilinin saçı sümbül, endamı gül ve boyu selvidir. Türkülerimizde çiçek adları sık sık geçer. Peygamberimizin teni gül kokar. Folklorumuzda ise çiçekle bağlantılı ilginç gelenekler vardır.

Çiçek yetiştirmek, yeni çeşitler elde etmek ve doğadaki çiçekleri kültür çiçeği olarak bahçelere mal etmek ise Türklerin batı kültürü üzerindeki önemli etkilerindendir. Batı dünyası, bahçelerindeki çiçeklerin en güzellerini Türk bahçıvanına borçludur.

Edirne sebil ve ayna taşlarında görülen çiçek motiflerinin en

önemli sebebi, Edirnelilerin çiçekleri çok sevmesindendir. Her dönemde inşa edilenler üzerindekiler motiflerin benzerleri çini üzerinde de vardır.

Edirne çeşme ve sebil ayna taşları üzerindeki natüralist motifler:

1- Yıldırım'da Hasan Çelebi sebilinin kitabesinin iki yanında kartuş süsü olarak lale, sümbül ve rozetler. Sebil H. 996/1587 tarihlidir.

2- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi ayna taşlarında; Büyük taşta karşılıklı sümbüller, küçük ayna taşında ise vazo içinde karşılıklı karanfiller ve ortada servi var. Çeşme H. 1077/M.1667 tarihlidir.

3- Sinan Ağa Çeşmesi: Beylerbeyi Külliyesi köşesindedir. Üç yüzündeki ayna taşlarının iki tanesi üzüm salkımlıdır.

Çeşmenin diğer ayna taşında ise ortada rozet ve iki tarafında vazo içinde lâle ve karanfil motifleri vardır. Kitabesi yoktur. 17. yy. ait olmalıdır.

4- Yıldırım Çeşmesi; Kitabenin iki yanında, vazo içinde lâle ve gül motifleri, diğer yanındaki vazoda ise lâle, karanfil ve zerenler vardır. Çeşme; H. 1080/ M. 1669 tarihlidir.

5- Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi; H. 1116/1704 tarihlidir. Müzede bulunan fakat hangi çeşmelere ait olduğu bilinmeyen taşlardan.

6- Vazoda, lâle, karanfil, zeren, müge ve stilize çiçekler var.

7- Ortada rozet ve iki tarafında selvi motifli çeşme ayna taşı

8- Ortada lâle, karanfil ve zeren buketi iki tarafında hurma ağaçları var.

9- Ortada vazoda, lâle, karanfil, zerenler ve iki yanda servi motifi.

10- Kıyık'ta Atlar Çeşmesi Ayna Taşı; Altta serviler, üstte karşılıklı başak şeklinde laleler var. 18. yy. olmalıdır.

11- İbrahim Çeşmesinde 17. yy. servi üzerinde kuş motifleri.

e- Katalog

İnşa Tarihleri Bilinen Çeşmeler

1- Abdurrahman bin Seyyid Ali Çeşmesi; H. 900/1494
2- Köseç Balaban Çeşmesi; H. 951/1544
3- Nazır Çeşmesi; H. 982/1574
4- Yahya Bey Çeşmesi; H. 989/1582
5- Muhammed İbn-i Ahmet Çeşmesi; H. 1000/1591
6- Terazi Çeşmesi; H. 1008/1599
7- Sinan Ağa Hatun Çeşmesi; H. 1008/1599
8- Ayşe Kadın Camii Çeşmesi; H. 1057/1047
9- Hacı Mehmet Ağa; H. 1080/1669
10- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa; H. 1077/1666
11- Sinan Ağa; H. 1080/1669
12- Sinan Ağa; H. 1080/1669
13- Yıldırım Çeşmesi; H. 1080/1669
14- Namazgâh Çeşmesi; H. 1089/1678
15- Musalla Çeşmesi; H. 1095/1684
16- Hacı Hüseyin; H. 1098/1687
17- Çanaklı; H. 1101/1689
18- Necmi Bey; H. 1108/1696
19- Valide Sultan; H. 1108/1696
20- Amcazade Hüseyin Paşa; H. 1116/1704
21- Hacı Yusuf; H. 1126/1714
22- Solak Ali Ağa; H. 1141/1728
23- Ömer Efendizade (Kesikbaş Çeşme); H. 1141/1729
24- Tavanlı Çeşme; H. 1157/1744
25- Hasan Efendi; H. 1173/1759
26- Kız Çeşmesi; H. 1178/1765
27- Afife Hatun; H. 1187/1773
28- Hüseyin bin Halil; H. 1191/1777
29- Şakir Ağa; H. 1278/1861
30- Hadım Ağa; H. 1284/1867
31- Abdülaziz (Asım Paşa); H. 1288/1867
32- Hacı Adil Bey; H. 1288/1867

33- Mustafa Bey Çeşmesi; H. 1324/1906
34- Hacer Hanım; H. 1328/1910
35- Askeri Hastane; H. 1330/1911
36- Fatma Sultan; H. 1341/1922
37- Lüleli Çeşme; H. 1345/1920
38- Yusuf Hoca İlkokul; H. 1332/1913
39- Hacı Ali Çeşmesi; H. 1324/1906
40- Hacılar Ezanı; H. 1213/1798
41- Ağaç Pazarı; H. 1392

ADI : Abdurrahman Bin Seyyid Ali Çeşmesi
TARİH : H. 900/ M.1494
BULUNDUĞU YER : Abdurrahman Mah. Uzunkaldırım Cad. Abdurrahman Camii Sokağında
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Kitabeleri, s.12/ R.Kazancıgil; Mahalleler, s.179/ Dijama, s.188

Tamir Kitabesi
Merhum Hasan Beyefendi Ruhuçün
Mahdumu Nazım Beyefendi tarafından tamir ve isale olunmuştur.
Sene Hicri 6. Ramazan 1322

Kesme taştan tek cepheli, kemerli hazneli bir çeşmedir. Sivri kemerli niş içinde mermer kitabesi ve altında sonradan yapılan musluk yeri vardır. Kemerin kilit taşında kabartma gülçe motifi bulunmaktadır.

Çeşmenin cephe eni; 2.43 m., boyu; 2.25 m.'dir. Sivri kemerli nişin eni; 1.34; Boyu; 1.75; derinliği 36 cm.'dir. Hazne örtüsü düzdür.

ADI : Köseç Balaban Çeşmesi
YAPTIRAN : Belli değil
TARİH : H. 951/1544
BULUNDUĞU YER : Medrese Ali Bey Mah. Şifa Hamamı Civarı; Sağlık Okulu Yanı
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Kitabeleri, s.17; F.7/ R.Kazancıgil; Mahalleler, s.202/ Dijama, s.54

Kitabe

İn âb-ı revan âmed
Tarihi hoş âmed

Kitabenin son satırı ebced hesabına göre H. 951/M.1544'tür.

Kesme taştan tek cepheli hazneli bir meydan çeşmesidir. Ayna taşı sökülmüş, yalağı yol seviyesinde kalmıştır. Üzerinde mermer kitabesi vardır. Yanda hazne kapısı ve çatıda da bir penceresi vardır. Çatısı taştan ve piramidal şekildedir. Çeşmenin eni; 2 m., boyu; 3.5 m.'dir.

ADI : Nazır Çeşmesi
TARİH : H. 982/1574
TAMİR TARİHİ : Tekrar yapılması; H. 1279/ M.1862
BULUNDUĞU YER : Yancıkçı Şahin Mah. Talatpaşa Asfaltında
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Kitabeler, s.64/ R. Kazancıgil; Mahalleleri, s.235/ Ethem Türkdoğan; Çeşmeler

Kitabe

H. 1279/1862

Bu şehrin kadi-i zi şahı iken kem küster
Bu köhne çeşmeyi yaptı yeniden eyledi ihyâ
Zeliha kamile bir duhter-i düşize bunda
Zevale ermişti onsekiz yaşında mihr-i esa
Su içtikçe bu dil-cü çeşme-i pakizeden alem
Ede mahrumeyi gözle iska hazret-i mevla
Olup bânî-yi evvelde bu Hayr-ı pâkten me'çûr
Olup dâr-ül bekada mazhar-ı eltat
Fatin acz-ı peyma söyledi tarih dil-cüse
Bu çeşmeyi Salih Efendi kıldı nev inşa
1279

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü piramidal taş çatılıdır. Cephesinde ayna taşı düz mermerden olup, niş kemeri yoktur. Çeşmenin boyu; 2.65 m., eni ise 3.5 m.'dir.[119]

Eskiden önünde üç taş yalağı varmış fakat bugün yol seviyesinin altında kalmıştır.

---

119) Badi; İstanbul Asfaltı üzerinde Kavakkapı semtinde Seyyid Celaleddin Türbesi yanında bulunan çeşme; Kadı Salih Efendi tarafından ölen kızkardeşi Zeliha Kamile Hanımefendi için yeniden yaptırmıştır.

ADI : Yahya Bey Çeşmesi
YAPTIRAN : Yahya Bey
TARİH : H. 989/1581
MİMARI : Mimar Sinan olabilir.
BULUNDUĞU YER : Meydan Mah. Kıyık Cad. üzerinde Tophane Bayırında
BİBLİYOGRAFYA : Badi; L. 127, Edirne Tarihi/ Oral Onur; Kitabeleri, s.18/ R. Kazancıgil; Mahalleleri, s.207/ Dijama, s.61

Kitabe
H. 989/1581
Çünkü bu mâ-i tâhuri kıldı seyyid-i Yahya Bey
Bi nihayet rahmet etsun ana hayy-ı müslean
Vakfedip didi bir eksikle anın tarihini
Çeşme-i ab-ı hayatı canfezayı cavidan

Kıyık Caddesi üzerinde, eski Tophane Bayırındadır. Kesme taştan, tek cepheli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü taştan olup, piramidal şekildedir. Cephede kaval silmelerle birbirinden ayrılmış iç içe üç kademe halinde teşkilatlandırılmıştır. İkinci silme arasında mermer kitabesi vardır. Çeşmenin ayna taşı yoktur. İki tane musluk yeri görülmektedir. Caddenin yüksekliği nedeniyle çeşmenin yarısı toprağa gömüldüğü için yalağı görülmemektedir.

ADI : Muhammed İbn-i Ahmed Çeşmesi (Muhammed Çelebi Çeşmesi)
YAPTIRAN : Muhammed İbn-i Ahmed
TARİH : H. 1000/1591
TAMİR TARİHİ : 1943
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Saraçhane Cad. üzerinde, Beylerbeyi Hamamına karşı
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeleri, s.20/ R. Kazancıgil; Mahalleleri, s.183

Kitabe
Merhum Muhammed İbn-i
Ahmed Çelebi tarihi fi sene elf
1000/1591

Mermer üzerine sülüs yazılıdır. Onun altında Türkçe kitabesi vardır.

Türkçe tamir kitabesi;
Mukadder ölüm yoktur
İlacı genç yaşta ölmek pek acı
Ağırdır bu ölümü tac-ı çeşmeden su içen olsun
Duacı yaptıran Bektaş Şeker Pancarı
3.9.1943

Kesme taştan tek cepheli bir köşe çeşmesidir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 2.5 m., boyu 2 m. kemer olup, ayna taşı yoktur. Üst üste iki kitabenin altında musluk yeri vardır.

ADI : Terazi Çeşmesi
TARİH : H. 1008/1599
BULUNDUĞU YER : Yeni İmaret Mah. Bademlik Camii yanında, su terazisi yanı
BİBLİYOGRAFYA : O. Aslanapa; Osmanlı Devri Abideleri, İstanbul, 1949, s.179/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.239

Blok taşlardan inşa edilmiş tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Ayna taşı ve kemeri yoktur. Kitabesi sökülmüştür. Kayıtlara göre inşa tarihi, H.1008/1599'dur.

ADI : Sinan Ağa Çeşmesi
YAPTIRAN : Sinan Ağa
TARİH : H. 1008/1599
BULUNDUĞU YER : Yeni İmaret Mah. Mithatpaşa İlkokulu yanı
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeleri, s.18/ R. Kazancıgil; Mahalleleri, s.239

Kitabe
H.1008/1599
Hatun bint-i Sinan Ağa anı
Hak Teâlâ makbul ede el-hayrı
Kimki dua ede rû nehun
Duası kabul ola hak katında
Kodu tarihi hayrat fi-sebil-illâh
Bu çeşmeyi yaptı fi-sebil-illâh

Bu çeşme Sinan Ağa'nın kızı olan Cavidan Hanım'ın ruhu için yaptırılmıştır. Dertli Mustafa Efendinin tamir kitabesi de vardır. Kesme taştan, tek cepheli ve haznelidir. Hazne örtüsü taştan piramidal çatılı olup üzerinde taştan aleme benzer çıkıntısı vardır. Cephesinde hafif yuvarlak kemerli nişi var. Kemerin etrafı geometrik bordürlüdür. Cephe eni; 2.56 m., boyu 2.66 m.'dir. Çeşmenin üzerine sonradan ahşap bir ev yapılmıştır.

ADI : Ayşe Kadın Camii Çeşmesi;
Hacı Müsli Çeşmesi
TARİH : H. 1057/1647
BULUNDUĞU YER : Sabuni Mah. Ayşe Kadın Camii bitişiği
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeleri, s.24/ R. Kazancıgil; Mahalleleri, s.220

Kitabe

Sahibül-hayrat hacı müsli (musalli) ol ali himen
Kerem edüp bu abı paki buldu icrâ-yi ahere
Böyle bir pâkize hayr olmaz zemi, zibâ eser
Vere sahibi hayr ebedi safâ-yi mânevi
Seyredin erbab-ı dil şu sutkile edip dua
Dediler tarihini hak'ka zeyn-i hayr-ı kavi
H. 1057/1647

Ayşe Kadın Camiine bitişik olarak yapılmıştır. Üzeri ahşap çatılı ve kiremitlidir. Taştan inşa edilmiş olup, önünde yedi adet abdest musluğu vardır. Mermer kitabesi çeşmenin sağ üst köşesindedir.[120]

ADI : Hacı Mehmet Ağa Çeşmesi
YAPTIRAN : Hacı Mehmet Ağa
TARİH : H. 1062/1651
BULUNDUĞU YER : Mithatpaşa Mah. Tabakhane Cad. girişi
BİBLİYOGRAFYA : Badi; C.I., s.135/ Rıfkı Melül Meriç; Araştırmalar, s.458/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.211/ O. Onur; Kitabeler/ Türkdoğan; Çeşmeleri/ Dijama, s.87

120) Badi; "Yancıkçı Şahin Mahallesinde İstanbul Yolu Caddesinde 34 numaradaki Hacı Muslu Çeşmesi (Ayşe Kadın Çeşmesi)"

Kitabe

Dila Hacı Mehmed İbn-ül hac Süleyman Kim
Eder bin canla hayrata sâi ve himmeti hakka
Acep mi Kâbe-i kalbin hüdâ ker eylese mâ'mur
Cihana zemzen ab Mustafa eyledi icra
Görüp bu çeşmenin tekmiline ey Rindi'ya tarih
Dedim atşan-ı dehr-i içün bu mâ-i pak bi perva

H. 1062/1651

Kitabesi sökülmüştür. Türk Klasik üslubunda kesme taştan, kemerli, tek cepheli, hazneli bir çeşmedi. Hazne örtüsü düzdür. Ne zaman yapıldığı bilinmeyen çeşmeyi Hacı Mehmed Ağa adında birisi yaptırmıştır. Cephe genişliği; 2.68 m., boyu; 3 m.'dir Basık sivri kemerli nişin eni; 1.24 m., boyu; 2.27 m., derinliği; 35 cm.'dir. Mermer ayna taşı kırılmış olup, kırık sivri kemerinin ortasında bir madalyon ve iki yanında servi motifleri vardır. Niş kemerinin üstünde kitabe yeri vardır. Fakat kitabesi sökülmüştür. Nişin sol tarafında köşede bir taş kırılmış olup, Sulluk yeri olması akla gelmektedir. Yan cephede dikdörtgen bir niş ve onun üstünde de madeni hazne kapağı görülmektedir.[121]

ADI : Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi
YAPTIRAN : Merzifonlu Kara Mustafa Paşa
TARİH : H. 1077/1666
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah, Sultan Selim Cad. başında, Arasta köşesinde
BİBLİYOGRAFYA : Rıfkı Melül Meriç; Araştırmalar, s.458/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.183/ O. Onur; Kitabeleri, s.25-26/ Ethem Türkdoğan; Çeşmeler/ O.N. Peremeci, s.106/ Dijama, s.78-79

Kitabe

Cenab-ı Mustafa Paşa'yı ekrem
Odur pirâye bend-i şahid-i mülk
Akıttı Edirne şehrinde bir su
Göründü feyz-i isim Mustafa'dan

121) Badi; "Şah Melek Paşa Mahallesinde Debbağhane Caddesinde Hacı Mehmed'in yaptırdığı çeşmedir ki üstünde Rindi adlı şairin yazdığı tarih vardır. (H.062) Bu tarih; yazan şairler sırasındaki Rındi değildir. C.I., s.135

Atâllahü ömrehûbîs-i Scâde ve ebkâr
Vezir-i Padişah-ı mesnedârâ
Odu kâim makâm-ı adli Pirâ
Kim etti cür'asın kevser-i temennâ
Medine-i Edirne mâ'ayn-ı zerkâ
Bi-mâil-feyzi min tarihi şannı
Cer'al-aynü tüsemmâ sel-Sebilâ
1077

Kesme taştan üç cepheli bir meydan çeşmesidir. Çatısı ahşap ve üzeri alaturka kiremitlidir. Ön cephede çatının altında mermer kitabesi vardır. Kitabenin iki dar kenarında kıvrımlardan birer bordürü vardır. Niş kemeri sivri olup, kilit taşında kabartma gülçe motifi bulunmaktadır. Nişin içinde mermer ayna taşı ve önünde derin mermer yalağı vardır. Yalağın iki tarafında testi koymaya ve oturmaya yarayan sekiler bulunmaktadır. Mermer taşının üzerinde bir sıra kabartma bordürü, altında kırık kaş kemerinin köşelerinde verev konmuş küçük saksı içinde kabartma sümbül motifleri ortasında gülçe ve musluğun iki yanında servi motifleri vardır. Çeşmenin köşeleri pahlanarak yumuşatılmıştır. Sağ cephede sivri kemerli bir niş önünde toprağa gömülmüş yalağı ve iki yanında testi yerleri vardır. Aynı cephenin sağ köşesinde ayakta su içmeye yarayan mermer suluk ve onun altında yan yana iki adet mermer ayna taşları da vardır. Muslukları sökülmüştür. Sol cephede yan yana iki dikdörtgen niş ve onun içinde de sivri kemerli nişleri ve önlerinde yalakları vardır. Muslukları sökülmüştür. Aynı cephenin sağ tarafında mermer küçük bir ayna taşı vardır. Kırık sivri kemer içinde ortada musluk deliği ve onun üzerinde servi motifi ile iki yanında küçük saksıdan çıkan karanfil motifleri vardır. Eskiden çeşmenin sol tarafında Gülşenî Dergâhı vardı. Balkan Harbinde bir ara bu çeşmeye Meriç Nehrinden su pompalanmıştır.[122]

122) Badi, C.I.s. 131-132; Arasta başında Sultan Selim Caddesinde 113 numaradaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yaptırmış olduğu büyük çeşme. Mermere yazılı tarih yazısı Sami'ye aittir. (H. 1077)

ADI : Sinan Ağa Çeşmesi (İmaret)
YAPTIRAN : Sinan Ağa
TARİH : H. 1080/1669
MİMARI : Belli değil
BULUNDUĞU YER : II. Bayezid Külliyesi önü
BİBLİYOGRAFYA : O. Nuri Peremeci; s.107/ O. Aslanapa, s.62-82/ Ayşe Yetişkin; Sanat Tarihi Monografi Değerlendirmesi Bitirme Ödevi; 1986/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ O. Onur; s.28/ Dijama; s.83

Kitabe

H. 1080/1669

Sahib-i himmet Sinan ağa ki odur
Mazhar-ı eltaf hayye lem'yez'el
Eyledi bu çeşme-i paki bina
Fi-sebil-illah zi-hayr-i ecel
Bir mahallinde eserdi bir riyâ
Ola makbulü hüdavend-i ezel
Nuş edip dedim o dem tarihini
Ab-ı Safi, hayr-ı vâlâ bî-bedel

II. Bayezid Külliyesinin camii dış avlusunun giriş kapısının solundadır. Dörtgen plan esasına göre yapılmış üç yüzlü meydan çeşmesidir. Camiye bakan yüzü sağırdır. Düzgün yontulmuş kefeli kaplamalı olup, üstü piramit şeklinde bir çatı ile örtülüdür. Tepesinde iki dilimli palmet şeklinde mermerden alemi vardır. Çeşmenin köşelerine ince sütunlar yerleştirilmiş, sonra enli bir şerit ön yüzde ve ortadaki mermer üzerine Ta'lik hatlı kitabenin iki tarafından aşağıya iner, bunun altında sivri kemerli nişi bulunur ve çeşme ayna taşı sadedir. Yolun yüksek olması nedeniyle yalaklar derinde kalmıştır. Saçağa geçmeden önce aşağı bakan birbirine kıvrık dallarla bağlı palmet nişi vazifesini gören, birbirine kıvrık dallarla bağlı alternatif dizilmiş bir lâle ve palmet frizi yapıyı zenginleştrimektedir. Diğer iki cephede de sivri kemerli niş ve içlerinde sade ayna taşlı muslukları vardır.[123]

123) Badi, C.I.s. 137; Sultan Bayezid Mah. Sultan Bayezid Cad. 55 numaradadır. Sinan Ağa adındaki bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Camiinin harem avlusu kapısı yanında olup üstünde yazılı tarih budur. Bu çeşme uzun süre kullanılmış olup, şehre yarım saat uzaklıkta bulunan Buğdaycı Çeşmesi kaynağından demir borularla su getirilerek (H.1312) seferinin 29 gününe rastlayan (H.1310) Ağustosunun 19'ncu gününe Padişahın tahta çıkış yıl dönümünde başlandı. Suyu akıtıldı.

ADI : Sinan Ağa Çeşmesi (Saraçhane Çeşmesi)
YAPTIRAN : Sinan Ağa
TARİH : H. 1080/1669
BULUNDUĞU YER : Saraçhane semti; Baba Timurtaş Mah., Saraçhane Caddesi; Beylerbeyi Camiinin haziresinin köşesindedir.
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Mahalleler, s.183

Kesme taştan, dörtgen plan esasına göre hazneli bir yapıdır. Üzeri piramidal külah ile örtülüdür. Üç cephesi ile klasik çeşme formu çizer, cephelerinde sivri kemerli nişleri vardır. Nişlerin içindeki mermer ayna taşları hasar görmüş ve bazı yerleri betonla sıvanmıştır. Herbiri değişiktir. Bitkisel bezemeye sahiptir. Kuzey cephesinde bir ayna taşı ve kitabe yeri boştur.

Doğu nişinin 1 cm.'deki ayna taşı kaş kemerlidir. Kemerin üçgenlerinde birer lale motifi yeralmıştır. Kemer içinde ortada gülçe (gülbezek) vardır. İki yanda servi ağacı ve onun yanından asma dal ve üzüm salkımları vardır. Üstünde palmetlerden oluşan bir bordür daha olduğu görülür. Bu bordürün benzeri köşesinde kuzeydeki ayna taşında üstte palmetlerden oluşan bordür ve altta üç bölümlü esas kısım gelir. Yanlarında ayna kaş kemer ve altta ise sivri kemer içiçedir. İki kemer arası büyük bir madalyon ve üzüm salkımları doldurmuştur. Madalyonların içi geometrik desenlidir. Kaş kemerin üçgenlerinde birer lale vardır. Hemen yukarıda bir kitabe "ve cealna minel mai Külli Şeyin Hay" ayeti yazılıdır.

Batı nişinde ise yine kaş kemerin üzerinde ayet kitabe görülür. "Ve sakahum Rabbuhum Şeraba Tahura" ayeti yazılıdır. Kemerin üçgenlerinde birer dal ve karanfiller var. Kemerin içinde de karanfiller ve lâleler arasında birer madalyonun içi "C" kıvrımlarından oluşan palmetler ile doldurulmuştur. Cepheleri, saçak altında geçen sivri kemerli küçük nişciklerile dolaşır. Bugün sadece doğu cephesi kullanılır.

ADI : Yıldırım Çeşmesi
YAPTIRAN : İbrahim isimli hayırsever.
TARİH : H. 1080/1669
BULUNDUĞU YER : Yıldırım Mah. Eski Bulgaristan Şosesi üzerinde Yıldırım Sebili karşısında
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Mahalleler, s.242/ O. Onur, s.29/ Dijama 82

Kitabe

H. 1080/ M. 1669

Lillâhi aynün yeştehi ha el-vârıdün
Sevâbüha cârun liyevmin yübasûn
Min hayr-ı İbrâhim iz ecrâ bihâ
Mâen münifen yestelezzü'ş-şâribun
Lemmâ livchi-lâhi ücriye mâ'ühâ
Errahtü aynen yeşrebu bihâ el mukarrebûn

Yıldırım Camii köşesinde, Hasan Paşa sebili karşısındadır. Dörtgen plan esasına göre yapılmış iki yüzlü bir meydan çeşmesidir. Camiye ve köprüye bakan yüzleri sağırdır. Düzgün yontulmuş kefeli kaplamalı olup, üstü taştan piramidal çatılıdır. Tepesinde taştan alemi vardır. Dörtgen cephesi de eşit olan ceşme 3x3 m. ebadındadır. Cephedeki yayvan sivri kemerli nişin eni: 1.80, boyu; 1.85 m., derinliği; 0.60 m.'dir. Nişin içinde ayna taşının yeri vardır. Niş kemerinin üzerinde mermer kitabesi vardır. Etrafını rumi ve lâlelerden bordür çevreler, iki bölümlü üç satırlık kitabenin dar kenarlarında vazodan çıkan çiçek motifleri vardır. Sağdaki vazodan lale, karanfil ve zerenler çıkar. Sol vazoda ise şakayık, lâle ve zerenler vardır. Sol kenardaki küçük sivri kemerli niş içinde mermer ayna taşı vardır. Kırık sivri kemer içinde ortada gülçe motifi ile onun iki yanında saplı lâle motifleri vardır. Muslukları sökülmüş olup, taşın üzerinde bir sıra yumurta frizi vardır.[124]

124) Badi, C.I., s.20; "Yıldırım Bayezid Mahallesinde Mustafa Paşa Caddesinde 20 numaradaki çeşme, İbrahim adlı bir kişi tarafından yapılmış olup halen çalışmaz durumdadır. Üstündeki mermerde (H.1080) tarihi yazılıdır.

ADI : Namazgâh Çeşmesi
YAPTIRAN : I. Ahmed
BULUNDUĞU YER : Edirne Kapalı Cezaevi doğusundaki Namazgâh civarında ovanın ortasındadır.

BİBLİYOGRAFYA: Tahsin Öz; Edirne Cihannüma Sarayında Kazı ve İncelemeler, 600. Fetih Yılı Kitabı/ Ethem Çalışkan; Edirne Çeşmeleri, Edirne Sarayı

Kesme taştan üç cepheli bir namazgâh çeşmesidir. Kuzey cephesinde bir mihrabı vardır. Dört cepheside eşit olan çeşmenin eni; 3 m, boyu; 5 m.'dir. Üç cephede iki renkli kesme taştan yapılmış sivri kemerlerin kilit taşında gülçe motifi var. Nişlerin eni; 1.5 m., boyu; 2.5 m.'dir. Derinliği; 30 cm.'dir.

Nişlerdeki muslukları sökülmüş, yalakları kırıktır. Nişlerin üstünde dikdörtgen siyah çerçeveli mermer levhalar vardır. Dört cephenin sacağında mukarnas frizi vardır. Hazne örtüsü düzdür. Güney cephesindeki köşelerde yumuşatılmış selsebiller, iki sıra mukarnasla sonuçlanır. Dört selsebilinde taş kadehler kırılmıştır. Güney cephenin solundaki köşede yeralan selsebiller ayna taşının içi dilimli kemerli olup bir palmet motifiyle üstündeki palmet, rumi karışımına bağlıdır. Ayna taşı üzerinde istiridye kabuğu şeklinde işlenmiş alınlık var en üstte palmet motifi diğer ayna taşında ise lâle, karanfil motifleri vardır.

ADI : Musalla Çeşmesi (İbrahim Çeşmesi)
YAPTIRAN : İbrahim
TARİH : H. 1095/1684
BULUNDUĞU YER : Medrese Ali Bey Mah. Araplar Cad. Musalla Sok.

BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeler, s.30/ R. Kazancıgil; Mahalleler, s.202

Kitabe

H. 1095/M.1683

Bârek Allah zehî çeşme-i pâk
Menba-ı ab hayat ve Tesnim
Nimeti dedi görüp tarihin
Mâ-i zemzem eser-i İbrahim

Kitabesi sökülmüş yeri belli değildir. Kesme taştan tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 3 m., boyu; 3 m.'dir. Sivri kemerlisinin eni; 1.5 m., boyu; 2.5 m.'dir. Derinliği 39 cm.'dir.

Cephede sivri kemerin niş içinde mermer ayna taşı vardır. Taşın süslemesi ortada rokay ve onun iki yanında "S" ve "C" kıvrımları, iki yanda ise servi motifleri üzerinde karşılıklı doğan kuşuna benzer yırtıcı kuşlar vardır. Bu ayna taşında görülen motifler oldukça önemlidir. Çünkü İstanbul'a 1720'lerden sonra giren yabancı etki bu ayna taşında görüldüğü gibi Edirne'ye İstanbul'dan daha önce girmiştir. Bunun nedeni de Edirne'nin Avrupa'ya daha yakın olması, yabancı elçilerin daha önce buraya gelmesidir.[125]

ADI : Hacı Hüseyin Çeşmesi
TARİH : H. 1098/1687
BULUNDUĞU YER : Talatpaşa Mahallesi, Stadyum Güney duvarına bitişiktir.
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeler, s.32/ R. Kazancıgil; Mahalleler, s.228/ Dijama, 87

Kitabe

H. 1098/M.1686

Edüp ruh-ı resul-illah çün bu çeşmeyi bünyâd
Zehiâli eser hacı Hüseyinin nâmı yâd olsun
Ederdil-imerde nice teşneyi her demde ol ihyâ
Ana kevser nasip oluptur cennet küşâd olsun
Verinde vaz edüp muhtaç idi hakka burah üzre
Güzel hayr eyledi makbül-i hallâk ve ibâd olsun
Dedi itmamının tarihini seyr eyleyüp Razi
Bu mâ'dan Hüseyin ve hem Hasan ervâhı olsun

125) Ahmed Badi, e.f., C.I. s.128; "Medrese-i Ali Bey mahallesinde Musalla Sokağında beşinci numarada İbrahim nam sahibül hayrat inşa eylediği çeşmedi ki hitamına Nimetini nam şair..."

Stadyumun güney duvarına bitişiktir. Bugün yalnız kitabesi sağlamdır. Eski fotoğraflarda çeşme ve önünde havuz da görülmektedir. Havuz H. 1233/1808'de yaptırılmıştır. Çeşme ve havuz belediyece yıkılmıştır.[126]

ADI : Çanaklı Çeşme
YAPTIRAN : Dayezade İbrahim Ağa
TARİH : H. 1101/1689
BULUNDUĞU YER : Umurbey Mah. Kırlangıç Bayırı Çanaklı Çeşme Sokağı, No:5

Kitabe

Sâhibu'l-Hayrât ve'l-hasenât
Dâyezade çükadâr İbrahim Ağa
Sene III

Kırlangıç Bayırı Caddesi Çanaklı Çeşme Sokağındadır. Kesme taştan inşa edilmiş tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düz ve taştan yapılmıştır. Cephede sivri kemerli niş içinde kitabesi vardı. Bugün ne yazık ki yok, sökülmüştür.

Ayna taşı yoktur. Tek muslukludur. Önünde taştan yalağı ve iki yanında oturma yerleri haraptır. Niş kemerinin solunda mermerden suluğu vardır. Çeşmenin cephe genişliği 2.35 metre, boyu; 2.5 m.'dir. Nişin genişliği 1.5 m.'dir. Derinliği 20 cm.'dir. Kitabesi sökülmüştür.

ADI : Necmi Bey Çeşmesi
TARİH : H. 1108/1696
BULUNDUĞU YER : Muradiye Mah. Sofu Bayezid Camii yakınları
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeler, s.34/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kitabe

Bârek Allah ne saadet ne kerâmet ana kim yaptı
Bu çeşme an-hüm o cûy-hüsnün hakdı yer sâlih anın
Dedi Veli tarihin ne güzel düştü bu ayn-ı hasânet hüsnün 1108

126) Ahmed Badi, e.f., C.I. s.130; "Balaban Paşa mahallesinde köprü başı caddesi onyedinci numarada Hacı Hüseyin nam zatın ihya kardeşi olan kebir çeşmedir ki Edirne mezarlığında dört yol ağzında kaindir. Balasında Razi'nin söylemiş olduğu bu tarih menkurdur. İki yüz yirmiüç sene sonra icra kılınan tesviye-i tarih sırasında hemd edülüp yerine havuz inşa edilmiştir.

Evin sahibi Necmi Bey Edirne Müzesi'nin kurucularından olup uzun yıllar Müze Müdürlüğü yapmıştır. Ev üç katlı imiş. Balkan Harbinde iki kat harab olunca yıktırılmıştır. Halen alt katı durmakta Edirne'nin en eski eyvanlı evlerinden biridir. Bugün müzede bulunan Edirnekâri yüklükler ve tavan göbeği o evdendir. Çeşmede duvarda olup, mermer ayna taşında kitabenin altında karşılıklı servi motifleri vardır.

ADI : Valide Sultan Çeşmesi
YAPTIRAN : Rabia Gülnus Emetullah Valide Sultan
TARİH : H. 1108/1696
BULUNDUĞU YER : Edirne'nin kuzeyinde Açık Cezaevi önü
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeler, s.35-36/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kitabe

1)a- Hazreti Valide-i Mustafa Han Gazi
b- Ki odur menba-ı hayrat kerâm elyef cûd
c- Yaptı bir çeşme-i ali cü lâ ezel tesnim
d- Görmedi kimse böyle
2)a- Kasrı şahi ki mukabildir cennet kevs
b- Güya kevseridir eyledi hüsn-ü taz'ıf
c- Bundan akdem dahi lilah edüp ve himmeti sarf
d- Haremeyn ehline...
3)a- Ey Rahimi sözü kovakti duadır bu yoksa
b- Ten nice hüsna ta'dat ide bir zaif abid
c- Sah devranı hüda ide muammer daim
d- Ki odur daver gazi...
4)a- Yani Sultan Mustada bin Mehmed Han kim
b- Pesend hasen ide ahlâkı her etvarı nazif
c- Hazreti sahibetül hayrın ilâhı her dem
d- Hasenatı ola cari çukur çayır
5)a- Cennet cu eyler iken tab'ım anın tarihin
b- Güya Hatif gaybı dedi ey murd zarif
c- Dört taraftan bin davet nesine lisan dediler hit
d- Eser vâlide-i Sultan aceb ab-ı lâtif 1108

Çeşmenin yayvan sivri kemerli nişinin üzerinde 12x85 cm. ebadında herbir satırı dört bölümlü olan beş satır sülüs kitabesi vardır. Kitabenin sol üst köşesi kırılmıştır.

Çeşme kesme taştan inşa edilmiş tek cephelidir. Hazneli olup, hazne örtüsü düzdür. Cephede yayvan sivri kemerli niş içinde ayna taşı yoktur.

Musluğu sökülmüştür, musluğun üstünde ve iki yanında hafif sivri kemerli tas koyma yerleri vardır. Önünde taştan yalağı vardır. Yalağın sol tarafında hayvanların sulanması için uzun bir yalak da yapılmıştır. Çeşmenin arka yüzünde sivri kemer mihrap vazifesi görmektedir. Kitabeden öğrenildiğine göre çeşme IV. Sultan Mehmed'in eşi, III. Mustafa ile III. Ahmed'in annesi emetullah Rabia Gümüş Sultan yaptırmıştır.

ADI : Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi
YAPTIRAN : Amcazade Hüseyin Paşa
TARİH : H. 1116/1704
TAMİR TARİHİ : H. 1321/1903
BULUNDUĞU YER : Kıyık Caddesi üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.223/ Osman. Nuri Peremeci; Edirne Tarihi, 1973, s.107/ O. Onur; Edirne Kitabeleri, s.39/ Dijama, s.94

Kitabe

H. 1116/1704

Etti icra bu çeşmenin âbın
Hükmü şahin şeh-i mübarek pey
Emredince Hüseyin Paşa'ya
Etti leb-i teşne-gânı âb'la reyy
Nice Paşa ki lütuf ve ihsanı
Gıpta fermay-ı ruh-ı Hâtem-i Tayy
Bağlardan geçirdi bu âbı
Oldu atşânı neşve-bahş hâmi
Öyle bir ayn-ruh perver kim
Ab-ı hayavan yanında leyse birşey
Oldu yekpare Faika tarahi
Bu iki mısra pey-evder-pey
İncene ruhtur bu âb-ı zülâl
Ve minel mâ'i küllü seyin hay

H. 1116/1704

Tamir Kitabesi

H. 1321/M. 1903

Bin üç yüz yirmi bir seneyi hicriyyesinde
Yaver-i ekrem hazreti şehriyarı Edirne Vali
Vekili ve ikinci ordu-yı Hümâyün
Müşiri Devletlü Arif Paşa hazretleri tarafından
Tamir ve suyu isale ettirilmiştir.

Kıyık Caddesi üzerindedir. Kesme taştan inşa edilmiş tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Haznenin arkası ve örtüsü yıkık olduğundan örtü şekli anlaşılmamaktadır. Çeşmenin cephe eni; 2.80 m., boyu 4 m.'dir. Sivri kemerli nişin, kemer kilit taşında kabartma şeklinde oyulmuş çarkıfelek motifi vardır. Nişin içindeki ayna taşı mermerden olup, musluk üstünde sivri kemeri ve köşelerinde sümbül motifleri, musluğunun iki yanında da servi motifleri vardır. Yalak taştan olup, iki yanında testi koymağa ve oturmaya mahsus yerleri vardır. Nişin, solunda suluğu ve onun üzerinde küçük ayna taşı vardır. Bu taş bir yıldır yok, sökülmüş. Ayna taşı köşeli kaş kemer şeklinde saksıda zeren çiçekleri ve üzerinde gülçe motif vardı. Nişin sağ yan duvarına tamir kitabesi konmuştur.

ADI : Hacı Yusuf Çeşmesi
TARİH : H. 1126/1714
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Karanfiloğlu Salı Tekke Sokak Arif Ağa Camii önü
BİBLİYOGRAFYA : Badi; i. 134/ O. Onur; s.40/ Dijama, s.99

Kitabe

H. 1126/M. 1714

Hak içun elhac Yusuf şüphesiz
Kıldı bu ayne'l hayat-ı râygân
Şâd ola ruh-u Hüseyin ile Hasan
Dahî tarih der müdâma teşne-gân

Arif Ağa Camii'nin kuzey duvarı önünde kesme taştan inşa edilmiş tek cepheli bir çeşmedir. Hazne duvar içinde kalmış, hazne örtüsü hafif silmelidir. Cephede mermer bir levha üzerine oyulmuş kitabesi vardır. Musluğu sökülmüş olup, yalağı yol seviyesinde kalmıştır.[127]

ADI : Solak Ali Ağa Çeşmesi
TARİH : H. 1144/1728
TAMİR TARİHİ : 1344
BULUNDUĞU YER : Uzunkaldırım Caddesi

127) Ahmed Badi, ef. Cilt 1134; "Arif Ağa mahallesinde Salı Tekke sokağında yirmialtıncı numarada Hacı Yusuf nam sahib-ül hayrın ihya kardeşi olan çeşmedir ki balasında mermer levhada Razi'nin bu muntazam tarihi memkuştur.

BİBLİYOGRAFYA : Badi; i. 134/ R. Kazancıgil; Mahalleler/ O. Onur; Kitabeler, s.41/ Dijama, s.103

Badi; C.I.S.129 Altüni makalesinde Çamaşırcılar Sokağında 39 numaradaki çeşme yanmış ve harap durumda olduğundan Edirne Müftüsü Ömer Efendizade Ahmet Efendinin yeniden inşa edildiğini gösteren ve üst kısmındaki mermere kazılmış olan tamir tarihi şudur. H. 1141/1728

Kitabe

H. 1144/M. 1728

Göz yumup fani cihandan eyledi azm-i beka
Rüz-i mahşerde ede sana şafaat
Mustafa merhum solak elhac Alı
Ağa ruhu içün-el Fatiha

Sene 1144

Çeşmenin Tamir Kitabesi

Edirne eşrafından Saadetlü Hacı Mustafa Beyin validesi Atiye Hanım ve pederi Hacı Mehmed Efendi, Haremi Arife, kerimesi Atiye, kain pederi Abdülkadir ve mahdumu şehid Hacı Mehmed Nuri Beyin ceddi ruhları içün Fatiha 1324

Kalın blok taşlardan inşa edilmiş kare şeklinde bir çeşmedir. Tek cepheli ve haznelidir. Hazne örtüsü düzdür. Cephede üst üste iki adet kitabesi vardır. Kitabenin altında satıhta kalmış sivri kemerli niş içinde musluk yeri görülmektedir. Kemerin üstünde ve ikinci kitabe yanında taşa oyulmuş geometrik madalyonlar vardır. Benzer madalyonlar yan cephede de görülmektedir.

ADI : Ömer Efendizade Çeşmesi (Kesikbaş Çeşmesi)
TARİH : H. 1146/1728
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Saraçhane Cad. Çamaşırcılar Sokağı sonunda
BİBLİYOGRAFYA : Badi; i.134/ R. Kazancıgil; Mahalleler/ O. Onur; Kitabeler, s.41/ Dijama, s.101

Kitabe

H. 1141/M. 1729

1- Müftü-i dar, ün-nasr yani Ömer Efendinin
2- Bu sebil ve çeşmeyi hakkaki tecdid eyledi
3- İhtirakile harap ender harap olmuş iken
4- Zemzem ve kevser misali ab-ı hayat'oldu revan
5- Lülesin guş eyledim nasa okur tarihini
Cil-i pâki Ahmet Efendi o zati bî-adil
Himmetle râh-ı hakta yaptı anı hayr-ı cemil
Pâk ma'mur eyledi mevlâ vere ecr-i cezil
Afiyet olsun gelip nûş eylesin cism-i âlil
Oldu pakize eser aktı zülâl-i âsa sebil

Kesme taştan, tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü harap olduğu için sistemi bilinmemektedir. Niş kemeri ve ayna taşı yoktur. Muslukları sökülmüştür. Bugün sadece kitabesi sağlam kalmıştır. Altı sıra halinde yazılmış kitabenin alt iki köşesinde çiçek motifleri vardır. Solda çarkıfeleğe benzer rozet motifi, solda ise iki tomurcuklu lâle motifi vardır. Kesikbaş Çeşmesi olarak da bilinir. Kitabenin beşinci satırında belirtildiği gibi mahallenin geçirdiği büyük yangından sonra çeşme Edirne Müftüsü Ömer Efendinin oğlu Ahmet Bey ihya (canlandırmış) edilmiştir.[128]

ADI : Tavanlı Çeşme
TARİH : H. 1157/1744
BULUNDUĞU YER : Muradiye Menzil Ahır Mah. Mimar Sinan Cad. üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kesme taştan inşa edilmiş tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Cephede sivri kemerli niş içinde mermer üzerine "Maşallah" yazılı kitabesi vardır. Onun altındaki ayna taşı tahrip edilmiştir. Önünde yekpare (tek parça) mermer yalağı vardır. Cephenin kenarları yarım

128) Badi, C.I. 129; Altüni makalesinde Çamaşırcılar Sokağında 39 numaradaki çeşme yanmış ve harab olmuş durumda olduğunda Edirne müftüsü Ömer Efendizade Ahmet Efendinin yeniden inşa edildiğini gösteren ve üst kısmındaki mermere kazınmış olan tamir tarihi şudur; H.1141/1728

sütunla yumuşatılmıştır. Hazne örtüsü ahşap çatılı olup, iki ahşaptan konsola oturmaktadır. Tavan süslemeleri ise ahşaptan olup, çıtalara güneş su ası şeklinde yapılmıştır. Tavan korkuluğu kabartma motiflidir. Çeşmenin cephe eni; 2.38 m., boyu; 2.60 m., derinliği; 20 cm.'dir. Ahşap tavan alaturka kiremitlidir.

ADI : Hasan Efendi Çeşmesi
YAPTIRAN : Hasan Efendi
TARİH : H. 1173/1759
BULUNDUĞU YER: Çavuşbey Mah. Ağaç Pazarı Cad. Tütünsüz Baba Türbesi önündedir.

Yekpare (tek parça) taştan cepheli bir çeşmedir. Haznesi duvar içinde kalmıştır. Haznenin üstü düz bir blok taşla örtülüdür. Cephe genişliği; 1.60 m., yüksekliği 1.10 m.'dir. Ayna taşı yoktur, onun yerine satıhda kalan çok küçük kırık kaş kemeri (Bursa kemeri) üstünde üç tane çarkıfeleğe benzer madalyon oyulmuştur. Kemerin içinde musluk yeri görülmektedir. Önünde yalağı yoktur.[129]

ADI : Kız Çeşmesi
TARİH : H. 1178/1765
BULUNDUĞU YER : Muradiye İsmail Ağa Mahallesi Kırlangıç Bayırı Sokağında idi. Yıkılmıştır.

ADI : Afife Hatun Çeşmesi
TARİH : H. 1187/1773
BULUNDUĞU YER : Yancıkçı Şahin Mahallesi Şeyhi Çelebi Camii yakınında
BİBLİYOGRAFYA : Badi; İ. s.134/ Rıfkı Melül Meriç; Edirne Araştırmaları 487/ O. Onur; Kitabeler, s.44/ Dijama, s.120

Kitabe

H. 1187/1774

1- Afife nâmı hatun kıldı ihyâ fi-sebil-illâh
2- Ferâmuş etmesin nûş eyleyenin atşân rahmetden
3- Mücevher harf ile Tâib dedi bir hoş edaya tarih
4- Revan oldu bu âb-ı kevser elhak ayn-ı izzetden

129) Badi, C.I.s. 129; Hoca Mahallesinde Tütünsüz Sokağında 17. numaradadır. Hasan adlı bir kişinin yaptırdığı çeşmenin üstündeki tarihi budur. H.1173

Kitabesi bugün yoktur. Kesme taştan iki cepheli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü taştan ve düz olup, sonradan üzerine kiremitli çatı yapılmış, yarısı haraptır. Cephelerde yayvan sivri kemerli nişle teşkilatlandırılmıştır. Dörtgen çeşmenin eni; 2.30 m., boyu; 2.50 m., derinliği 37 cm.'dir. Güney nişinin içinde kitabesi vardır. Fakat bugün yok olmuştur. Batı nişi içinde mermer ayna taşı harap durumdadır. Önünde yalağı ve iki yanında testi koyma yeri ile oturma yerleri vardır. Güney niş önündeki yalağının bir kısmı toprak altında kalmıştır.(130)

ADI : Hüseyin Bin Halil Çeşmesi
YAPTIRAN : Hüseyin Bin Halil
TARİH : H. 1191/1777
BULUNDUĞU YER : Yancıkçı Şahin Mahallesi, Şeyhi Çelebi Mahallesi Camiine yakın. Yıkılmış.

ADI : Şakir Ağa Çeşmesi
TARİH : H. 1278/1861
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Üç Şerefeli Camiinin burmalı minaresinin dibinde
BİBLİYOGRAFYA : Badi; İ. 134/ R. Kazancıgil; Mahalleler, s.183/ Oral Onur; Kitabeler, s.58/ Dijama, s.162

Kitabe

Var idi Sultan Muradın
Kimseler olmamış ki
Oldu ihyasına bais
Hayrile adı sırdır
Rıhleti tarihin didim
Kâse sırdır imâmeyn
Bir ayağı akdemi

130) Ahmet Badi ef., C.II. s.361; H.1165; Ta'ib Mehmed İbn-i Mustafa darbzade demekle şöhretlidir. Nami mevlevi hattat el hac Mehmed Efendidir. Hatt-ı nasr ve sülüs ve ta'liki evvelden pederinden badehu hattat-zade Hüseyin Efendiden temeşşuk edüp ahz-i icazet. Saraçlar çarsısında vaki haccı Alamdar Camii şerifde kıt'aları vardır. Sezai dergahında Semahane ve Tübe kapılarındaki Tuğralar bunun hatt-ı destidir. Eş'arı şü'era sırasındadır. Eski Camii sebil yazıları bunun eseridir.

Hiç bu sırrın mahremi
Kim anın Şakir Ağa
Hıraşı zatı ekremi
Mah-ı Muharremde tamam
Aşkına iç Zemzemi
Sene 1278/1861

H. 1270/1861 senesi Muharrem ayında tamamlanan çeşmeyi yapan Şakir Ağa hakkında bilgi yoktur. Kitabede sözü geçen Sultan Murad V.'dir.(131)

Üç Şerefeli Camiinin burmalı minaresinin ayağına yapılan çeşme, yol yapılırken toprak altında kalmıştır. Bu nedenle özellikleri bilinmiyor. Bugün sadece kitabesi vardır.

ADI : Hadım Ağa Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : İstanbul Asfaltından Edirne'ye 7 km. kala yolun sağında
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Kitabeler, s.59

Kitabe

Şah gerdun payehan Abdülaziz
... Hurşid adlı rehber azmi velât gûş idüp emri şerifin hem-pa hali kulları yaptı yo, hem çeşmeyi, gel iç serbest kûze ve nebt söyledi Sa'di-i Defterdar tarihi güher âbı kevser mi şu ayâ, menbâ, mai el hayat 1284

Çeşmenin Tamir Kitabesi

H. 1317/1899
Beni bani-i sabık kozlu merhume ve mağfur-lillah
Hacı Hüseyin ağa ruhuna fatiha
Sene 1317

Kesme taştan tek cepheli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü hafif silmelidir. Cephe genişliği 1.5 m., boyu; 2.5 m.'dir. Cephede üst üstte çeşitli tarihlerde inşa ve tamir kitabeleri vardır. Kitabelerin altında taştan musluğu ve iki yanında kırık kemerli iki tane taş koyma yeri vardır. Kitabenin iki yanında süs payeleri ile onların üstünde kıvrık boynuz şeklinde paye başlıklar vardır. Başlık üzerinden birer tane taştan oyulmuş rozetler bulunmaktadır. Bugün devamlı akan çeşmenin önünde on iki adet yalağı vardır. Art Nouveau stilindedir.

131) Ahmet Badi Ef., C.II. s.476; Hayri; Namı Mehmed'in hattatlar sırasında Abdullah Rüşdi Efendinin Sulbindendir.

ADI : Abdülaziz Çeşmesi
TARİH : H. 1288/1872
BULUNDUĞU YER : Kapıkule yolunun sağında, Eski Bulgaristan Şosesi üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : Rıfkı Melül Meriç; s.478/ Ethem Türkdoğan/ Oral Onur; Kitabeler/ Dijama.

Kitabe

Hazret-i Abdülaziz Hanın hümayi şevketi
Sayesinde hane-i sever oldu her beytül hüzn
Su-be-su mülkünde açtı rah-ı ma'muriyeti
Sâkinan memleket gördü nice hayrı hasen
Emredüp işte Edirne vali-i alisine
Yani Asım Paşa kim ol veziri mü'temen
Su gibi bezleğledi gencini sayi ve himem
Hep ahali hizmet ettiler bu yolda bilbeden
Yazdı defterdarı Sadullah tarih tamam
Yaptı bir yol bir de çeşme çaluşup ehli vatan
1288

Çeşme, kesme taştan tek cepheli, kemerli ve hazneli bir menzil yeri çeşmesidir. Türk klasik üslubunda olan çeşmenin yuvarlak kemerli nişi içinde mermerden oyulmuş kitabesi vardır. Ayna taşı yoktur. Tek musluklu olup, onun üzerinde dikdörtgen şeklinde taş koyma yeri de vardır. Önünde üç bölümlü yalağı ve iki yanında da testi koyma yerleri vardır. Yalakların iki tarafı hayvanlar için uzatılmıştır. Çeşmenin cephe eni; 2 m., boyu; 2.5 m.'dir. Nişin eni; 1.30 m, boyu; 2 m., derinliği 22 cm.'dir.

ADI : Hacı Adil Bey Çeşmesi
TARİH : H. 1322/1904
BULUNDUĞU YER : Meriç Köprüsü, Karaağaç Yolu üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Türk klasik üslubunda, kesme taştan yapılmış bir meydan çeşmesidir. Etrafı üç basamakla çevrilidir. Her cephede sivri kemerli nişleri, yalakları ve yanları mermer kaplamalıdır. Dört cephesi de eşittir. Sivri kemerli nişlerin eni; 1.5 m., boyu; 3 m., derinliği; 20 cm.'dir. Dört cephesinde dört ayrı ayet kitabesi vardır.

-Kuzey Cephesindeki mermer kitabe

Bismillahirramanirrahim

-Güney Cephesindeki mermer kitabe

Vesekahüm rabbühüm seraben tahûra (Ben bana yaklaşan kullarımı cennetimdeki temiz sularla sularım)

-Doğu Cephesindeki mermer kitabe

Vece alna minel mâ-i külli şey'in hay. (Sudan herşeye hayat verdim)

-Batı Cephesindeki mermer kitabe

Efdalussadakati sakgül maî

Batı ve doğu sivri kemerli nişlerin alınlık kısımları rumi palmet örgütüdür. Diğerleri düz mermerdir. Bütünü nişlerin ortasında stilize palmetlerden iki sıra zikzak bordürü yer alır. Nişlerin alt kısımlarında ayna taşlarında kademeli kaş kemer ve iki birer kadeh sivri kemerin üstündeki köşelerde birer gülçe motifi var. Ahşap sacaklar demir payandalara oturur. Bunların dayanağı palmet şeklinde rumi kıvrımlı taş konsola oturur.

ADI : Mustafa Bey Çeşmesi (Dertli Mustafa Çeşmesi)

YAPTIRAN : Mustafa Bey

TARİH : H. 1324/1906

BULUNDUĞU YER : Eskiden Saraçhane Köprüsü başında idi. Şimdi otobüs terminalinde.

BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Mahalleler, s.179/ Oral Onur; Kitabeler, s.60/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Tamir Kitabesi

Edirne eşraf elhac Mustafa
Efendinin kâin pederi elhac
Mehmed Efendi, valdesi
Atiye Hanımın ruhları için elfatiha.

Dört cepheli bir meydan çeşmesidir. Ne zaman yapıldığı belli değildir. Üzerinde Dertli Mustafa Efendinin tamir kitabesi vardır. Kesme taştan yapılan çeşmenin cephe genişliği; 1.80 m., yüksekliği; 3.60 m.'dir. Her cephede satırda kalan üç dilimli kemeri, düz mermer ayna taşları

ve modern muslukları, önlerinde yalakları vardır. Dörtgen çeşme haznesinin köşelerinde demir sütunların kaide ve başlıkları taştandır. Dörtgen çatıyı tutan bu sütunların arasında ucu volütlü dörder taş konsol, onun üzerinde sekizgen kaide üzerinde kubbesi vardır.

ADI : Hacer Hanım Çeşmesi
TARİH : H. 1328
BULUNDUĞU YER : Muradiye Meydan Mah. Arnavut Bayırı Sok.
BİBLİYOGRAFYA : Ahmet Badi/ Rıfkı Melül Meriç/ Oral Onur; Kitabeler, s.61/ Ethem Türkdoğan

Kitabe

Sahibül hayrat ve hasanat
Hacer Hanım ruhuna
16 Ağustos sene 1328

Kesme taştan inşa edilmiş bir köşe çeşmesidir. Önündeki yalağı yol yapılırken yıkılmış olup, musluğu da yoktur. Hazne örtüsü düzdür. Cephesinde kitabesi vardır. Mermer kitabe 42x19 cm.'dir.

ADI : Askeri Hastane Çeşmesi
TARİH : H. 1334/1915
BULUNDUĞU YER : Bedesten Önü Kadınlar Parkı
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ R. Kazancıgil; Mahalleler, s.220/ Oral Onur; Kitabeler, s.62/ Dijama, s.181

Kitabe

H. 1334/1915

Cenabı hâfız-ı hâk-i pâk-i vatan-ı Osmaniyi Bilcümle Mesaibten muhafaza buyursun amin. 1329 senesi Temmuzunda başlayarak 1330 senesi mayısında nihayet bulan büyük salgında koleradan bin yetmiş, lekeli tifodan dokuz yüz seksen dört ve hummayi raciadan beş yüz bir hasta hastaneye dühül etmiş ve bu hastegandan binbeş yüz elli sekizi şifa-yaben kurtulmuşlar ise de koleradan beş yüz seksen biri ve lekeli tifodan üç yüz kırk dört ve hummayi raciadan yetmiş iki fevt vukua bulmuştur. Bu mühlik salgın esnasında Etdibbadan üç arkadaşımız lekeli tifoya müptela olarak şehiden irtihal-i dar-ı beka etmişler ve bu çeşme şehid arkadaşlarımıza

bir vesile-i rahmet olmak üzere'inşa kılınmıştır. Rıfat Osman muharrem fi sene 1334 çeşmenin arka yüzündeki yazılar;

Tabib-i kimyager	Tabib cerrah	Göz tabibi
Mustafa Kazım	Mustafa Ethem	Cevat Sami
24 Mart 1930	27 Şubat 1329	16 Şubat 1329

Ve Hüvel Minel mai küllü şeyin hay Bismillahirrahmanirrahim

Eskiden Edirne'nin kuzeyinde hapishanenin arkasında eski askeri hastanenin önünde bulunuyordu. Çeşme yıkılmaya yüz tutunca 1971 yılında Edirne Belediyesi tarafından sökülerek Eski Cami ile Bedesten önündeki Kadınlar parkında yeniden inşa edilmiştir.

Çeşme Edirne'yi çok seven Dr. Rıfat Osman Bey tarafından 1911 yılında Edirne civarında görülen kolera ve tifo salgını sebebiyle gerek halktan gerekse hastane personelinden üç doktorun ölmelerinin hatırası olarak inşa edilmiştir. Ön cephedeki palmet ve lotuslardan meydana gelen madalyonlarda ölen doktorların isimleri vardır.

Çeşmenin cephe genişliği 15 m., yüksekliği 5 m., derinliği 1 m.'dir. Sivri kemerli nişin genişliği 80 cm., derinliği 1.5 m., sivri kemerli niş içinde ayna taşı üç kısımdan ibaret ortamda rumili palmet, altta nesih yazılı kitabe Rumeli Kortuşla son bulur.

ADI : Fatma Sultan (Zeynep) Çeşmesi
TARİH : H. 1341/1922
BULUNDUĞU YER : Muradiye Meydan Mah., Arnavut Bayırı
BİBLİYOGRAFYA : O. Onur; Kitabeler/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kitabe

"Ve minel mâi külli şeyin hây" Bu çeşme Yüzbaşı Adil Beyin refikası Nimet Hanım tarafından ihya edilmiştir. Ruhu için elfatiha.
1341

Kesme taştan inşa edilmiş, tek cepheli bir çeşmedir. Hazne örtüsü evler arasında kaldığı için bilinmemektedir. Sivri kemerli niş içinde kitabesi vardır.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

ADI : Lüleli Çeşme
YAPTIRAN : Rukiye Hanım
TARİH : H. 1345/1926
BULUNDUĞU YER : Uzunkaldırım, Tarlakapı Semti, Lüleli Çeşme Sokak
BİBLİYOGRAFYA : Oral Onur; Edirne Kitabeleri, s.64

Kitabe

Hayratı Rukiye Hatunun bu çeşme
Allah indinde makbul olsun
Ebeveyni ettiler himmet bu hayra
A'mâli mebrür olsun

1345

Bozuk bir hatla yazılmıştır. Kesme taştan yapılmış çeşmenin sadece mermerden kitabesi vardır. Duvarları yıkılmıştır.

ADI : Yusuf Hoca İlkokulu Çeşmesi
YAPTIRAN : Hacı Adil Bey
TARİH : H. 1332/1913
BULUNDUĞU YER : Yusuf Hoca İlkokulu önü, Karanfiloğlu
BİBLİYOGRAFYA: Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Oral Onur; Kitabeler, s.61-62/ Dijama, s.181

Kitabe

Darülirfan

1- Hakan-ı zaman Sultan Mehmed Reşat Han-ı hamis hazretlerinin
2- Devri celil-i saltanatlarından Edirne Valisi Hacı Adil Bey Efendi
3- Hazretlerinin me'asir-i hayriyelerine ilaveten ve müceddeten inşa olunmuştur.

H. 1332/1913

Yusuf Hoca İlkokulunun önündeki tek cepheli ve hazneli yapılan çeşme sivri kemerlidir. Kemer içinde 65x57 m. ebadında mermer kitabesi vardır.

ADI : Hacı Ali Çeşmesi
YAPTIRAN : Hacı Ali
TARİH : H. 1324/1906
BULUNDUĞU YER : Abdurrahman Mah. Süle Çelebi Camii Yanında

BİBLİYOGRAFYA: Ahmet Badi/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri/ Rıfkı Melül Meriç/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Süle Çelebi Camii'ne bitişiktir. Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Üzerinde kitabe olmamasına rağmem kaynaklarda H. 1324/1906 Hacı Ali tarafından yaptırıldığı görülmektedir. Türk klasik üslubunda yapılmış olup, eni; 3.10 m., boyu; 4 m.'dir. Çok satıkta kalan sivri kemerli nişi ve onun etrafi dikdörtgen silmelerle çevrilidir. Ayna taşı, taşların 4 cm. girinti yapılmasıyla meydana getirilmiştir. Hazne örtüsünün taştan piramidal şekilli olduğu tahmin edilmekte, musluğu yeniden takılmıştır. Musluğun üzerinde kare şekilli tas koyma yeri vardır.

ADI : Hacılar Ezanı Çeşmesi
YAPTIRAN : Ahmet Ağa
TARİH : H. 1213/1798
TAMİR TARİHİ : 1321/1903
BULUNDUĞU YER : E-5 Karayolu
BİBLİYOGRAFYA : Badi; İ. 134/ O. Onur; Edirne Kitabeleri, s.28/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.239/ Dijama; s.127

Kitabe

H. 1213/M. 1798

Bürek-Allah bu hayratı
La-nazir bi-misâl
Medhe seza bir kasır bu
Çeşmesin âb-zülâl
Sırrı bu ayn Ahmed Ağa
Sarfa layık bunca mal
Rızayı haktır meramın
İde makbul bi-zevâl
Dua yerine ratgelmek
Cümleye emir mecâl
Sabit rü-yi tarihini garaib
Yok hesapta kil-ü kal
Kad beni 1213

Kitabeye göre çeşme bir kasra ait, kasırdan bugün iz yoktur.

Hacılar Ezanı tamir kitabesi 1321/1903 Cezzar Mustafa Bey ve hamiler Hacer Refzaye Hanım ruhları için elfatiha mermer kitabeyi yazanın imzası, Cezr-ül fakir Muhammed el-Ref'i el mağfür Taşçıbaşızade. Arkasında kubbeli namazgah vardır. Kesme taştan inşa edilmiş, ceşme cephesi yukarıdan aşağıya enine iki silme ve tavanla üç bölüme ayrılmıştır. Cephenin iki yanında iki plaster sınırlar, kitabeden anlaşılacağı gibi bu çeşmeyi Ahmet Ağa H. 1212/1797'de yaptırmıştır. Kitabenin alt köşesinde birer madalyon vardır. Çeşmenin tamiri de Cezzar Mustafa Efendi tarafından yapılmıştır.

ADI : Ağaçpazarı Çeşmesi
TARİH : H. 1392
BULUNDUĞU YER : Çavuş Bey Mahallesi
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mah. s.190-191/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kitabe

Şeyh Cumalı Hacı Mustafa Efendi oğlu keresteci Sait Efendi tarafından pederim Hacı Mustafa Efendi validen Habibe ve Keriman Fatma Hanımların ruhlarına 1932

Ağaç Pazarı Caddesi girişindedir. Kesme taştan tek cepheli hazneli bir çeşmedir. Ampir üslubunda olan çeşmenin eni; 1.70 m., boyu; 2.5 m., hazne uzunluğu; 2 m. olup hazne örtüsü düzdür. Cephesinde dikine konmuş volütlü başlıklı iki sütunun iki yanında iki yandan sınırladığı Bursa kemerli nişi ve en üstte kırık üçgen bir alınlığı vardır. Nişin 1.15 m. eni, 1.50 m. boyu, 9 cm. derinliği vardır. Niş ve alınlıktaki kemerli nişi içi mermer kaplamalı olup önündeki yalak da mermer kaplamalıdır. Onarım beklemektedir.

İNŞA TARİHLERİ BİLİNMEYEN

1- Ticaret Lisesi
2- Asker
3- Sülüklü
4- Atlar
5- Sultan Süleyman
6- Fonfon Hasan Efendi
7- Küpeli Minare
8- Yerli Burgaz
9- Abdurrahman Tavanlı Sokak Çeşmesi
10- Sar Cami Çeşmesi
11- Kuru Çeşme Beylerbeyi
12- Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi
13- Hatip Sokak
14- Sinekli
15- Demirtaş Çiftliği
16- Kürt Hoca
17- Yeniçeriler
18- Hatip Çeşme
19- Ebe Çeşmesi
20- Necibe Hatun
21- İki Lüle (Şair Hayali)
22- Sanat Okulu
23- İmaret Çeşmesi
24- Papazoğlu Çeşmesi
25- Yangöz Çeşme
26- Rıfat Ağa
27- Damat Çeşme
28- Saksağan
29- Parsana
30- Orta Bayır
31- Gürcü Ali Baba
32- Tirit Çeşme
33- Küçük Pazar

34- Karaca Ahmet Yatırı Çeşmesi
35- Acı Çeşme
36- Arpa Kervan
37- Soğuk Çeşme
38- Sultan Selim
39- Kadı Asker Davut Ağa
40- Çeşme Noktacızade Sokak
41- Eski Cami minare ayağında
42- Ayşe Kadın Camii
43- Hastahane Çeşmesi
44- Meşaleci Başı Çeşmesi

ADI : Ticaret Lisesi Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Ticaret Lisesi bahçesindedir.
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Mahalleler, 223/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Dört cepheli bir meydan çeşmesidir. Neo-klasik üslubunda olan çeşme 20. yy. ilk çeyreğinde yapılmıştır. Mermer kaidenin eni; 1.15 m., boyu; 1 m.'dir. Her cephede mermer bir yalağı vardır. Onun üzerinde mukarnas başlıklı 1.14 m. boyunda dört porfil sütunun taşıdığı kemerli çatı kısmı vardır. Sivri kemerlerin köşelerinde yüksek kabartma kabaralar vardır. Dört tarafını mukarnas frizi çevreler, cephelerde ve köşelerde oymalı alınlıkları ve onun üzerinde dilimli kurşun kaplamalı kubbesi, tepesinde alemi vardır. Alınlıklarında ayet kitabeleri görülmektedir. Bunlar; Su gibi aziz ol, Bismillahirahmanirrahim vecdina minel mai külli şeyin hay bunlar çiçekli nesih yazılardır.

ADI : Asker Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Buçuktepe Mezarlığı Kuzeyinde
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kesme taştan tek cepheli, namazgahlı bir çeşmedir. Etrafı birliklerle çevrili olduğundan Asker Çeşmesi denir. Arkasında mihrabı vardır. Mihrap üstten aşağıya doğru kademeli bir şekilde genişlemektedir. Türk klasik üslubunda olan çeşmenin boyu; 4 m., genişliği; 2.20 m.'dir.

ADI : Sülüklü Çeşme
BULUNDUĞU YER : Asker Çeşmesinin 200 m. güneyinde Şimdi Huzurevi önünde
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 2 m., boyu; 3 m.'dir. Cephede sivri kemerli nişin vardır. Niş eni; 1.10 m., boyu; 2.60 m., derinliği; 30 cm.'dir. Türk klasik üslubundadır. Ayna taşı yoktur. Musluğu sökülmüş, yerine demir boru takılmıştır. Önündeki yalağın sağ tarafı hayvanların su içmesi için uzatılmış, musluğun sağ üst tarafında tas koymak için sivri kemerli küçük bir nişi vardır. Fakat yalaklarının büyük bir kısmı toprak altında kalmıştır.

Eski fotoğraflarında çeşmenin iki yanında taş basamaklar ile önünde küçük taşlardan meydana gelen geniş bir alanı vardır. Bu da bize yanında bir namazgâhın varlığını düşündürmektedir. Edirne Belediyesi tarafından onarılarak 14.12.2000 tarihinde Edirne Belediye Binasının 100. Kuruluş yıldönümü etkinliklerinde açılışı yapılmıştır.

ADI : Atlar Çeşmesi
TARİH : 18. yy. olabilir.
BULUNDUĞU YER : Nişancı Paşa Mah. Zincirlikuyu Sokak, 32 nolu evin yanında
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Tükdoğan; Edirne Çeşmeleri/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.215

Kesme taştan tek cepheli meydan çeşmesidir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 4 m., boyu 3.25 m., niş kemeri eni; 1.50 m., boyu; 2.25 m., derinliği; 67 cm.'dir. Cephede sivri kemerli küçük bir nişi vardır. Niş içinde mermer ayna taşı tahrip edilmiştir. Ayna taşının sağında tas koymak için kemerli küçük bir nişi vardır. Ayna taşının sivri kemerinin üstünde karşılıklı lale motifleri (18.yy. lale motiflerinden) ve kemerlerin içinde ortada gülçe motifi ile iki tarafında servi motifleri vardır. Yalağı yol altında kalmıştır. Yeniçeriler atlarını suladıkları için Atlar Çeşmesi denmiştir.

ADI : Sultan Süleyman Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Menzir Ahır Mahallesi, Muradiye Camii girişi
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Tükdoğan; Edirne Çeşmeleri/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.204

Kesme taştan inşa edilmiş 2 cepheli meydan çeşmesidir. Hazneli olup, hazne örtüsü piramidal taş çatılıdır. Kare şeklinde olan çeşmenin eni; 3.70 m., boyu; 3.25 m.'dir. Sivri kemerli nişin eni; 1.39 m., boyu; 1.74 m., derinliği; 36 cm.'dir. Cephelerde sivri kemerli nişleri ile önünde yalakları vardır. Muslukları sökülmüştür. Nişlerin etrafını kaval silmeler çevreler, kitabesi sökülmüştür.

ADI : Fonfon Hasan Efendi Çeşmesi
YAPTIRAN : Fonfon Hasan Efendi
BULUNDUĞU YER : Menzir Ahır Mah, Muradiye Fonfon Sok.
BİBLİYOGRAFYA: Badi; 98/ Rıfkı Melül Meriç; Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Araştırma İncelemeleri, s.458/ R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.204

Kesme taştan tek cepheli köşe çeşmesi (çatal çeşme) dir. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Hazne örtüsü ve yan kemeri kırık olduğu için şekli bilinmemektedir. Bugün önüne modern bir çeşme yapılmıştır. Karşısında Fonfon Baba'nın mezarı vardır. Fonfon Baba (Arap kadın kölesi varmış, kölesinin mezarı da yanında imiş) mezarının yanında camisi de varmış, fakat bugün yeri belli değildir.

ADI : Küpeli Minare Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Çavuş Bey Mah. Ağaç Pazarı Cad. Molla Fahreddin Sok.
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.190-191/ Ethem Türkdoğan, Çeşmeler

Blok taşlardan inşa edilmiş, dikdörtgen planlı bir köşe (çatal çeşme) çeşmesidir. Yüksekliği; 2.60 m., genişliği; 1.60 m. Haznenin üstü çift meyilli taş çatı ile örtülüdür. Ön cephede hazne kapısı dikdörtgen şekillidir. Cephede ayna taşı yerine geçen kırık kaş kemerli satıhta bir nişi vardır. Musluğu sökülmüş olup, ayna taşı da yoktur. Yalağı yol seviyesi altında kalmıştır.

ADI : Yerli Burgaz Çeşmesi
YAPTIRAN : İsmail Ağa
BULUNDUĞU YER : Çavuş Bey Mah. Ağaç Pazarı Cad. sonu
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mah., s.190-191/ Ethem Akdoğan; Edirne

Kesme taştan iki cepheli kare planlı hazneli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü piramidal taş çatılıdır. Tepesinde madeni bir alemi vardır. Cephelerde birer sivri kemerleri nişleri vardır. Niş kemerinin kilit taşında kabartma gülçe motifi vardır. Ayna taşı mermer olup, üzerinde motif yoktur. Yalakları toprak altına gömülmüş olup, musluk yerine demir boru takılmıştır. Cehpe eni; 4.22 m., boyu; 3.75 m.'dir. Niş eni; 1.55 m., boyu; 2.48 m., derinliği; 36 cm.'dir.[132] Cephelerin sacakları hafif silmeli olup, altında bir sıra hafif niş şeklinde kornişleri vardır.

ADI : Abdurrahman Tavanlı Sokak Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Abdurrahman Mah. Abdurrahman Tavanlı Çeşme Sokağı
BİBLİYOGRAFYA : Badi; 832; Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri; s.179

Kesme taştan tek cepheli, kemerli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düz ve taştandır. Cephe eni; 2.20 m., boyu; 2.60 m.'dir. Cephede basık sivri kemerli nişin eni 1.20 m., boyu; 2.20 m., derinliği ise 40 cm.'dir. Ayna taşı yoktur Orjinal musluğu kaybolmuş olup, yerine demir boru takılmıştır. Önündeki yalağı kırılmıştır. Yalağın iki tarafında oturma yerleri görülmektedir.[133]

ADI : Sarı Cami Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Meydan Mahallesi Mimar Sinan üzerinde Sarı Cami bitişiğinde
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mah., s.20

Kesme taştan iki cepheli hazneli bir çeşmedir. Haznesi bugün cami çatısıyla örtülmüştür. Kuzey cephesinin eni; 3 m., boyu; 2.70 m. Kuzey

132) Badi, İ.C.I; Sıra 82
133) Badi; Abdurrahman Mahallesinde Tavanlı Çeşme sokağında bir numaradaki üzerindeki çatısı olduğunda tavanlı çeşme denir.

cephede üç, doğu cephede bir sivri kemerli küçük nişi vardır.

Çeşmenin "Maşallah" yazılı kitabesi kuzey cephededir. Cephenin sağ üst kenarında bir de hazne boşaltma çörteni vardır.

ADI : Kuru Çeşme Beylerbeyi Çeşmesi
YAPTIRAN : Edirne Kadısı İsmail Rahmi
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Beylerbeyi Camii duvarında
BİBLİYOGRAFYA : Rıfkı Melül Meriç; Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Araştırma İnceleme, s.47/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.183

Beylerbeyi Camii duvarının önüne inşa edilmiştir. Kesme taştan tek cepheli dikdörtgen planlıdır. Cephede silme şekilde hafif sivri kemer oyulmuş olup, içinde ayna taşı yoktur. Hazne üzerinde taştan yapılmış piramidal çatısı vardır. Köşesi kırılmıştır. Cephe eni; 2.5 m., boyu; 3 m.'dir. Niş 3 m; 90 cm., boyu; 1.80 m.'dir. Çeşmenin kitabesi olmamasına rağmen kayıtlara göre Edirne Kadısı İsmail Rahmi Bey yaptırmıştır.

ADI : Çamaşırcılar Sokağı Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Mimar Sinan Cad. Çamaşırcılar Sokağında
BİBLİYOGRAFYA : R. M. Meriç; Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Araştırma İnceleme, s.47/ R. Kazancıgil; Edirne Mah., s.183

Kesme taştan tek cepheli bir cephe çeşmesidir. Haznesi duvar içindedir. Üç Şerefeli Camiinin arkasında saatli medrese duvarına bitişiktir. Boyu; 2.06 m., eni; 1.68 m., niş eni 72 cm., derinliği 16 cm.'dir. Yuvarlak kemerli niş içinde kitabe yeri ve onun altında ayna taşı yerine kırık sivri kemer oyulmuştur. Üç tane musluk yeri vardır. Muslukları sökülmüştür. Yalağı zemin seviyesinin altında kalmıştır.

ADI : Hatip Sokak Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Meydan Mah. Hatip Sok. Sarı Cami Kıble yönünde
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.207

Sarı Caminin hazire duvarına bitişiktir. Blok taşlardan inşa edilmiş tek cepheli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Hafif sivri kemerli nişin eni; 1.25 m., boyu; 2.17 m., derinliği 17 cm.'dir. Çeşmenin kitabe ve ayna taşı yoktur. Orjinal musluğu kaybolmuş yerine pirinç boru takılmıştır. Önünde yalağı ve iki yanında oturma yerleri vardır. Yalağın büyük bir kısmı yol seviyesi altında kalmıştır.

ADI : Sinekli Çeşme
BULUNDUĞU YER : Karaağaç Mahallesi batısında, tarla içinde
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.200

Kesme taştan inşa edilmiştir. Türk klasik üslûbunda Tek cepheli kemerli ve hazneli bir çeşmedir. Cephe eni; 2.20 m., boyu 4 m. olup, basık sivri kemerli nişin eni; 1.20 m., boyu; 2.70 m., derinliği 25 cm.'dir. Eskiden iki lüleden akan çeşme şimdi aşağıya takılan bir demir borudan akar. Önüne büyük havuz yapılmış. Ayna taşı düzdür. Kilit taşında gülçe motifi vardır. Hazne örtüsü düzdür. Yapılış tarihi belli değildir. H. 1377/1899 tamir kitabesi eskiden belediyede imiş.

ADI : Demirtaş Çiftliği Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Demirtaş Çiftliği ve Karaağaç Mezarlığı altındadır.

Kesme taştan tek cepheli ve haznelidir. Eskiden iki lüleden akan çeşme bugün bir demir borudan akmaktadır. Önünde havuz vardır. Cephede kemer ve kaş kemerli iki tas koyma yeri vardır. Cephe eni; 3 m., boyu; 2 m.'dir. Hazne örtüsü hafif beşik tonozludur.

ADI : Kürt Hoca Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Hoca Bali Mah. Kürt Hoca Sokağı
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.228

Düzgün kesme taştan inşa edilmiş meydan çeşmesi idi. Şimdi

yanına ev yapılmıştır. Tek cephelidir. Hazneli olup, hazne örtüsü tuğla ile örtülmüş aynalı tonoz şeklindedir. Saçak silmeleri dışarı çıkıktır. Cephe eni; 3.5 m., boyu; 3 m., niş eni; 1.5 m., boyu; 1.80 m.'dir. Derinliği 6 cm.'dir. Cephede kırık kaş kemerli nişi vardır. Kitabesi sökülmüştür. Ayna taşı yoktur. Niş kemerinin etrafını üç sıra silmeli çerçeve çevreler, yalakları yol seviyesinin altında kalmıştır.(134)

ADI : Yeniçeriler Çeşmesi (Acı Çeşme)
BULUNDUĞU YER : Menzil Ahır Mah., Muradiye Semti; Mimar Sinan Caddesi üzerinde, Yeniçeriler Hamamı yanı

BİBLİYOGRAFYA: R. M. Meriç; Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Türk Sanatı Araştırma ve İncelemeleri, s.457/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.204/ Rıfat Osman; Edirne Sarayı, s.19

Suyu çok acı olduğundan Acı Çeşme de denir. Yeniçeriler Hamamı dolayısıyla Yeniçeriler Çeşmesi de denir. Rıfat Osman Bey; Edirne Sarayı kitabında Ata tarihine atfen Birinci Sultan Murad tarafından inşa edilen Rumeli devşirme acemi oğlanları bugün bile Menzil Ahırı denilen mevkide idi. Muradiye Küçük Pazar Hamamına Yeniçeri Hamamı denilmesinin sebebi budur. Yeniçeriler bu hamamda yıkandıkları için bu adı almıştır. Çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Cephe eni; 3 m., boyu; 3 m., kaş kemerli nişin eni; 0.41'dir. Tek cepheli bir köşe çeşmesidir. Cephede üç sıra dikdörtgen silmeli çerçevesi vardır. Ayna taşı taşların çıkıntısı ile yapılmıştır. Önünde üç tane yalağı vardır. Niş kemeri kırık kas kemeri olup, ortasında taştan kursu vardır. Hazne örtüsü taştan olup, piramidal şekle yakındır.

ADI : Hatip Çeşmesi
TAMİR TARİHİ : Tamir ettiren Bezirgân El Hac Mehmed Efendi 1053
BULUNDUĞU YER : Meydan Mah. Selimiye Camii doğusunda Hatip Sokak No:1'de.

BİBLİYOGRAFYA: Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri/ Ethem Akdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Oral Onur; Edirne Kitabeleri, s.31

134) Badi; Kürt Hoca Mahallesinde; Kürt Hoca Sokağında altı numaradaki çeşme

Kitabe

Kitabesi sökülmüştür. Eski kayıtlarda kitabe metni.

Bezergan el Hac Muhammed
Muvaffak idi bu hayratı tamir
Harabe müşerrif olmuşken bu çeşme
Edüp tamir anı eyledi abad
Ola banisi hem tamir edenler
Duhul-i adnar ile şad ab hem şad
Çıkıp bir sarı tarihin sana der
İçin dil-tesnegan afiyet bad

Kesme taştan iki cepheli, hazneli bir köşe (çatal) çeşmedir. Üzerindeki piramidal çatı yıkıktır. Çeşme cephelerinin eni; 3.32 m., boyu; 3.10 m.'dir. Basık sivri kemerli batı nişinin eni; 1.38 m., boyu; 1.55 m.'dir. Derinliği 10 cm.'dir. Ayna taşı kırıktır. Sağ üst kenarda sivri kemerli tas koyma nişi vardır. Güney cephede sivri kemerli nişin eni; 1.24 m., boyu; 2.45 m., derinliği; 27 cm.'dir. Kemer içinde mermerden kırık ayna taşı ve onun üzerinde kitabe yeri vardır. Sivri kemerin kilit taşında gülçe motifi vardır.

ADI : Ebe Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Uzunkaldırım
BİBLİYOGRAFYA : Dijama; s.190/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.179, Oral Onur; Edirne Kitabeleri, s.13

Tamir Kitabesi

Edirne eşrafından Saadetlu Hacı Mustafa beyin validesi Atiye Hanım ve pederi Hacı Mehmet Efendi, haremi Arife, kerimesi Atiye, kavınvalidesi Hanife, kayınpederi Abdulkadir ve mahdumu Şehid Hacı Mehmed Nuri Beyin ceddi ruhları için Fatiha.

H. 1324/1906

Düzgün kesme taştan inşa edilmiş bir köşe (çatal) çeşmesidir. Tek cepheli olup, niş kemeri ve ayna taşı yoktur. Önünde modern musluğu vardır. Yalağı yol seviyesinin altında kalmıştır. Önünde tamir kitabesi vardır. Hazne örtüsü taştan olup, piramidal şekillidir.

ADI : Necibe Hatun Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Saruca Paşa Mah. Saruca Paşa Caddesi sağında
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.223

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir. Cephe eni; 3.5 m., boyu; 3 m. hazne taştan piramidal çatılıdır.[135]

ADI : İki Lüleli Çeşmesi
BİBLİYOGRAFYA : R. Kazancıgil; Edirne Mahalleleri 179/ E. Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ R. M. Meriç; Edirne Araştırma, s.457

Kitabe

Vize Çelebi Mahallesinde Uzunkaldırım Caddesinde 82 numaradaki ünlü şair Hayali Çeşmesi suyu iki lüleden aktığı için iki lüleli çeşme denir. Çeşmeyi yaptıran Hayali Bey, bu çeşmenin bitişiğinde Vize Çelebi Camii'nin kabristanında gömülüdür.

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Yanyana iki sivri kemerli nişlerin içinde ayna taşları sökülmüş, yalakları yol seviyesi altında kalmıştır. İki niş arasında mermer kitabesi vardır. Orjinal kitabesi yoktur. Üzerinde H. 1324 (1906) tarihli Mustafa Bey'in tamir kitabesi vardır. Cephe eni; 3.76 m., boyu; 2.80 m., kemer eni 1 m., boyu 1.87 m.'dir. Hazne örtüsü içten beşik tonozla örtülü, dıştan taştan kesik piramidal çatı ile örtülüdür. İki lüleli demelerine sebep ise eskiden devamlı olarak akan iki lülenin bulunmasıdır.

Kitabe; "Edirne eşrafından Saadetlü Hacı Mustafa Bey'in validesi Atiyye hanım ve pederi Hüeş Muhammed Efendi, haremi (karısı) Arife, kerimesi; "Aşime ka'in validesi Hanife, kayın pederi Abdu'l-kadir ve mahdümı şehid Hacı Mehmed Nuri Bey'in ceddi ruhları için Fatiha" 1324

135) Badi; C.I. Sıra: 56; Yakup Kilari Mahallesinde Saruca Paşa Caddesinde dört numaradaki Necibe Hatun Çeşmesi

ADI : Sanat Okulu Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Çavuş Bey Mahallesi; Edirne Sanat Okulu bahçesindedir.

Kesme taştan hazneli olarak yapılan çeşme dikdörtgen şeklindedir. Yerden 1 metre yükseklikte mermer bir silme etrafını çevirir. Köşeleri yumuşatılmış olup örtü düzdür.

ADI : İmaret Çeşmesi (Feyzullah Paşa İmareti Çeşmesi)
BULUNDUĞU YER : Abdurrahman Mah. Uzunkaldırım Cad. Kalaycı Sokak; 14 nolu evin bahçesine bitişik
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, 179

Kesme taştan inşa edilmiş tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü tuğladan tonoz şeklinde örülmüş ve üzeri betonla sıvanmıştır. Cephe genişliği 3 m., boyu; 2 m.'dir. Cephede ayna taşı yoktur. Yol yapılırken musluğun yarısı toprak altında kalmıştır.

ADI : Papazoğlu Çeşmesi
TARİHİ : 1938
BULUNDUĞU YER : Sabuni Mahallesi Defterdar Camii kıble yönünde Tekke Bayırı; 1 No'lu bina yanı
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, 219

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir köşe (çatal) çeşmesi idi. Şimdi evler arasında kalmış, cephe çeşmesi durumuna gelmiştir. 1938 tarihli tamir kitabesi vardır. Cephe eni; 3 m., boyu; 4 m., niş kemeri ve ayna taşı yoktur. Önünde taştan yalağı ve iki yanında oturma yerleri vardır. Hazne örtüsü piramidal taş çatılıdır.[136]

136) Badi; Mehmed Ağa Mahallesinde Tekke Bayırı Sokağında iki numaradaki Lütfizade Mehmed Ağa ve İbrahim çeşmesi

ADI : Yangöz Çeşmesi
YAPTIRAN : İsmail Pehlivan ve zevcesi Zekiye
TARİHİ : H. 1345/1926
BULUNDUĞU YER : Yancıkçı Şahin Mah. Buçuktepe Mezarlığı üzerinde
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri 179, 235/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Dijama, s.194/ Oral Onur; Edirne Kitabeleri, s.64

Buçuktepe Mezarlığı üzerindedir. Kesme taştan yapılmış, tek cepheli küçük bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 2 m., boyu; 1 m.'dir. Cephede demir borudan musluğu vardır. Çeşmenin bir mermer, diğeri taştan iki yalağı vardır. Demir borunun üzerinde mermerden oyulmuş kitabesi bulunmaktadır.

ADI : Rıfat Ağa Çeşmesi
YAPTIRAN : Rıfat Ağa
BULUNDUĞU YER : Uzunkaldırım Caddesi Güllapçılar Sokak

Kesme taştan, tek cepheli bir köşe (çatal) çeşmesidir. Cephe eni; 2 m., boyu; 2 m.'dir. Ayna taşı yoktur. Orjinal yalak yerine sonradan betondan, musluklu ve yalaklı kısmı yapılmıştır. Hazneli olup, hazne örtüsü evin içinde kaldığı için belli değildir.

ADI : Damat Çeşmesi (Zen Saruca Paşa Çeşmesi)
BULUNDUĞU YER : Talatpaşa Mah. (Evliya Kasım Paşa Mah.) Damatzade Sokağındadır.
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.228

Düzgün kesme taştan inşa edilmiş, tek cepheli ve hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü taştan beşik tonozludur. Cephede hazne kapısı vardır. Niş kemeri yoktur. Ayna taşı ve kitabesi sökülmüştür. Cephe eni; 2.5 m., boyu; 2 m.'dir. Kitabesi sökülmüştür. (Badi; Sıra No:56)

Zen Sarucapaşa Mahallesinde Damad Çeşmesi Sokağında 15 numaradadır. Damad Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Üstündeki mermer levhada ünlü 1 tri'ni söylediği metin vardı.

ADI : Saksağan Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Talatpaşa Mahallesi (Evliya Kasım Paşa Mah. Saksağan Sok. No: 15)
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.229
Yıkılmıştır.

ADI : Parsana Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Daye Hatun Mah. Tekke Kapı Sokak
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Kitabeleri
Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir. Hazne örtüsü saçaklı ve üzeri piramidal taş çatılıdır. Cephe eni; 2.90 m., boyu 2.60 m.'dir. Niş kemeri yoktur. Ayna taşı mermer olup sadedir. Musluğu sökülmüş, yalağı toprak altında kalmıştır.

ADI : Orta Bayır Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Muradiye Meydan Mah. Orta Bayır Sok.
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.207
Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü ahşap çatılı ve kiremitle örtülüdür. Çeşmenin eni; 2.5 m., boyu 3 m.'dir. Niş kemeri ve ayna taşı yoktur. Mermer üzerinde H. 1341/1922 tarihli bir tamir kitabesi vardır. Musluğu yoktur. Yerine demir boru takılmıştır.

ADI : Gürcü Ali Baba Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Yeni Umur Bey Mah. (Gülbahar Mah.) Harbiye Bayırı Sokağında
BİBLİYOGRAFYA : Yılmaz Önger; Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler; Selçuk Ün. Ed. Fak. Der. Sayı: 1; Konya 1981/ Yılmaz Önger; Fiskiyeli Çeşmeler
Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Cephe eni; 2.5 m., boyu; 2 m.'dir. Ayna taşı mermerden olup sadedir. Musluğu sökülmüş, yerine demir boru takılmıştır. Önünde dikdörtgen yalağı vardır. Yan cephede çanak şeklinde olan suluğun üst kısmı kırılmıştır.[137]

137) Badi; Suluk; Susayanların hazneye bitişik bir çanaktan veya küçük bir çeşmecikten suyu rahatça içmelerini sağlayan suluk adını verdiğimiz tesislerdir. Gülbahar Hatun Mahallesinde Badi 67 Gülbahar Camii Sokağında 10 numarada Gürcü Ali Baba Çeşmesi

ADI : Tirit Çeşmesi

BULUNDUĞU YER : Menzil Ahır Mah, Mimar Sinan Cad. Sonu

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir. Cephe eni; 2.5 m., boyu 3 metredir. Ayna taşlarının 8 cm., çıkıntı yapması ile meydana getirilmiş, hazne örtüsü tuğladan piramidal çatılıdır.

ADI : Küçük Pazar Çeşmesi

BULUNDUĞU YER : Talat Paşa Mah, Hasan Sezai Gülşeni Tekkesine bitişiktir.

Kesme taştan tek cepheli bir çeşmedir. Bugün haznenin yarısı toprağa gömülüdür. Ayaktaki cephe eni; 3 m., boyu; 1.5 m.'dir. Hazne örtüsü taştan piramidal çatılıdır.

ADI : Karaca Ahmet Yatırı Çeşmesi

BULUNDUĞU YER : Menzil Ahır Mah., Kıyık Caddesi; Karaca Ahmet Yatırı Sokakta

BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.204

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir köşe çeşmesidir. Kemersiz olan cephe eni; 2.60, boyu; 2.80 m.'dir. Cephe kanal silmeli bir çerçeve içine alınmıştır. Hazne örtüsü düzdür.

ADI : Acı Çeşme

BULUNDUĞU YER : Mehzil Ahır Mah., Kıyık Caddesi; Karaca Ahmet Yatırı Sokakta

BİBLİYOGRAFYA: Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri/ Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.204

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Cephede satıhta kalan bir kaş kemerli niş vardır. Cephe eni; 1.5 m., boyu; 1.5 m.'dir. Kitabesi sökülmüş olup, yeri bellidir. Hazne örtüsü piramidal şekilli ve taştandır. Son yıllarda yıkılmıştır.

ADI : Arpa Kervan Çeşmesi

BULUNDUĞU YER : Baba Timurtaş Mah. Karanfiloğlu Arpa Kervan Meydanındadır.

BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.183/ Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Cephe eni; 1.20, boyu; 1 metredir. Cephede ayna taşı yoktur. Muslukları sökülmüş ve önünde yalağı vardır. Hazne örtüsü düzdür.

ADI : Soğuk Çeşme
TAMİR TARİHİ : 1944
BULUNDUĞU YER : Karanfiloğlu Soğuk Çeşme Sokakta

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düz blok taşlarla arkaya doğru hafif meyilli olarak yapılmıştır. Ayna taşı yoktur. Niş kemeri satıhda kalacak şekilde oyulmuştur. Üzerinde 1944 tarihli bir tamir kitabesi vardır.

ADI : Sultan Selim Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Medrese Ali Bey Mah. Saruca Paşa Cad. sonunda

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Haznesi harap olmuştur. Çeşmenin eni; 3.80 m., boyu; 2.5 m.'dir.[138] Cephede sivri kemerli nişi vardır. Ayna taşı sökülmüş olup, yeri bellidir. Kitabesi yoktur. Yalağı toprağa gömüldüğü için şeklini bilemiyoruz.

ADI : Kadı Asker Davut Ağa Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Fil Yokuşunda

Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü piramidal şekilli ve taştandır. Cephede niş kemeri yoktur. Ayna taşının büyük kısmı toprak altında kalmıştır. Yalağı görülmemektedir.[139]

ADI : Noktacızade Sokağı Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Kıyık Noktacızade Sokağında

İri blok taşlardan inşa edilmiş bir köşe (çatal çeşme) çeşmesidir. Hazneli olup, hazne örtüsü düzdür. Ayna taşı ve kemeri yoktur. Önüne modern bir boru takılmıştır.

---

138) Badi; No:57; Saruca Paşa Mahallesinde Soğuk Çeşme Caddesinde sekiz numaradaki Sultan Selim'inyaptırdığı çeşmedir ki Soğuk Çeşme adıyla ünlüdür.
139) Badi; Kıncı Firuz Mahallesinde Vavlu Camii Sokağındaki Kazasker Davud Efendi Çeşmesi denilmekte ise de Kazasker arasında Davut Efendi adında bir kişiye rastlanmadı.

ADI : Eski Camii Minare Ayağındaki Çeşme
BULUNDUĞU YER : Eski Camii batı yönünde minare ayağındadır

Eski Caminin Bedesten tarafında bakan cephesinde minarenin ayağındadır. Düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Haznesi minarenin kaidesindedir. Tek cephelidir. Hafif sivri kemerli niş içinde iki musluk deliği (musluk boruları sökülmüş) ve onun üzerinde kırık sivri kemerli tas koyma yeri vardır. Önünde yalağı ve iki tarafında oturma yerleri bulunmaktadır.

ADI : Ayşe Kadın Camii Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Sabuni Mah., Ayşe Kadın Camii yanında
BİBLİYOGRAFYA : Ratip Kazancıgil; Edirne Mahalleleri, s.220

Ayşe Kadın Camii yanındadır. Kesme taştan tek cepheli, hazneli bir cephe çeşmedir. Sivri kemerli derin nişin etrafı silmelerle teşkilatlandırılmıştır. Eski fotoğraflarda sağlam görülen mermerden iki ayna taşı yol yapılırken sökülmüştür. Nişin iki tarafında taş koyma nişleri önünde yalağı ve iki tarafında oturma yerleri vardır. Çeşmenin eni; 3 m., boyu; 4 m.'dir. Sivri kemerli nişin eni; 1.62 m., boyu; 2.35 m., derinliği 53 cm.'dir.

ADI : Kadı Bedrettin Camii Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Kadı Bedrettin Camii köşesinde

Kadı Bedrettin Camiinin dış avlu duvarı köşesindedir. İri blok taştan yapılmış tek cepheli, hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü düzdür. Cephede satıhta kalan sivri kemeri vardır. Musluğu sökülmüş olup, yalağı toprak altında kalmıştır. Yapıldığı tarih bilinmemekle beraber cami ile aynı dönemde yapılmış olmalıdır.

ADI : Dibek Çeşmesi
TAMİR TARİHİ : Dertli Mustafa Efendi 19. yy.
BULUNDUĞU YER : Yeni İmaret Dibek Sokakta
BİBLİYOGRAFYA : Badi; İ. 134/ Ratip Kazancıgil; Mahalleler/ Oral Onur; Kitabeler/ Dijama

Kesme taştan yapılmış, tek cepheli hazneli bir çeşmedir. Hazne örtüsü taştan olup düzdür. Üzerindeki kitabeden 19. yy. sonlarında

Dertli Mustafa Efendinin tamir ettiğini anlıyoruz. Ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemekte. Önünde yalağı vardır.

ADI : Hastane Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Tekke Kapı girişinde Harbiye binası köşesindedir.
BİBLİYOGRAFYA : Ethem Türkdoğan; Edirne Çeşmeleri, 1977; Basılmış lisans tezi

Barok üslûbunda olan çeşmenin kesme taştan bir haznesi vardır. Hazne örtüsü düz olup, etrafı korkulukludur. Tek yüzü olan çeşmenin cephede yayvan sivri kemerli nişi ve içinde mermer ayna taşı ve önünde de yalağı vardır.

Çeşmenin cephe eni; 3.70 m., boyu 3.50 m. olup, nişin eni; 1.85 m., boyu; 2.15 m., derinliği; 49 cm'dir. Ayna taşının eni; 70 cm., boyu; 153 cm.'dir. Ayna taşı kenarında birbiri üzerine bindirilmiş, iki sütunla iki kısma ayrılmıştır. Alt kısımda "C" ve "S" kıvrımlarından meydana gelen kemerin ortasında rokay ve onun altında Barok bir kartuş yer alır. Kemerin köşelerine nebati motifler oyulmuştur.

Üst kısımda Barok kartuş üzerinde "Ve ceelna minel mai külli seyhin hay" ayeti yazılıdır. Ayna taşının en üstünde kabartma olarak bir yıldız motifi vardır.

ADI : Meşaleci Başı Çeşmesi
BULUNDUĞU YER : Kaleiçi Manyas Karakolu yanı

Kesme taştan inşa edilmiş tek yüzlü bir çeşmedir. Haznesi yıkıldığı için örtü şekli bilinmemektedir. Kademeli oyulmuş, yayvan sivri kemer içinde ayna taşı yoktur. Kitabe yeri boş olup iki tarafında çarkıfelek şeklinde madalyonlar vardır. Onun üstünde ve ortada ayın içinde yıldız motifi görülmektedir.

Ayrıca niş kemerinin iki yanında iki büyük paye ve onların üzerinde başlık vardır. Payeler arasında iri palmet frizi bulunmaktadır. Musluğu sökülmüş yalağı da toprağa gömülmüştür. Kitabesi olmadığı için yapılış tarihi bilinmemektedir.

YAPILARIN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMI

YAPILARIN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMI

Adı	Yaptıran	Tarih	Tamir tarihi	Mahalle	Bulunduğu yer	Türü	Ada	Paf.	Parsel
Kadı Bedreddin Çeşmesi	-	-	-	Abdur-rahman Mah	Kadı Bedreddin Camii avlu köşesinde	Çatal Çeşme (Köşe Çeşme)	610	11	10
Feyzullah Paşa İmaret Çeşmesi	-	-	-	"	Uzun-kaldırım Feyzullah Paşa Türbesi Karşısında Kalaylı Sok.	Cephe Çeşmesi	610	29	10
Ebe Çeşmesi	-	-	H.1324-1906	"	Uzun-kaldırım Ebe Sokağı girişinde	Çatal Çeşme (Köşe Çeşme)			
Lüleli Çeşme	Rikiye Hatun	-	H.1324-1926	"	İki Lüleli Sok. Duvarda	Cephe Çeşmesi			
İki Lüleli Çeşme			H.1324-1906	"	Uzun-kaldırım Cad. 89 nolu binanın yanında	Cephe Çeşmesi			
Solak Ali Ağa	-	-		"	109 Uzun-kaldırım evin önünde	Çatal Çeşme (Köşe Çeşme)			
Süle Çelebi Çeş.	Hacı Ali	H.1324-1904		"	Süle Çelebi Cami Önünde	Cephe Çeşmesi			
Abdur-rahman Cami Çeş.				"	Abdur-rahman Cami Sok.	Cephe Çeşmesi			
Abdur-rahman Tavanlı Çeş.	-			"	Abdur-rahman Tavanlı Sok.	Tavanlı Çeşme			
Dertli Mustafa Bey Çeş.	Mustafa Bey	H.1314-1904		"	Yeni Otobüs Terminali girişinde	Meydan Çeşmesi			
Arpa Kervan Çeşmesi	-			Baba Timurtaş Mah.	Arpa Kervan Meydanında	Arpa Kervan Çeşmesi			
Çamaşır-cılar (Kesik Baş Çeş.)				"	Çamaşır-cılar Sok. girişinde	Cephe Çeşmesi			

Kiru Çeşme	Edirne Kadısı İsmail Ağa			Baba Timurtaş Mah.	Beylerbeyi Camii Avlusuna bitişik	Cephe Çeşmesi			
Sinan Ağa Çeşm.				"	Karamfiloğlu Beylerbeyi Camiinin köşesinde	Meydan Çeşmesi			
Hacı Yusuf Çeşmesi				"	Arif Ağa Camii önünde	Cephe Çeşmesi			
Karamfiloğlu Çeşm.				"	Karamfiloğlu Cad. 19 no.lu evin yanında	Cephe Çeşmesi			
Soğuk Çeşme				"	Karamfiloğlu Cad. Meydanda	Yıkıktır			
Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeş.	Merzifonlu Kara Mustafa Paşa	H.1324-1904		"	Mimar Sinan Cad. Arastanın karşısında	Köşe Çeşmesi idi. Şimdi Meydan Çeşmesi			
Şakir Ağa Çeşm.				"	Üç Şerefeli minare ayağında. Halen kitabesi var				
Saatli Medrese Duvarındaki Çeşme				"	Saatli Medrese Duvarında Cephe Çeşm.	Cephe Çeşmesi			
Yusuf Hoca İlk okulu Önündeki Çeşme	Mustafa Bey	H.1314-1904		"		Cephe Çeşmesi			
Üç Şerefeli Camii Hazire Sebilleri	-			"	Üç Şerefeli Hazire duvarında				
Muhammet Çelebi Çeşm.	Muhammet İbn-i Ahmed	H.1000-1591	1943	"	Beylerbeyi Hamamına Karşı	Çatal Çeşme			
Asker Hastanesi Çeşm.	Rıfat Osman	H.1330-1911		Saburi Mah.	Bedesten Parkı Yanı	Meydan Çeşm.			

Ayşe Kadın Camii Çeşm.		H.1057-1647		Saburi Mah.	Ayşe Kadın Camii Yanında	Cephe Çeşmesi			
Hacı Mislim Çeşm.	Hacı Mislim			"	Ayşe Kadın Camii Yanında	Cephe Çeşmesi	491	11	
Hacı Mehmet Ağa Çeş.	Hacı Mehmet Ağa			"	Lise Bayırı 1 Nolu Ap. Önünde	Cephe Çeşmesi			
Kadı Asker Davut Ağa Çeşm.	Kadı Asker Davut Ağa			"	Vavlı Camii Sok. No. 19	Cephe Çeşmesi	411	410	
Papazoğlu Çeşm.				"	Defterdar Camii Kible Yönü Tekke Bayırı 1 Nolu Ev yanında	Cephe Çeşmesi	411	11	
Ayşe Kadın Sebili				"	Ayşe Kadın Camii Karşısında Set Üstünde				
Eski Camii Sebili				"	Talat Paşa Asfaltı Eski Camii köşesinde				
Eski Camii minaresi				"	Eski Camii Minaresi Ayağında	Minare Çeş.			
Amcazade Hüseyin Paşa Çeşm.	Amcazade Hüseyin Paşa	H.1116-1704	H.1321-1903	Sarıcapaşa Mah.	Kıyık Cad. Hast. Karşısı	Çatal Çeşme	413	7	1
Yahya Bey Su deposu	Yahya Bey			"	Soğuk Çeşme Sok.		426	7	5
Sarıcapaşa Camii Çeşm.				"	Camii Sokak girişinde	Köşe (Çatal) Çeşme	423	7	1
Sarıcapaşa Hazire Sebili				"	Sarıcapaşa Camii Haziresinde				
Ticaret Lisesi Çeşmesi		19. yy.		"	Halk Eğitim Bahçesinde	Meydan Çeşmesi	433	7	2

Necibe Hatun Çeşmesi				"	Sarıca Paşa Cad. sağında	Köşe Çeşme (Çatal)			
Sultan Selim Çeşmesi				"	Sarıca Paşa Cad. sonunda	Cephe Çeşmesi			
Damat Çeşmesi				Talat Paşa Mah.	Damat Çeş. Sok. No. 8	Köşe Çeşme (Çatal)			
Hacı Hüseyin Çeşmesi				"	Köprü paş. Cad. Stadyum köşesinde	Köşe Çeş.	10		10
Kürt Hoca Çeşmesi				"	Hazra Sokak No. 4	Eskiden Meydan Çeş. idi. Şimdi Cephe		10	
Rıfat Ağa (Aşıklar) Çeşmesi				"	Gülapçılar sok. No: 11 Evin yanında.	Eskiden Köşe idi. Şimdi Cephe Çeşmesi			
Küçük Pazar Çeşmesi				"	Hasan Sezai Dergahı Yanında	Cephe Çeşmesi		10	
Esat Paşa Sebili				"	Tahta Kale Cad. Köşesinde				
Çanakh Çeşme	Dayezade İbrahim Ağa	H.1101-1689		Umurbey Mah	Çanakh Çeş. Saray Sok. No. 5	Köşe. Çeş. Fıskiyeli Çeş. girer			
Hastane Çeşmesi				"	Askeri Birliği Duvarı Bitişiğinde	Köşe Çeşme			
Tavanh Çeşme				Umur Bey Mah.	Tavanh Çeş. Sok. Girişi	Tavanh Çeşme			
Parsana Çeşmesi				"	Tekke Kapı Sok.	Köşe Çeşme			
Gürcü Ali Baba Çeş.				"	Harbiye Bayırı Sok.	Köşe Çeşme			

Atlar Çeş.		18. yy.		Nişancı-paşa Mah	2. Kuyu Sok. 23 nolu ev yanında	Cephe Çeşmesi			
Büyük Tepe Mezarlık Sok.				"	Mezarlık örüründe	Cephe Çeşmesi			
Hacı Mehmet Ağa Çeş.	Hacı Mehmet Ağa	H.1062-1651		Mithat Paşa Mah	Şah Melek Camii sırasında Tabakhane Sok.	Köşe Çeşmesi			
Hatip Sok. Çeş.				Meydan Mah	Hatip Sok. Sarı Cami bitişiğinde	Cephe Çeşmesi			
Hatip Çeş.				"	Hatip Sok. No.1	Köşe (Çatal) Çeşme	7		
Zekiminar Mez. Hazine sebili	Müftü Ali Efendi			"	Selimiye Camii Hatip Sok.		7		
Ekmekçi-oğlu Ahmet Paşa Sebili	Ekmekçi-oğlu Ahmet Paşa			"	Yediyol ağzı Mezit Bey Hamamına Karşı Havlucular Hanı köşesinde				
Orta Bayır Çeş.				"	Orta Bayır Cad. 23 Nolu evin yanında	Cephe Çeş.			
Sarı Cami Çeş.				"	Mimar Sinan Cad. 44 Cephe	Çatal Çeşme			
Sarı Cami Hatip Sok. Çeş.				"	Bahçe duvarına bitişik	Cephe Çeş.			
Yahya Bey Çeş.	Yahya Bey			Meydan Mah	Kıyak Cad. No: 47 evin yanında	Cephe Çeşmesi	355	7	18
Selimiye Hazine Sebili				"	Selimiye Camii Haziresinde				

Hacer Hanım Çeş.		H.1328-1910		"	Arnavut Bayırı Sok.	Cephe Çeş.			
Fatma Sultan Çeş.				"	Arnavut Bayırında	Cephe Çeş.			
Necmi Bey Evi Çeş.		H.1108-1696		"	Sarı Ca. Yanında evin duvarında	Cephe			
Fonfon Çeş.	Fonfon Hasan Ef.			Mezrul Ahır Mah.	Büyük Fırın Sok. 48. nolu evin yanında	Köşe Çeş.			
Nohtacı Cami Sok.				"	Nohtacı Ca. Sok. Başında	Köşe Çeş.			
Hacı Çeş.				"	Acı Çeş. Sok. bitiminde	Yıkılmış			
Karaca Ahmet Yatırı Çeş.				"	Karaca Ahmet Yatırı Sok.	Cephe			
Kuru Ağaç Çeş.				"	Kuru Ağaç sok. 17. nolu evin kar.	Cephe			
Papaz Çeş.				"	Fevzipaşa Mektep Sok girişi. Sadece su borusu var.	Yıkılmış			
Yeniçeriler Çeş.				"	Yeniçeriler hamamı önünde	Köşe Çeşmesi			
Sultan Süleyman Çeş.				"	Muradiye Cami girişinde	Meydan Çeş.			
Tirit Çeş.				Mezrul Ahır Mah.	Mimar Sinan Cad. Tirit Sok.	Köşe Çeş.			
Tavanlı Çeş.		H.1157-1744		"	Mimar Sinan Cad. Tavanlı Çeş. Sok.	Tavanlı Çeşme			
Hacılar Ezanı Çeş.	Ahmet Ağa	H.1212-1797	H.1321-1903	Yancıkçı Şahin Mah.	Talat Paşa Asf. E 5 Karayolu	Cephe Çeş.			
Nazır Çeş.				"	Talat Paşa Asf. E 5 Karayolu	Meydan Çeş.			

Sülüklü Çeş.				Yancıkçı Şahin Mah.	Hüsrevi Altınd	Menzil Çeş.			
Yangöz Çeş.	İsmail Pehlivan ve Zevcesi Zekiye	H. 1345-1926		"	Büyüktepe Mezarlığı üzerinde	Cephe Çeş.			
Afife Hatun Çeş.		H.1187-1773		"	Afife Hatun Sok.	Eskiden meydan şimdi Köşe.		11	
Asker Çeş.				"	Askeri Birlik yakınında Kıyık	Namazgahlı Çeş.			
Hadım Ağa Çeş.	Pertev Hürşit Paşa	H.1284-1867	H.1317-1889		E-5 Karayolu üzerinde	Menzil Çeşmesi			
Fatih Sultan Mehmet Köprüsü	Fatih Sultan Mehmet	15. yy.		Yeni İmaret Mah.	Sarayiçinde Tunca Nehri üzerinde				
Adalet Kasrı	Kanuni Sultan Süleyman	16. yy.		"	Fatih Köprüsü başında				
Sarayiçi Su Maksemi	Kanuni Sultan Süleyman	16. yy.		"	Sarayiçinde Cihannüma Kasrı arkasında				
Namazgahlı Çeşme	Sultan I. Ahmet	H.1089-1678		"	Sarayiçi Sırık meydanında	Meydan Çeş. Namazgahlı			
Kanuni Köprüsü	Kanuni Sultan Süleyman	16yy.		Yeni İmaret Mah.	Sarayiçi Tunca Nehri üzerinde				
Saraçhane Köprüsü	Şahabettin Paşa	15yy		"	Tunca Nehri üzerinde				
Sinan Ağa Çeş.	Sinan Ağa	17. yy		"	II. Bayezid Külliyesi önü	Esere bitişik			
II. Bayezid Köprüsü	Sultan II. Bayezid	15. yy.		"	Tunca Nehri üzerinde				
Sinan Ağa Hatun Çeş.	Sinan Ağa	17. yy.		"	Palakur Sok. 2 ve 4 nolu evlerin arasında	Cephe Çeş.			
Dibek Çeş.	Dertli Mustafa Efendi	19. yy.		"	Dibek Sok.	Meydan Çeş.			

Su Terazisi Çeş.		H.1008-1599		Yeni İmaret Mah.	Bademli Cad. 14 nolu evin önünde	Cephe Çeş.			
Su Terazisi		H.1008-1599		"	"				
Yahnızgöz Köprüsü	II. Sultan Selim	16. yy. sonu		"	Tunca Nehri üzerinde II. Bayezid Köprüsünün devamı				
Valide Sultan Çeş.	Gülruş Emetullah Sultan	17. yy.		"	Açık Tarım Cezaevinde Merzil Çeşmesi				
Su Terazisi				"	II. Bayezid Camii Bahçesinde				
Gazi Mihal Köprüsü				Yıldırım Mah.	Tunca Nehri üzerinde				
Kemankeş Mustafa Paşa Köp. Kitabe Köşkü				Yıldırım Mah.	E-5 Karayolu kenarında				
Hüseyin Paşa Seb.		16. yy.		"	Yıldırım Camii yakınında				
Yıldırım Bayezid Köp.				"	Sebilyanında Tunca Nehri üzerinde				
İbrahim Çeş.		H.108-1669		"	Yıldırım Camii Yakınında	Meydan Çeş.			
Abdülaziz Çeş. (Asım Paşa)		H.1288-1872		"	Kapıkule Yolu sağında				
Köseç Balaban		16 .yy.		Medrese Ali Bey Mah.	Mezarlık Sok. Sağlık Lisesi yanında	Meydan Çeş.	13	11	11
Musalla Çeşmesi				"	Musalla Çeş. Sok.	Köşe Çeş.	449	7	14
II. Sultan Selim Çeş.				"				11	

Hacı Adil Bey Çeş.	Hacı Adil Bey	H.1322-1904		Karaağaç Mah.	Karaağaç yolu üzerinde Meriç Köprüsü başında	Meydan Çeş.			
Demir Çeş.				"	Karaağaç Gar Binası Önünde	Demir			
Sinekli Çeş.				"	Karaağaç	Namazgahlı menzil çeş.			
Demirtaş Çiftliği Çeş.				"	Demirtas Çiftliği Önünde	Cephe Çeş.			
Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Köprüsü	Ekmekçioğlu Ahmet Paşa	17. yy.		"	Tunca Nehri üzerinde				

VII. SONUÇ

Edirne'ye su getirmiş eski suların en önemlisi, şehrin kuzey doğusundaki kaynakları derleyen Taşlımüsellim su yollarıdır. Bu su yollarından biri Sinanköy (Pravadi) diğeri, Taşlımüsellim köyü güneyinden başlayan iki kolla suları iletmekte, Küçük Döllük köyünün kuzey doğusunda birleştikten sonra Taşlık'taki makseme ulaşmaktadır.

Günümüzde de büyük bir kısmı çalışır durumda olan bu su yolu 1960'da geçirdiği onarımlarla daha da sağlamlaşmıştır.

Taşlımüsellim su yolunun toplam uzunluğu 45 km. olmakta, üzerinde toplam uzunluğu 45 km'yi bulan beş tünel, uzunlukları 20 m. ile 105 m. arasında değişen on iki kemer yer almakta, toplam debisi 35 1/s mertebesinde olup, 10 1/s Taşlımüsellim pınarlarından, 7 1/s Sinanköy'den gerisi de bu iki kol üzerindeki katmanlardan sağlanmaktadır.

Bu yollardan gelen su ancak civar köylere ve etrafında yoğun olarak sıralanmış askeri birliklere verilmekte ne yazık ki Edirne'ye verilmemektedir.

Suyu toplayan maksemleri kesme taştan inşa edilmiş, üstü kapalı dikdörtgen yapılardır. Eskiden şehrin çeşitli yerlerinde bulunduğu bilinmekte ise de günümüze ancak iki tanesi kalmıştır.

Bunlardan Taşlık su maksemi çok harap iken son yıllarda geçirdiği onarımlarla iyi duruma gelmiştir.

Sarayiçi su maksemi ise 1970'te onarım geçirdiği halde su tevzi boruları sökülmüş bir vaziyette kaderine terk edilmiş ilgi beklemektedir.

Suyun yüksek yerlere ulaşmasını sağlayan su terazileri Edirne'de epey fazla iken bugün ancak beş adedi kalabilmiştir. Bunlar kesme taştan inşa edilmiş kule şeklinde sade yapılardır. Eski fotoğraflarda görüleceği gibi en süslü olanlar Kaleiçi'nde yapılmışlar, fakat nedeni belli olmayan sebeplerle bilinçsizce yıkılmışlardır. Bugün Kaleiçi'nde bir tanesi ayaktadır.

II. Bayezid Külliyesi içinde bulunan su terazisi de harap olup onarım beklemektedir. Edirne'yi çevreleyen üç nehir üzerinde ulaşımı sağlayan köprüler de vardır. Eskiden ahşaptan olan köprülerin yerini çeşitli dönemlerde yapılan kâgir köprüler almıştır. En eskisi 15. yy.

ait olan bu köprülerin yedi adedi Tunca nehri üzerinde, bir tanesi de Meriç nehrindedir. Çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmiş olan köprülerin iki tanesi Sinan dönemine aittir. Son yıllarda yapılan onarımlar köprüleri sağlamlaştırmaya yarıyorsa bile özelliğini de kaybetmektedir. Buna en iyi örnek Saray (Kanuni) köprüsüdür.

Ayrıca Meriç köprüsünün boşaltma gözünde bulunan karşılıklı ejder figürleri Orta Asya geleneğine dayanan çok eski motiflerdir. Anadolu Selçuklu döneminde çok sevilen bu motifin 1843 tarihli bir köprüde kullanılması ilginçtir. Kitabe köşkünün tavanındaki açıklı kalem işleri de nadir örneklerdir. Köşkün cephesindeki vazodan çıkan meyve motifleri Edirne'de mezar taşlarında 18. yy.'dan beri çok sevilerek kullanılmıştır. Köprü alınlığında kullanılması o dönemin motiflerinin çok geniş bir alana yayıldığını gösterir.

Halka bedava su dağıtan ve başlı başına küçük bir mimari yapı olan sebillerin Edirne'de pek çok örneğinin bulunduğu bilinmekte ancak bugün beş adedi ayakta kalabilmiştir.

Eski fotoğraflarda görüldüğü gibi ya bir yolun köşesinde (Tahtakale Sebili gibi) ya da diğer bir mimari yapıya bitişik olarak yapılmışlardır. Eski Cami köşesinde, Arasta'ya bitişik III. Murad Sebili gibi. Bu sebiller son derece sade yapılardır.

Menzil yolu üzerinde bulunan Hasan Paşa Sebili oldukça haraptır. İçinde ağaçlar bitmiş, kitabesi yosunlaşmış olup onarım beklemektedir.

Tahtakale Sebili de perişandır. Bitişiğindeki ciğerci dükkânından nasibini almakta ve korunmayı beklemektedir.

Edirne'de pek çok çeşmenin bulunduğunu bilmekteyiz. Çoğu mahalle çeşmeleri niteliğinde olup, ya bir sokak köşesinde (çatal çeşme) o sokağın sınırını belirtir. Ya da duvar önüne inşa edilmiş, tek yüzlü cephe çeşmeleridir. Bazen de bir külliyenin önüne inşa edilmişlerdir.

Buna örnek Muradiye Camii önündeki Sultan Selim Çeşmesi ile II. Bayezid Külliyesi önündeki Sinan Ağa Çeşmesi ile Beylerbeyi Camii haziresinin köşesindeki Sinan Ağa Çeşmesi gibi.

Bu çeşmeler klasik tarzda sivri kemer nişli, çoğunlukla ayna taşları bitkisel motifli kitabesi ve önünde yalağı olan çeşmelerdir. Eskiden menzil yolları üzerinde yapılan çeşmelerin arkalarında mihrap vazifesi gören mihrap nişleri ve önlerinde hayvanların da su içmeleri

için uzun yalakları da vardır. Bunlar bugün eski menzil yollarının değişmesiyle sapa yerlerde kalmış, tek başına akmağa devam etmektedir. Bunlara en iyi örnek Eski Bulgaristan şosesi üzerinde Abdülaziz (Asım Paşa) çeşmesi ile Açık Cezaevi önündeki Valide Sultan çeşmesidir.

Osmanlı döneminde büyük meydanların yapılması ancak Barok döneminde gerçekleşmiştir. O yüzden Edirne'de büyük meydan çeşmesi yoktur. Ancak 20. yy. başında Hacı Adil Bey Çeşmesi meydan çeşmesi niteliğindedir.

Edirne'de bulunan çeşmelerin çok önemli bir özelliği de yabancı motiflerin İstanbul'dan daha önce kullanılmış olmasıdır. İstanbul'a yabancı etkinin girmesi ancak 1722'den sonra Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile oğlu Sait Çelebi'nin Paris seyahatinde getirdiği hediyelerin ilgi çekmesi ile olmuştur.

Edirne bu etki ile ilk defa 1669 tarihli Saraçhane semtindeki Sinan Ağa Çeşmesi ayna taşlarında bulunan üzüm salkımları köşelerinde "S" ve "C" kıvrımları ile görülmüştür. Bu motifler sonradan Türk Sanatına giren yabancı motiflerdir.

Diğer bir çeşme ise Kıyık semtindeki 1684 tarihli Musulla (İbrahim Çeşmesi) çeşmedir. Onunda ayna taşında karşılıklı servi motiflerinin üzerinde doğan kuşları ve onların arasında rokay ile "S" ve "C" kıvrımları görülmekte. Bunlar tamamen Barok kökenli motiflerdir.

Bu etkinin önce Edirne'ye girmesinin nedeni, Edirne'nin Avrupa'dan sonra ilk girilen şehir olmasıdır.

Edirne'de abidevi çeşmelerinin en güzelleri 17. yy. Sinan Ağa tarafından yapılan çeşmelerdir. Beylerbeyi Camii köşesindeki Sinan Ağa Çeşmesi ile II. Bayezid Camii önündeki çeşmelerdir.

Arasta'nın karşısındaki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi de aslında üç cepheli olup, eski fotoğraflarda da görüldüğü gibi yanında Gülşenî dergâhı vardı. Dergâh yıkılınca çeşme meydan çeşmesi durumuna gelmiştir.

Edirne'de ahşap evlerin içlerinde, giriş kapılarının arkalarında da ayna taşları son derece süslü çeşmelerde vardır.

Hayrat sahipleri tarafından yapılan bu eserlerin ne yazık ki durumları

iyi değildir.

Son yıllarda çok kötü bir şekilde kitabeleri ve ayna taşları yok olmakta, önceden fotoğrafını çektiğimiz çeşmelerin çoğunun kitabesi ve ayna taşlarının son yaptığımız kontrollerde yok olduğunu gördük.

Bazıları da yollar yapılırken yalakları yol seviyesi altında kalmış, muslukları da sökülmüştür.

Ecdat yadigârı olan bu eserlerin bir an önce korunmaya alınıp kurtarma projelerinin yapılmasını dilemekteyiz.

FOTOĞRAFLAR

FOTOGRAFLAR

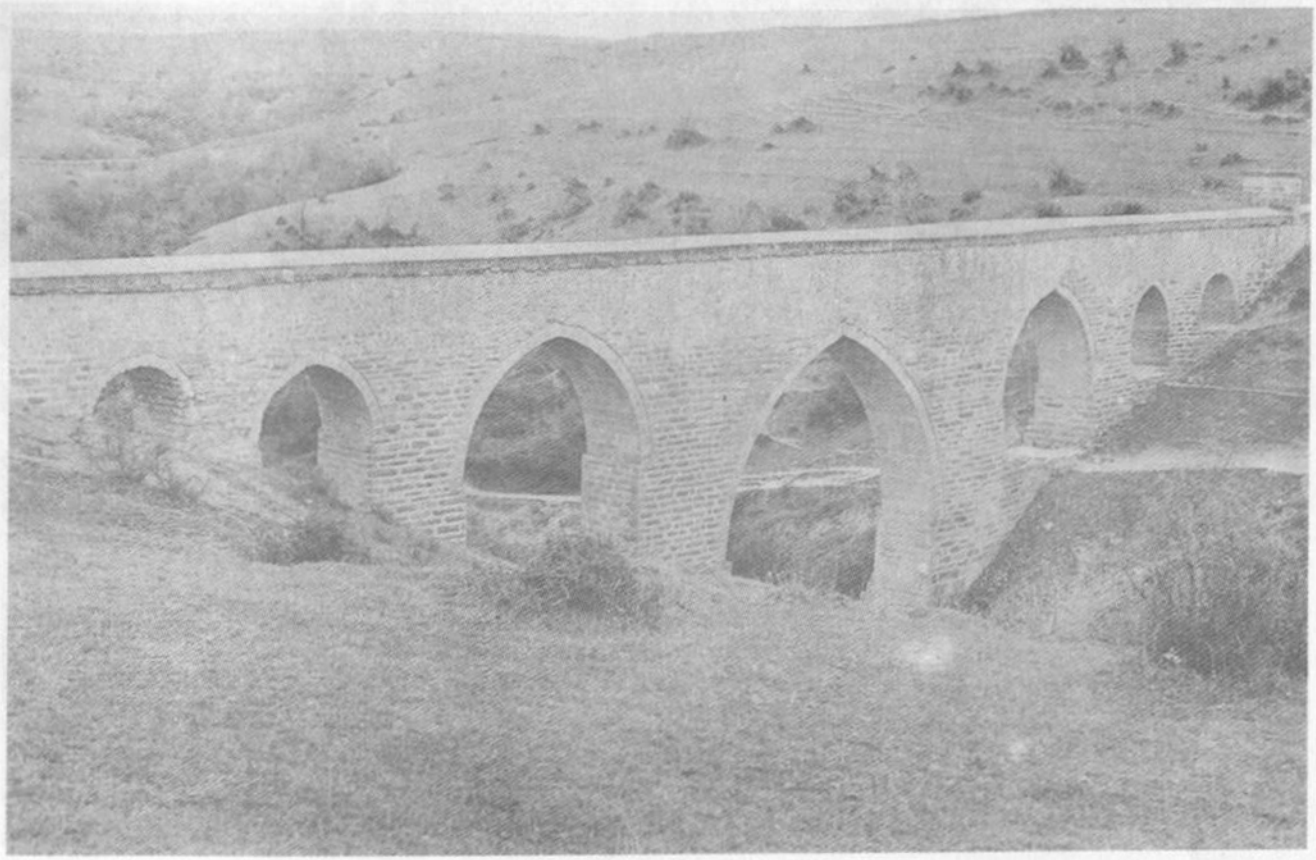

Resim 1- Yedigöz Kemeri

Resim 2- Kemer Havalandırma Bacası

Resim 3- Terazi Kasrı ve Kanuni Köprüsü

(Rıfat Osman'dan)

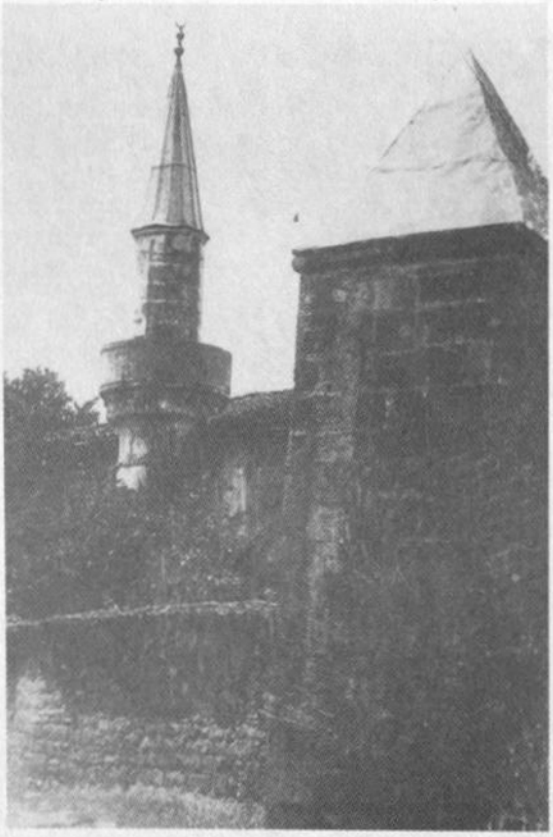

Resim 4- Zehrimar Su Terazisi

Resim 5- II. Bayezid Camii Köprü- Değirmen ve Arkada Çifte Hamam

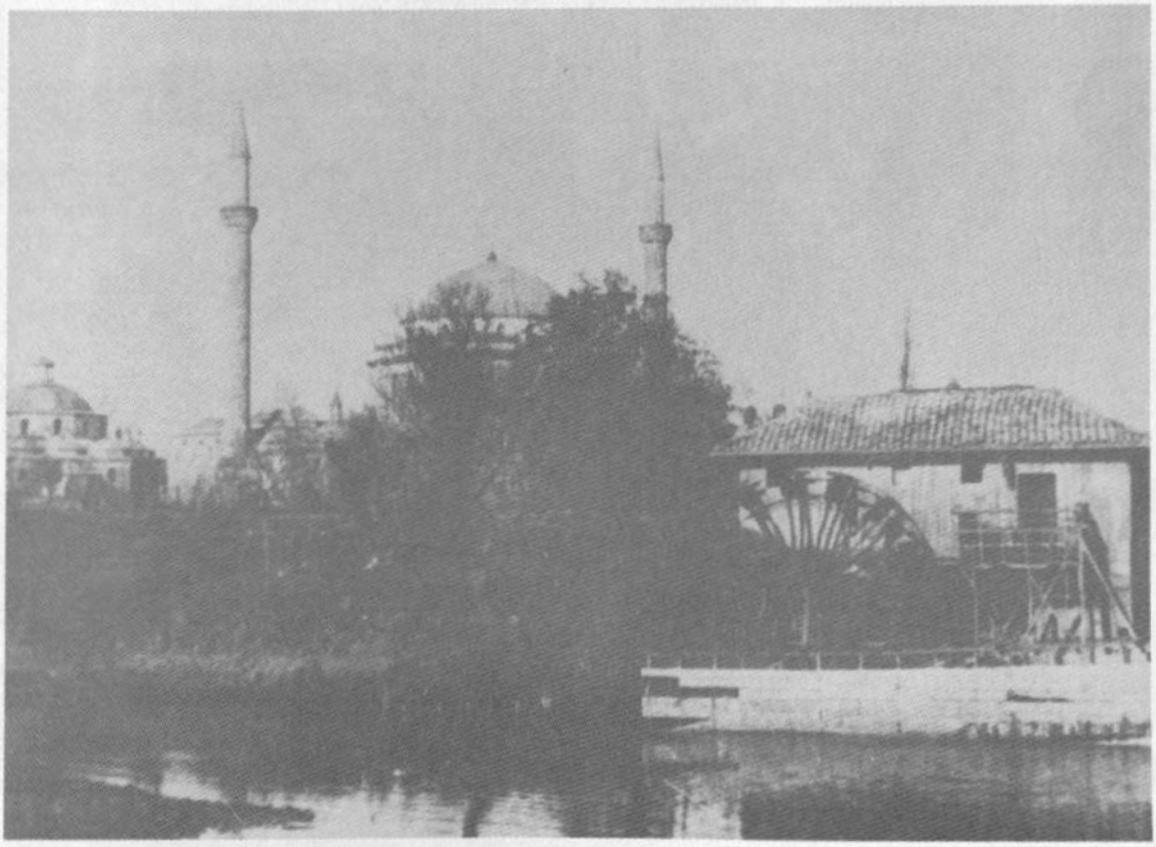

Resim 6- II. Bayezid Camii- Hamam- Köprü- Değirmen ve Çifte Hamam

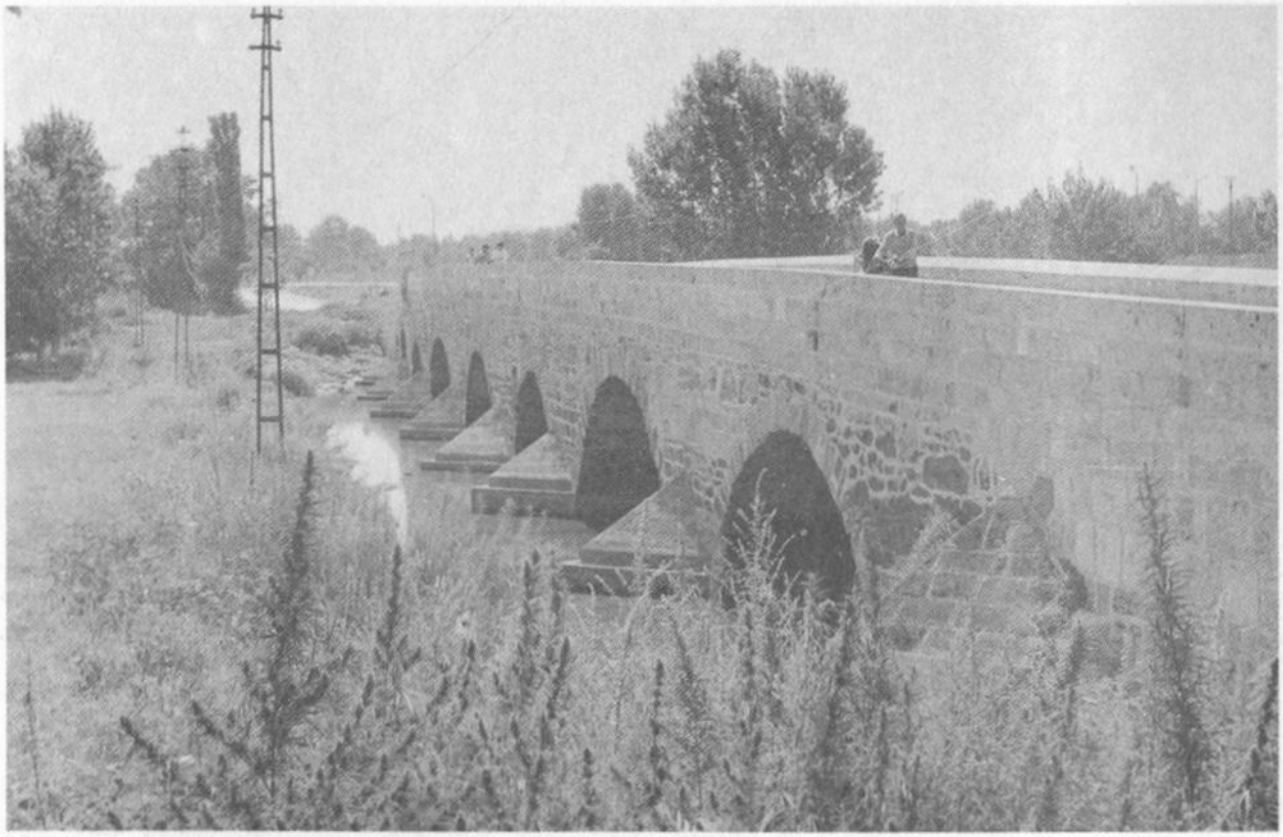

Resim 7- Yıldırım Köprüsü

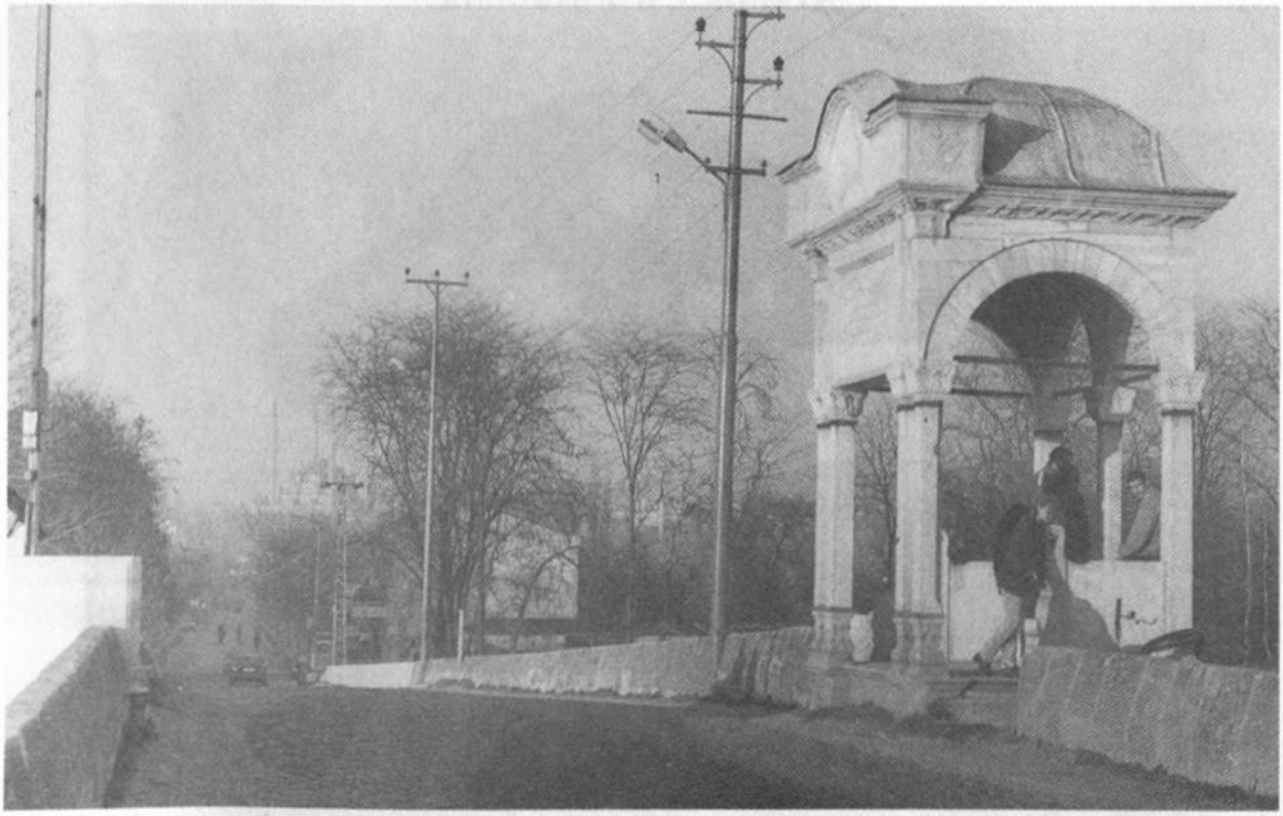

Resim 8- Meriç Köprüsü Kitabe Köşkü

Resim 9- Meriç Köprüsü Boşaltma Kemerinde Karşılıklı Ejder Figürü

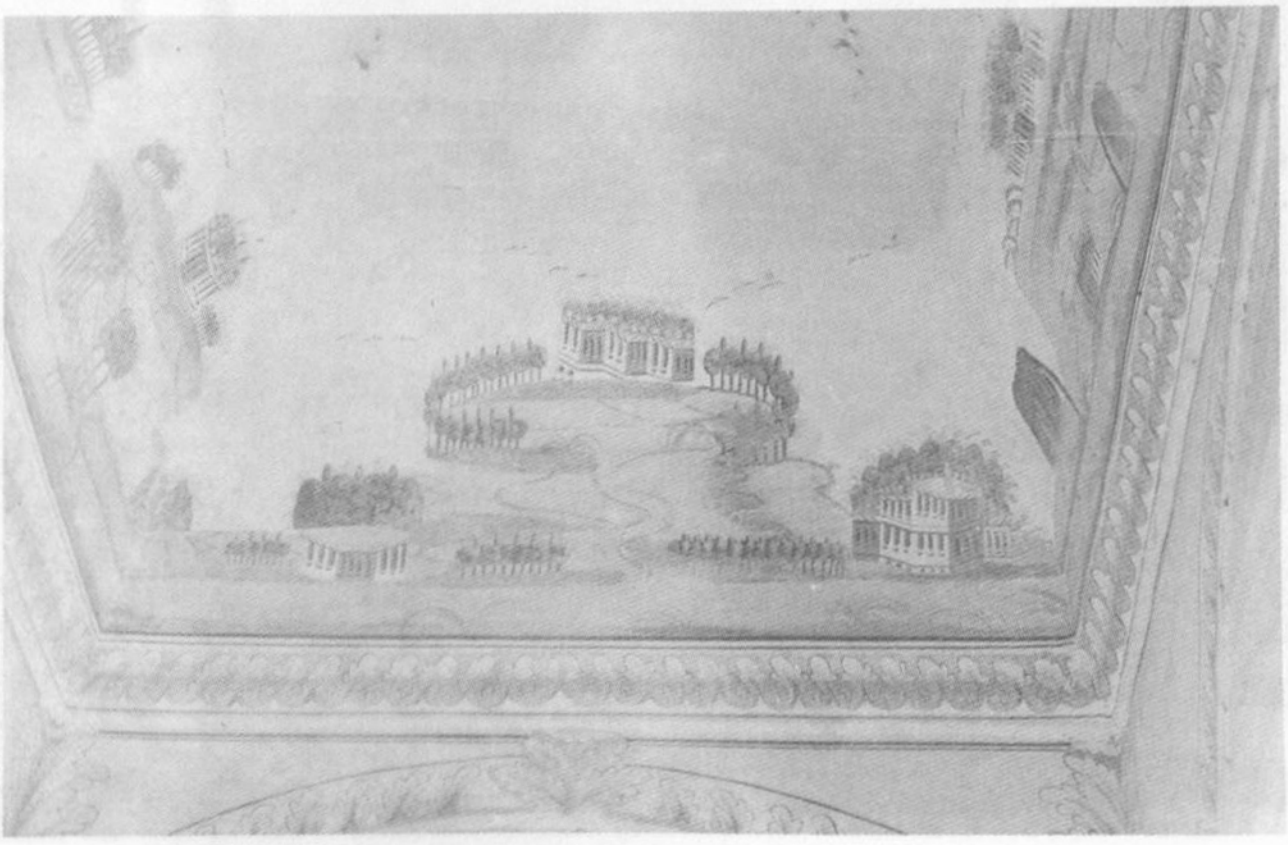

Resim 10- Kitabe Köşkü Tavan Süslemeleri

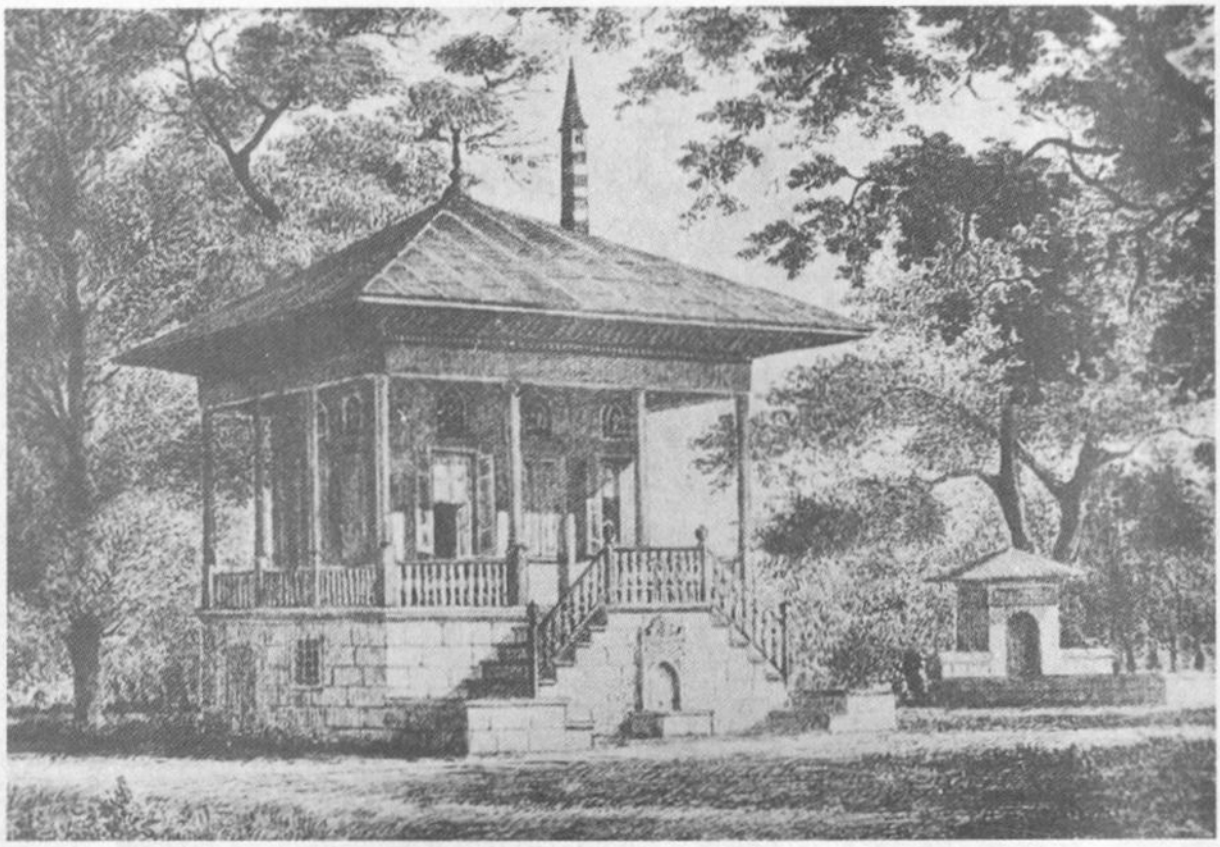

Resim 11- Bülbül Kasrı Önünde Çeşme (Rıfat Osman'dan)

Resim 12- Ayşe Kadın Sebili

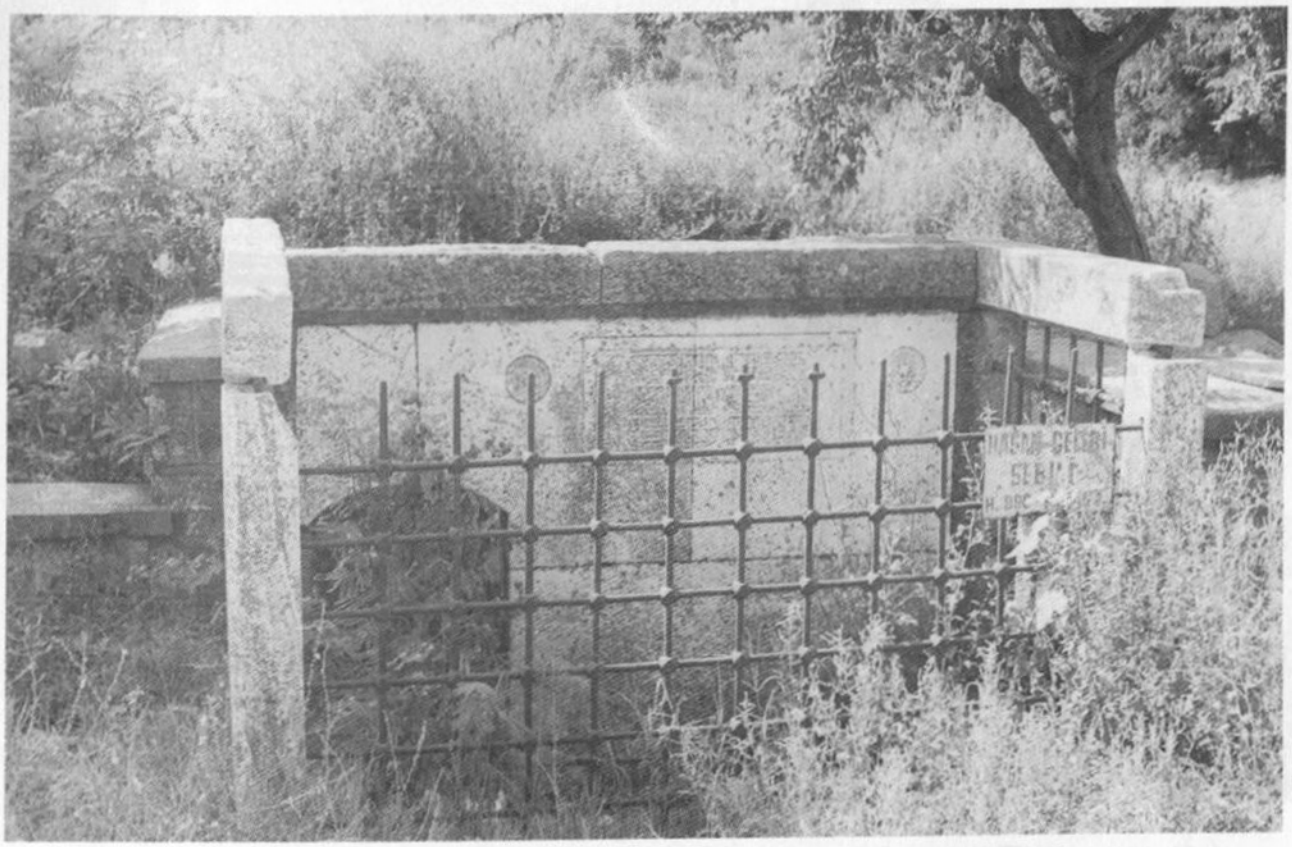

Resim 13- Hasan Çelebi Sebili

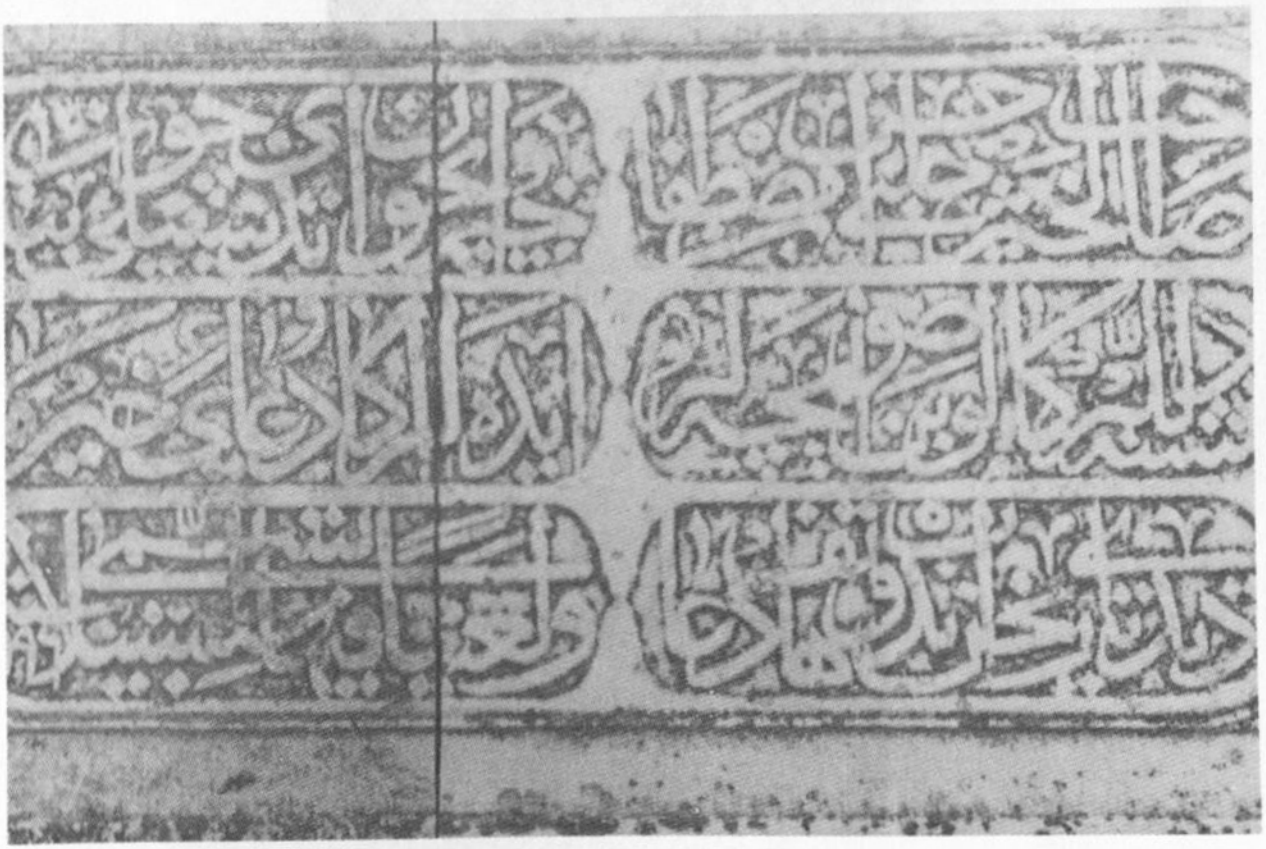

Resim 14- Hasan Çelebi Sebili Kitabesi

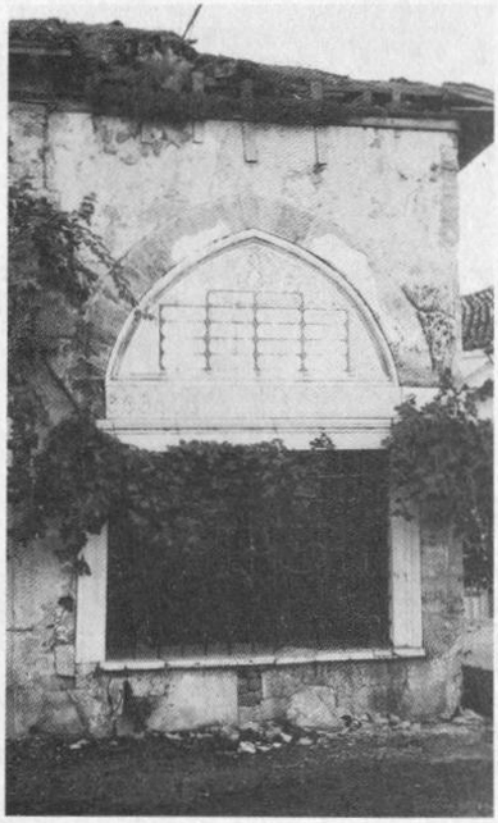

Resim 15- Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Sebili

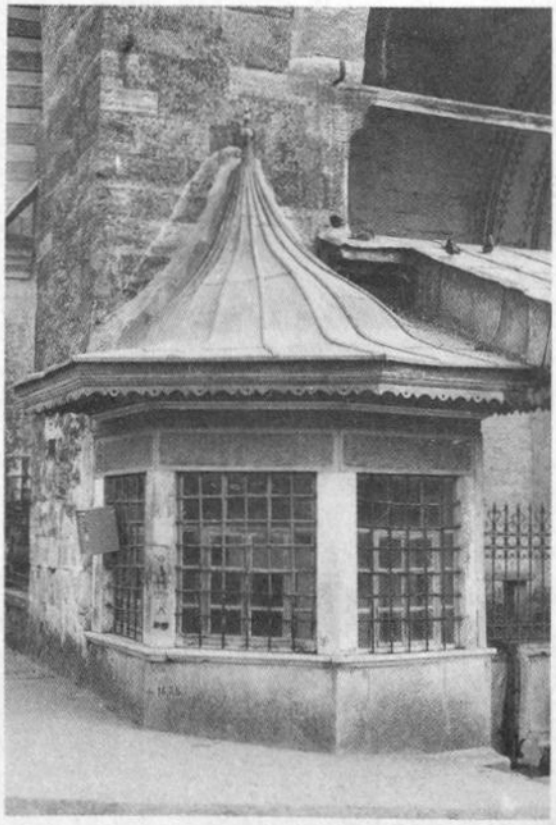

Resim 16- Eski Cami Sebili

Resim 17- Tütünsüz Baba Hazire Sebili (Kitabe Müzededir)

Resim 18- Zehrimar Mescidi Hazire Sebili

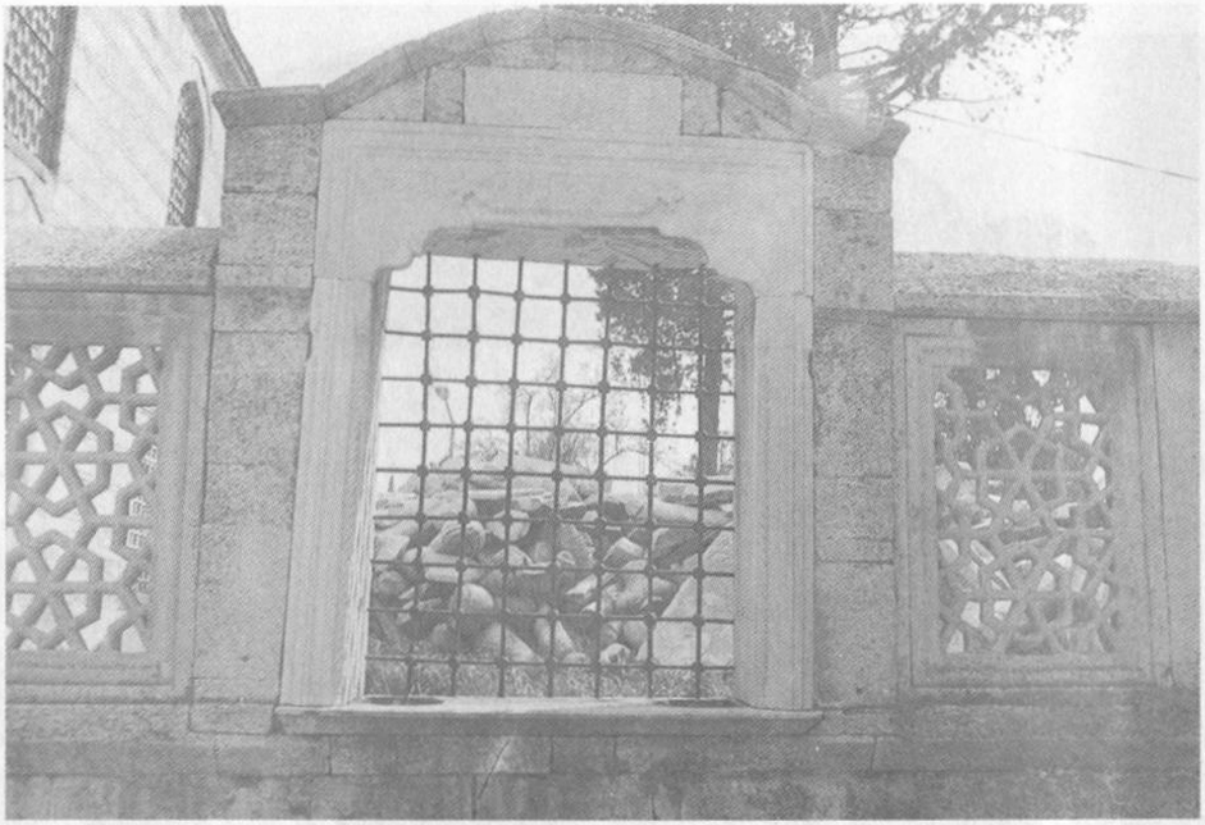

Resim 19- Selimiye Camii (Hasan Paşa) Hazire Sebili

Resim 20- Hacı Müsli Çeşmesi (Ayşe Kadın Camii yanı)

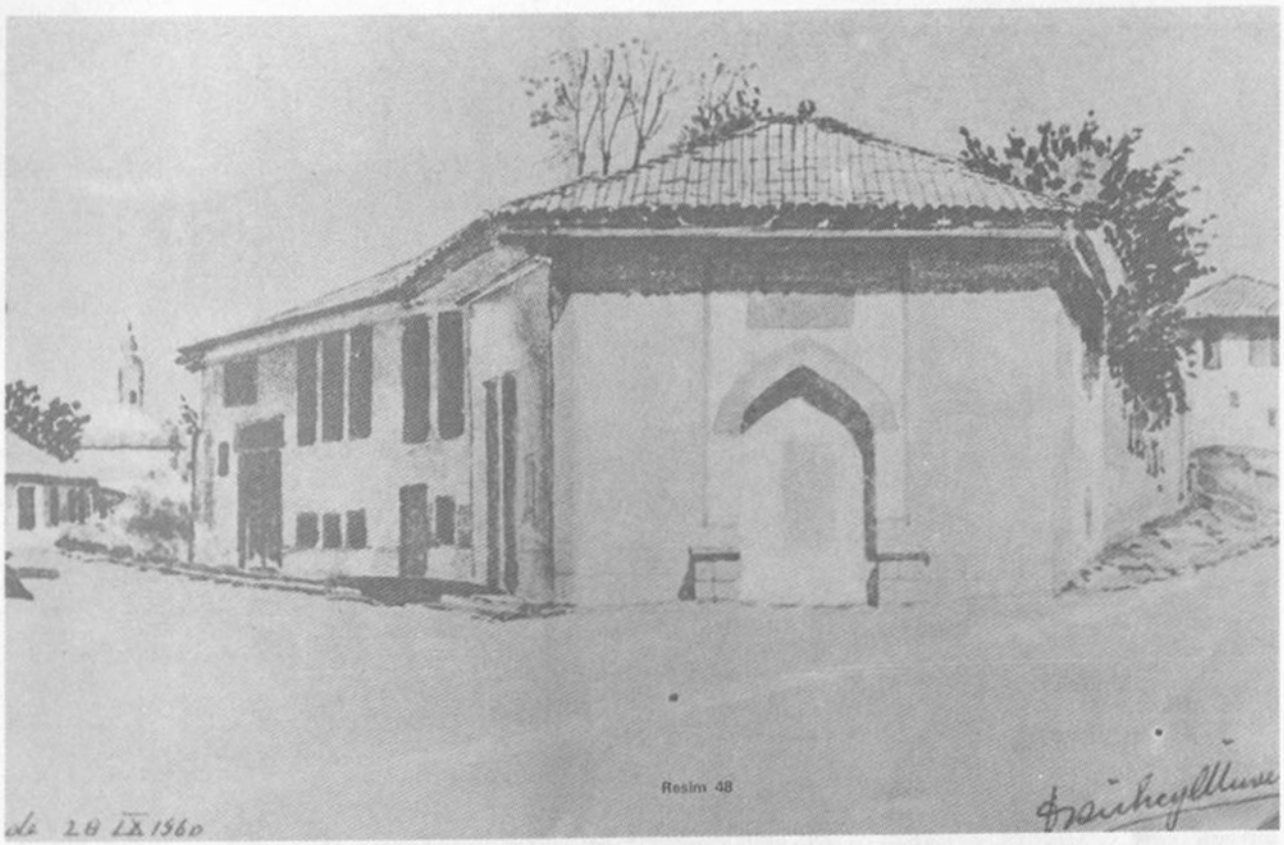

Resim 21- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi ve Yanında Gülşeni Dergâhı

Resim 22- Sinan Ağa Çeşmesi (Saraçhane'de)

Resim 23- Sinan Ağa Çeşmesi (II. Bayezid Külliyesi önünde)

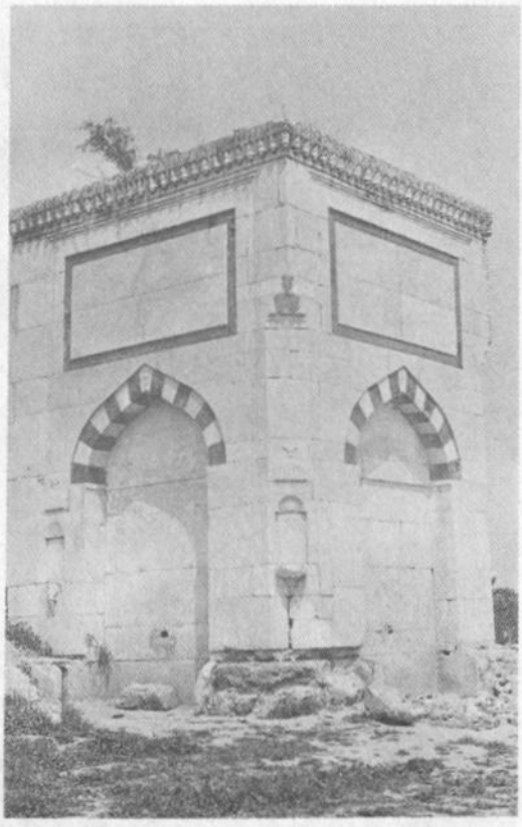

Resim 24- Namazgahlı Çeşme

ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Resim 25- Musalla Çeşmesi (İbrahim Çeşmesi)

Resim 26- Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi (Onarımdan Önce)

Resim 27- Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi Yok Olan Ayna Taşı

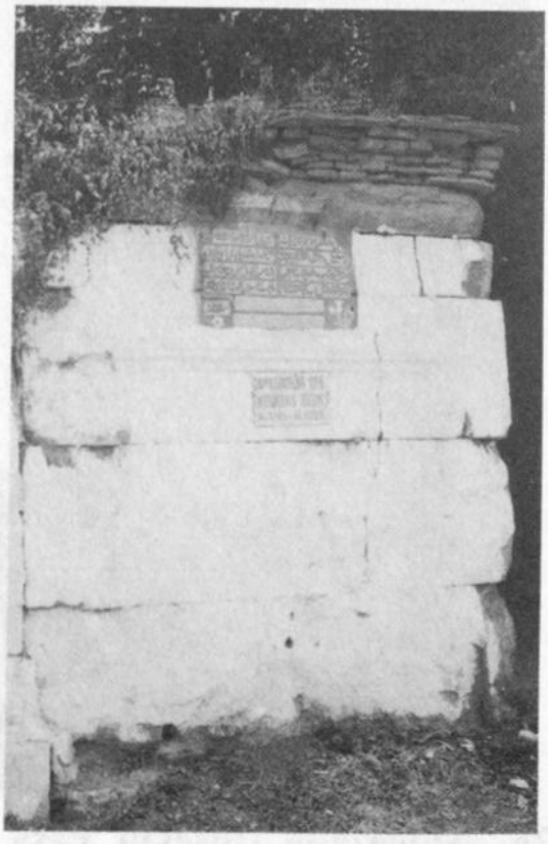

Resim 28- Ömer Efendizade Çeşmesi

Resim 29- Ömer Efendizade Çeşme Kitabesi

Resim 30- Tavanlı Çeşme

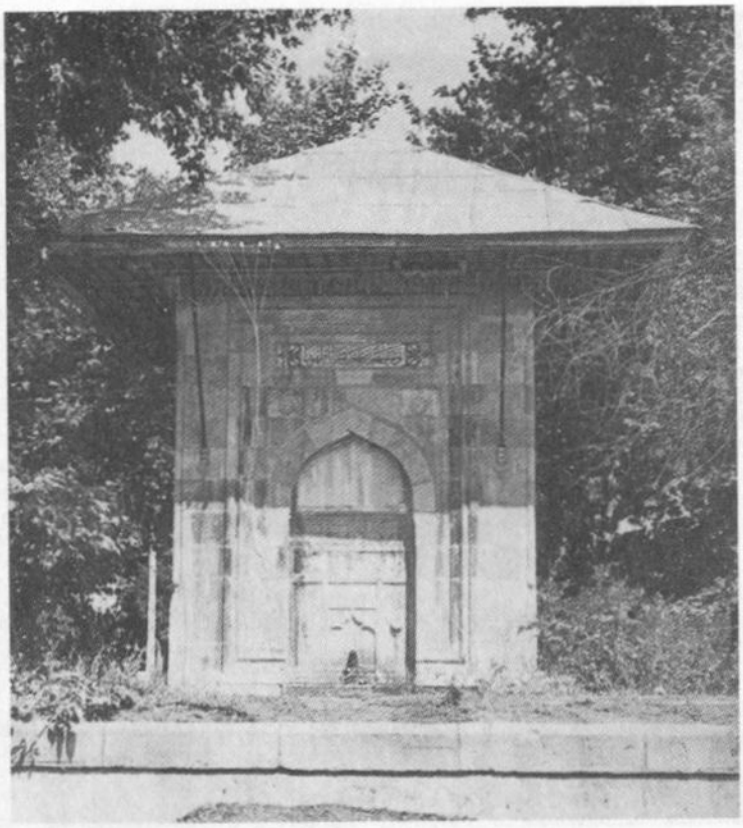

Resim 31- Hacı Adil Bey Çeşmesi

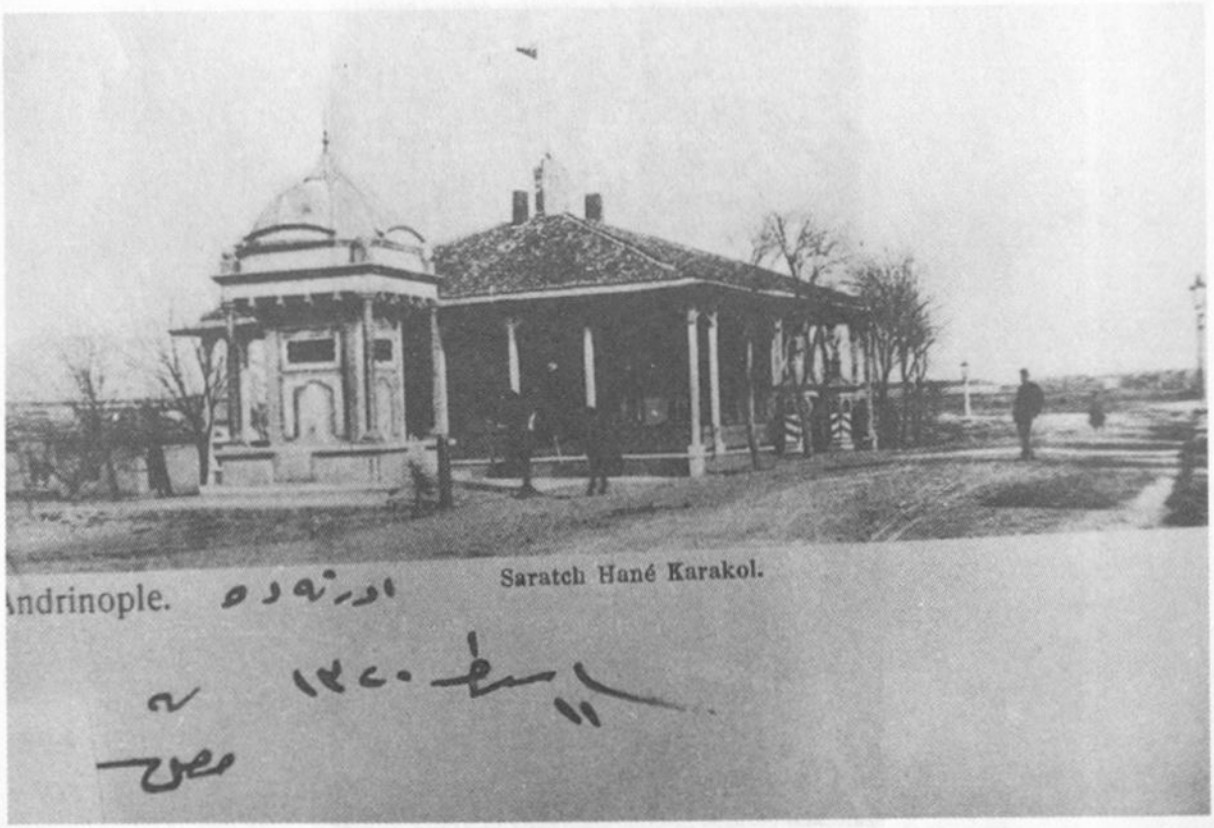

Resim 32- Dertli Mustafa Bey Çeşmesi

Resim 33- Ticaret Lisesi Çeşmesi
(Rıfat Osman'dan)

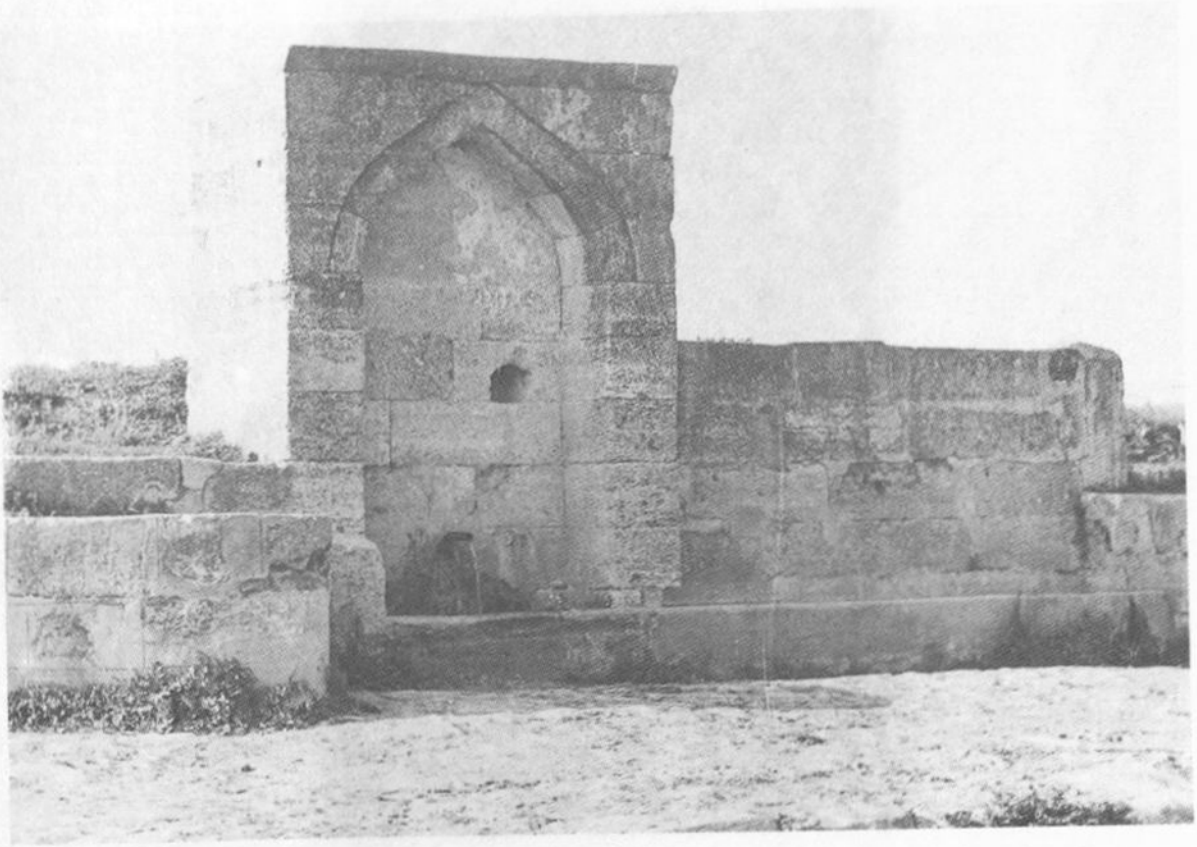

Resim 34- Sülüklü Çeşme

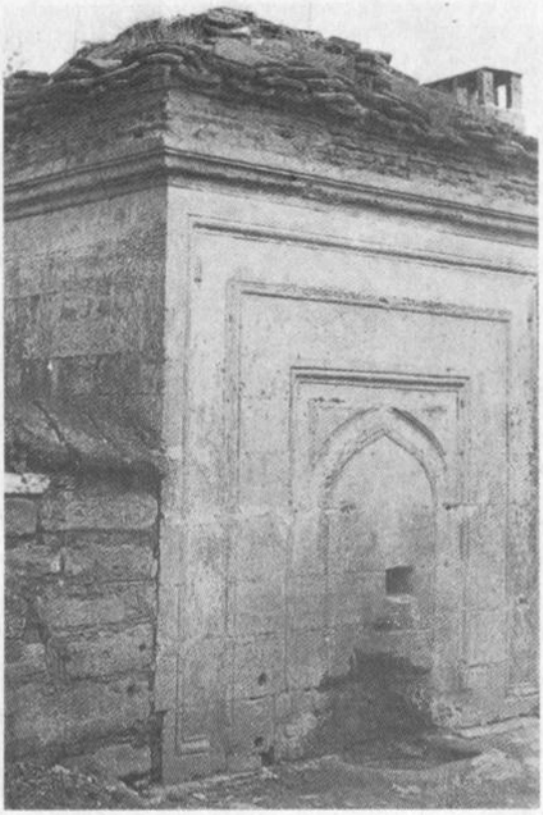

Resim 35- Hacı Ali Çeşmesi

Resim 36- Küpeli Minare Çeşmesi

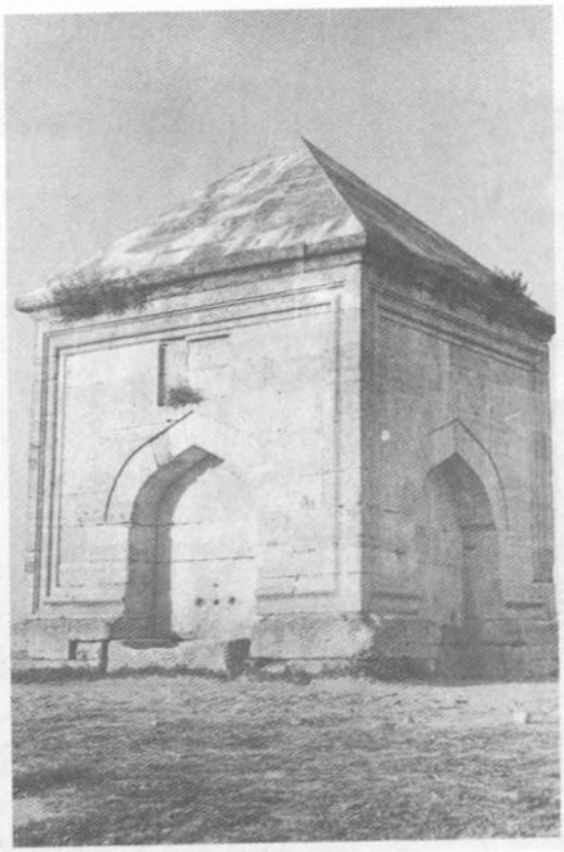

Resim 37- Sultan Süleyman Çeşmesi

Resim 38- Fonfon Çeşmesi

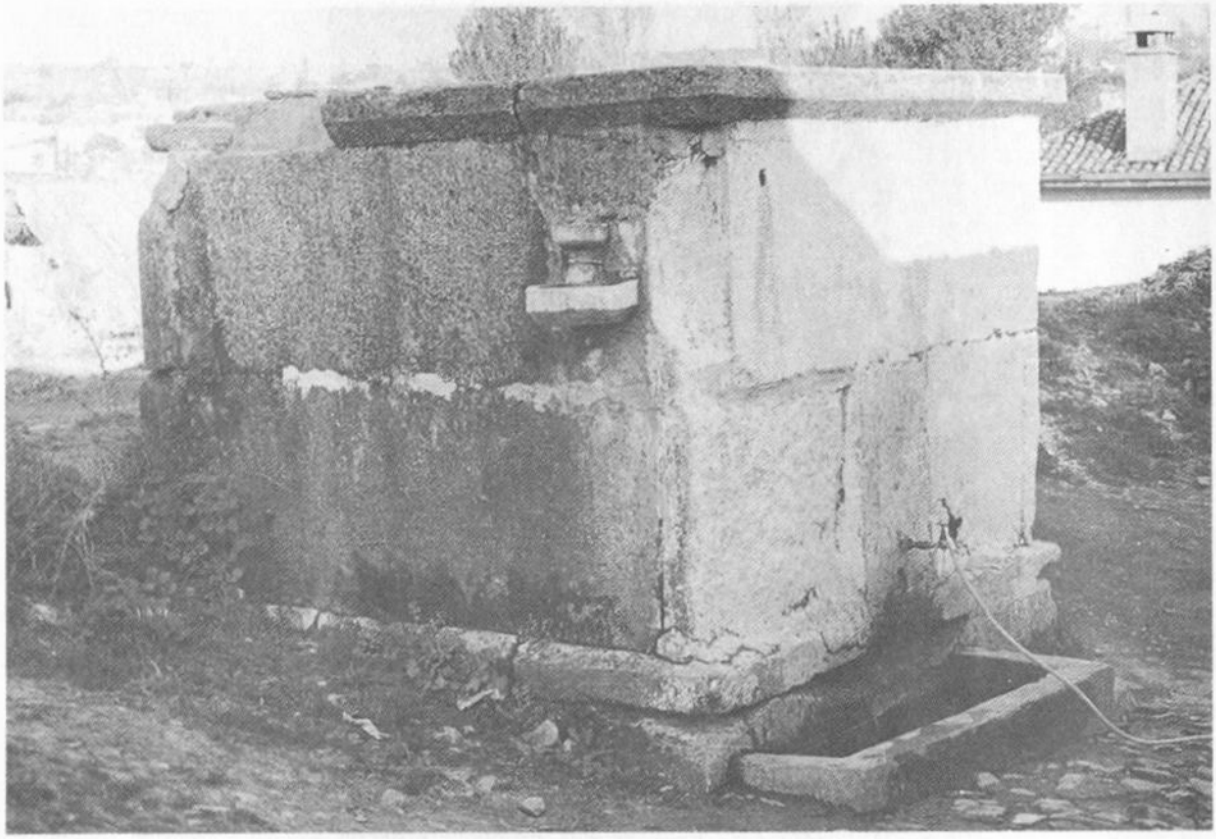

Resim 39- Gürcü Ali Baba Çeşmesi

KISALTMA CETVELİ

A.g.e.	:	Adı geçen eser
Badi	:	Ahmed Badi
Evliya	:	Evliya Çelebi
Hibri	:	Abdurrahman Hibri Çelebi
E. H. Ayverdi	:	Ekrem Hakkı Ayverdi
Aslanapa	:	Oktay Aslanapa
R. M. Meriç	:	Rıfkı Melül Meriç
Dijama	:	F.T. Dijama
E. Türkdoğan	:	Ethem Türkdoğan
Sai	:	Sai Çelebi
Kazancıgil	:	Ratip Kazancıgil
T.S.M.A.D.	:	Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Defteri
T.S.K.H.	:	Tenkiret-ül Bünyan
İ.Ü.K.Ü.T.	:	İstanbul Ünivesitesi Kütüphane Tasnifi

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Hibri Çelebi; **Enis-ül Müsamirin**, Millet Genel Kütüphanesi İstanbul

Altun, Ara; **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi**, İstanbul, 1978

Altun, Ara; **Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet**, İstanbul, 1988

Arseven, Celal Esat; **Türk Sanatı**, İstanbul, 1984

Aslanapa Oktay; **Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri**, İstanbul, 1949

Aktepe, M.M.; Damat İbrahim Paşa Devrinde Lale, **Tarih Dergisi**, s.47 (1952) ve s.85 (1953)

Ayverdi, Ekrem Hakkı; **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Murad Devri II**, İstanbul, 1972

Badi, Ahmed; **Riyaz-ı Belde-i Edirne** (El yazması), 1890

Barışta, Örçün; **İstanbul Çeşmeleri**, Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi Taksim Maksemindeki I. Mahmut Çeşmesi, İstanbul, 1993

Baykal, B.S.; **"Peçevi Tarihi"**, Ankara, 1981

Baytop, Turhan; Osmanlı Lalesi, **Lale**, Ankara, 1987

Bossert H. Th. W.; **Zschietzschmann Hellas and Rom**, Berlin, 1936

Bozkurt, Orhan; **Koca Sinan'ın Köprüleri**, İstanbul, 1952

Busbeeg, O.G.; **Türk Mektupları**, 1939, s.38

Canım, Rıdvan; **Yedi İklim**, Şubat, İstanbul, 1994, s.47

Çeçen, Kazım; Sinan'ın Su Köprüleri ve Su Kemerleri, **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı**, İstanbul, 1987, s.83

Çeçen, Kazım; **İstanbul Vakıf Sularından Halkalı Suları**, İstanbul, 1991

Çeçen, Kazım; Halkalı Suları, **Semavi Eyice Armağanı**, İstanbul, 1992, s.165

Cevat Rüştü; Sultan Mehmed-i Rabi Devrinde Çiçek Encümeni; **Danisi Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası**, 8 (1917), s.69

Çulpan, Cevdet; **Türk Taş Köprüleri**, Ankara, 1975

Çulpan, Cevdet; Köprülerde Tarih Köşkleri, **Sanat Tarihi Yıllığı II**, İstanbul, 1966-68, s.24-35

Darkot, Besim; Coğrafi Giriş, **600. Fetih Yılı Armağan Kitabı**, Ankara, 1965, s.4

Demiriz, Yıldız; **Erken Osmanlı Dönemi Süslemesi**, İstanbul, 1979, s.11

Demiriz, Yıldız; **16. yy. Türk Süsleme Sanatında Natüralist Akımın Gelişmesi**, İstanbul 1988, s.104
Demiriz, Yıldız; **Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler**, İstanbul, 1986
Demiriz, Yıldız; Türk Sanatında Bahar Açmış Meyva Ağacı Motifi, **Milli Türkoloji Kongresi**, İstanbul, 1978, Tebliğler 1980, s.382
Dijama, F.T.; **The Ottoman Historical and Monumantae Inscripliono in Edirne**, Leiden, 1977
Eldem, Sedat Hakkı; **Köşk ve Kasırlar**, İstanbul
Erdoğan, Muzaffer; Tarihi Köprülerimiz, Edirne Köprüleri, **Karayolları Bülteni**, 1963, 158, s.24-25
Erbek, Güran; Hayat Ağacı I., s.25, **Antika II**
Evliya Çelebi; **Seyahatname II**, s.464-465
Evliya Çelebi; **Seyahatname**, Ankara, 1984, s.272
Eyice, Semavi; Trakya'da Meydan Şadırvanları, **Mansel'e Armağan**, 1974, s.831-845
Eyice, Semavi; "İstanbul (Tarihi Eserler) Maddesi" Çeşmeler Bölümü, **İslam Ansiklopedisi**, 53, c.cüz, s.1214/89-95
Eyice, Semavi; Bizans Devrinde Edirneve Bu Devre Ait Eserler, **Edirne 600. Fetih Yılı Armağanı**, Ankara, 1965
Gökbilgin, Tayyip; **Edirne ve Paşa Livası**, Vakfiyeler Bölümü
Gökbilgin, Tayyip; **Edirne 600. Fetih Yılı Armağanı,** İstanbul 1965, s.90
Karahan, Abdulkadir; Klasik Türk Edebiyatında Milli Saraylar Konusu, **Milli Saraylar Sempozyumu**, İstanbul, 1985, s.188
Kazancıgil, Ratip; **Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi**, İstanbul, 1988,
Kazancıgil, Ratip; **Edirne Sarayı Yerleşim Planı**, İstanbul, 1994, s.8
Kazancıgil, Ratip; **Edirne Mahalleleri**, İstanbul, 1993
Kreage, C.H.; **Drie en Wren Bio Embollenes Port. den Haagen**, 1946
Kuban, Doğan; **Türk ve İslam Saltanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1982
Kuban, Doğan; **100 Soruda Türkiye Sanat Tarihi**, İstanbul, 1981
Kumbaracılar, İzzet; **İstanbul Sebilleri**, 1938, s.1
Mansel, Arif Müfid; **Edirne 600. Fetih Yılı Armağan Kitabı**, Ankara, 1965, s.22
Meriç, Rıfkı Melül; **Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında**, İstanbul, 1965, s.23-63
Onur, Oral; **Edirne Su Kültürü**, İstanbul, 1985, s.80

Onur, Oral; **Edirne Kitabeleri**, İstanbul, 1970
Odekan, Ayla; Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme; **Semavi Eyice Armağanı**, İstanbul, 1992, s.285
Önder, Mehmet; Selçuklu Ejderleri, **Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni**, Eylül Sayıyı, İstanbul, 1966, s.8
Önder, Mehmet; Yeni Bulunan Selçuklu Devri Ejder Figürleri, **Kültür ve Sanat**, Haziran, Ankara 1976, yıl 2, sayı 4
Öney, Gönül; Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri, Ankara Sanatında Ejder Figürleri, Ankara, 1969, **Belleten**, Sayı: 30, s.171
Önge, Yılmaz; Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi**, Konya, 1981, Sayı 1
Önge, Yılmaz; **Fıskiyeli Çeşmeler**
Önge, Yılmaz; İstanbul'un Namazgahlı Çeşmelerinden, Vezir Mehmet Paşa Çeşmesi, **Semavi Eyice Armağanı**, İstanbul, 1992, s.191
Öziş, Ünal; **Su Mühendisliği Açısından Anadolu'daki Eski Su Yapıları**, İzmir, 1984, s.25
Öziş, Ünal- Arısoy, Yalçın; **Mimar Sinan'ın Su Yolları**, İstanbul, 1988
Öz, Tahsin; Edirne Cihannüma Sarayında Kazı ve Araştırmalar, **Edirne 600. Fetih Yılı Armağan Kitabı**, s.217
Peremeci, Osman Nuri; **Edirne Tarihi**, İstanbul, 1940
Sarre, F.; **Der Kiosk von Konia**, Berlin, 1934
Sözen, Metin- Tanyeli, Uğur; **Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1986, s.173
Tanışık, H.İ.; **İstanbul Çeşmeleri I-II**, İstanbul, 1943-45
Tosyavizade, R.O.; **Edirne Rehnüması**, 1920
Tosyavizade, R.O.; **Edirne Rehnüması**, 1994
Tosyavizade, R.O.; Edirne Sarayiçi Köprüleri, **Milli Mecmua**, 1927, sayı: 91, s.1471
Tosyavizade, R.O.; Edirne Sultan Bayezid ve Yalnızgöz Köprüleri, **Milli Mecmua**, 1928, s.102-1648
Tosyavizade, R.O.; **Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında**
Tosyavizade, R.O.; Edirne Köşkleri ve Tarih Köşkleri, **Milli Mecmua**, 1927, sayı: 91, s.1471
Tuğlacı, Pars; **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985
Turan, Osman; 12 Hayvanlı Türk Takvimi, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Ankara, 1865

Türkdoğan, Ethem; **Edirne Çeşmeleri**, İ.Ü. Ed. Fak. Basılmamış lisans tezi, 1977

Uzunçarşılı, İ.H.; Hacı İvaz Paşa'ya Dair, **Tarih Dergisi**, C.XXIV. 1959, s.36-37

Ünver, Süheyl; Edirne Medeniyetinde Sümbül, Yılmaz Önge: **Vakıflar Dergisi**, XIII. Sayı, Ankara, 1981, s.339

Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
0027073
255.07.02.01.06.00/07/0027073
627.1/köy
028298

028298

ISBN 975-7653-88-8